UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01445776 6

Kramář, Karel
Pět přednášek o
zahraniční politice

DB
205
.7
K73

55/115
20.-

Dr. Karel Kramář:

Pět přednášek o zahraniční politice

Praha 1922.

Tiskem a nákladem Pražské akciové tiskárny Praha II., Marianská 3.

DB
205
.7
K73

LIBRARY
MAR 21 1968
UNIVERSITY OF TORONTO

Mé dámy a pánové!

Chci pokusiti se, abych podal základní rysy zahraniční politiky světové i naší a hledal její smysl i naše úkoly v ní. Proto nemohu vás zatěžovati podrobnostmi a prosím tedy, abyste v této příčině měli mne za omluvena. Dále musím vás prositi, abyste neměli za neskromnost, budu-li v průběhu přednášek mluviti o sobě. Vím, že to není ani zdvořilé, ani slušné, ale v tomto případě prosím za omluvení, neboť v zahraniční naší politice přece jen jsem měl velké účastenství. Jak se snad pamatujete, zastupoval jsem českou politiku v zahraničních výborech a delegacích po 20 let. A mohu říci s uspokojením, že to byla ta část mé politické činnosti, která v Čechách u jiných stran nacházela nejméně odporu a nejvíce souhlasu. Konečně do jistých věcí byl jsem nucen sám činně zasáhnouti.

Než budu jednati o aktuelní politice zahraniční, pokusím se dáti vám stručný obraz vývoje politiky evropské, jak vedl ke světové válce, neboť se mi zdá, že po válce, v dnešní politice opět cítíme staré rivality, staré spory, staré snahy evropské politiky, takže neuvědomíme-li si všecko to, co bylo před válkou a co vedlo k válce, není ani dobře možno pochopiti všecko to, co se děje dnes v zahraniční politice.

Zajímavou knížku o zahraniční politice napsal Léon Bourgeois, nynější předseda francouzského senátu, a ten celou svou knihou provádí jako červenou niť myšlenku, že evropská politika měla společný základ, totiž to, co bylo později také základem politiky německé, pud na východ. Je v tom sice mnoho pravdy, že každý autor, když se snaží provésti jistou thesi, často i trochu násilně jí přizpůsobuje fakta, ale nelze popříti, že Bourgeois svou myšlenku odůvodňuje velmi zajímavě, zejména na politice velkého Napoleona.

Orient je starou tradicí evropské politiky. Orient měl přímo magickou přitažlivost na všecky politiky, my-

slitele, vojevůdce atd. Ovšem nebyla to jen poesie Orientu, nýbrž byly to veliké hospodářské otázky, které evropskou politiku k Východu orientovaly. Jen tak mimochodem chci podotknouti, že dojista nemají nepravdu ti, kteří říkají, že by bylo velkou chybou neviděti i v křižáckých taženích hospodářské interesy, třeba by základem jejich byla žhavá křesťanská víra. Je to docela přirozené. V Orientu bylo všecko, čeho západ neměl. Odtamtud přiváželi drahé kovy, purpur, vzácná koření, která ve středověku hrála tak velkou úlohu v obchodě, hedvábí atd. A pak, když se v severských krajinách rozmohla aktivita hospodářská, hledána byla země, kam by mohly býti vyměňovány produkty této industriální činnosti. Tou byl Orient. A bylo to Středozemní moře, které hrálo rozhodující úlohu v této politice. Bylo základem bohatství Benátek a Janova, které sice zchudly, když byla odkryta cesta do Indie kolem mysu Dobré Naděje, ale byly vystřídány zápasem dvou merkantilistických národů, totiž Anglie a Francie.

Jest zajímavo, jak Léon Bourgeois ve své knize líčí jako skrytou poslední příčinu Napoleonovy politiky jeho fantasie o Indii. Známy jsou také výroky Napoleona už tenkráte, když byl na pyramidách, a není snad tak nepravdou, že to byla právě touha po Orientu, která ho vedla na Rus.

Zápas s Francií Anglie vyhrála, vyhrála úplně a tak šla její tradiční politika volně na Východ. Cíle této politiky nikdy nevymizely z anglické mysli. Tak jako jste ji viděli od 150 let, vidíte ji i nyní. Šla cestou přes Gibraltar, přes Maltu, Řecko, kde také za tímto účelem a ne jenom z ideálních důvodů podporovala povstání řecké proti Turecku, šla přes Cypr a pak zmocnila se Suezu.

Francie, která se tolik starala o blízký Orient, byla poražena. Pro ni nezbylo než to, co si zachránila z akcií Suezského kanálu v Egyptě a potom její posice v Syrii, kde zůstavila pro svou kulturní činnost neobyčejně mnoho sympatií, jež byly trochu oslabeny, když Francie byla poražena, Německo začalo se starati o Východ, ale jež dnes oživly po válce a lze je opět pozorovati ve francouzsko-anglickém antagonismu v Malé Asii i Syrii, pokud se týče Arabie.

Tedy to byla jedna z rivalit, která hrála ve světové politice před světovou válkou vážnou úlohu.

Druhá rivalita, která ovládala celou politiku XIX. století — můžeme říci skutečně celého XIX. století, poněvadž obrat nastal teprve začátkem XX. století — byla ri-

valita anglo-ruská. Anglie bála se Ruska ohledně svého panství v Indii. Cítila, že mořská cesta je delší a méně bezpečná než ta, po které se Rusko blížilo ke hranicím Afganistanu, od té doby, co od let osmdesátých zasáhlo tak mocně do středoasijské politiky obsazením Chivy, Buchary a Turkestanu. Tím pak, že vystavělo železnici téměř na hranice Afganistanu do Kusky, vypialo obavy Anglie do nejvyšší míry a všecka anglická politika byla přirozeně vedena strachem před Ruskem.

Rusko, které, nehledě na ustanovení míru pařížského, mělo od francouzské porážky válečné loďstvo na Černém moři, mohlo by, kdyby nebylo zavřeno průlivy, vpadnouti Anglii do boku a ohroziti její cestu do Indie. Odtud tradicionelní politika anglická: podporovati sultána, protiviti se tomu, aby se rozpadla turecká říše a za žádnou cenu nepropustiti Rusko, aby mohlo volně svými vojenskými loďmi z Dardanel překážeti anglickému loďstvu ve volné plavbě. To byla politika anglická.

V obou těchto rivalitách byla Anglie na celé čáře vítězná. Je to dosti přirozeno, poněvadž Anglie měla docela výjimečně dominující postavení. Dokud nebyla odkryta válka podvodními loďkami, byla Anglie naprosto nezranitelná. Byla na svém ostrově a dokud měla panství na moři, nebylo možno proti ní ničeho udělati. V tom záležela politická nezávislost Anglie, jaké neznal žádný evropský stát. Každý evropský stát byl na svých hranicích nějakým způsobem ohrožen. Jedině Anglie byla naprosto svobodná, nemusila se na nikoho ohlížeti. Proto také tradicionelně neměla nikdy žádného spojence. Měla sympatie a antipatie, ale nikdy spojence, dovedla využíti toho nebo onoho státu na kontinentě, když toho bylo třeba, aby s ní nebo za ni bojoval, ale nikdy nevázala se stálou aliancí, nevázala si ruce, ničím nezadávala své svobodě, která byla hlavním podkladem její ohromné moci a jejího rozhodujícího významu v evropské politice. Jen ten, kdo může býti na všechny strany svoboden, kdo nemusí míti žádných ohledů, kdo může jíti za svým cílem, jen ten jest silný a jen ten může si dovoliti politiku, která často zdá se býti tak mnohým nepochopitelnou, ale která přece jen železnou logikou vyplývá z docela jedinečné situace Anglie.

A proto také Anglie dělala vždycky politiku, která byla skutečně obdivuhodná. Nikdo tak jasně a určitě neviděl, kdo může býti mu nebezpečným, kdo může mu býti soupeřem, jako to vždycky viděla anglická politika.

Sledujete-li politiku evropských států, pozorujete, že se často mění jako v kaleidoskopu. Vidíte všecky možné

kombinace. Jen francouzská politika vůči Německu po Sedanu, která neodpouští, italská politika proti Rakousku, která měla své ambice, jichž došla po světové válce, a pak nenávist Ruska k Rakousku za zradu z r. 1854 byly stálými faktory evropské politiky, jaksi její dominantou. A je velice zajímavo, že i tato stabilita francouzské, italské a ruské politické směrnice nesena je přece jen z veliké míry citovými elementy, kdežto u Anglie nikdy nejsou vážnými elementy citové, nýbrž jenom politické výpočty. Anglie byla naprosto důslednou ve své politice, proto hlavně, že byla vždycky prosta vší sentimentality. A velmi zajímavý je jeden fakt. Anglie byla jen jedno sentimentální, a to bylo tenkráte — starší se na to pamatují — když veliký Gladstone povzbudil celou Evropu Anglii svým voláním proti Turecku za ukrutnosti v Bulharsku. Avšak válka, k jejíž vzniku tolik přispěl šlechetný Gladstone, skončila smírem berlínským, v kterém lord Beaconsfield (Disraeli) beze vší sentimentality, ba snad dokonce hodně bezcitně přivedl k platnosti všecky velmi egoistické zájmy anglické politiky.

Ale na jedno nesmíme zapomenouti, když posuzujeme anglickou politiku: že anglická politika byla vždycky velkorysá, měla velké cíle. Světové panství Anglie jest výsledkem největší politiky, jakou si dovedeme představiti. Byla vždy důsledná a proto vždy vyhrávala a proto proti ní politika Napoleona III. sentimentální a stále kolísající, nejasná, musila ustoupiti do pozadí a musila prohráti. Že však tato anglická politika byla možná, mělo jednu z hlavních příčin v tom, že nebylo velké, rozhodující moci ve střední Evropě. Střední Evropa byla rozdrobena. Víte, kolik bylo státečků v nynějším Německu, a Rakousko pro světovou politiku mnoho neznamenalo. Bylo úplně paralysováno bojem o primát v Německu, soupeřstvím prusko-rakouským. To všecko byl konglomerát rivalit, žárlivosti, nepřízně. Následkem toho všeho politika jasných, velkých cílů, kterou vedla Anglie, byla možnou a nenarazila na žádný vážný odpor.

A nyní je pro posouzení dnešní politiky naprosto nutné, abychom se podívali, jak se tyto tradicionelní rivality franko-anglická a anglicko-ruská počínaly měniti v posledních letech XIX. století, jak se naprosto změnily v prvních letech XX. století a jak tímto vývojem konečně úplně přeměněny byly veškeré politické předpoklady světové politiky, takže ve světové válce byla možná anglo-francouzsko-ruská společná fronta.

Kde je příčina? Příčina je v utvoření velkého Německa a v utvoření sjednocené Italie. A jest zajímavo, že

tyto veliké události, které do základu změnily světovou politiku, měly svůj původ v idealistickém hnutí národů, v nacionalismu, a že tudíž zrovna zde, v největším faktu novějších dějin neosvědčilo se materialistické pojímání dějin, jak je hlásají socialisté. Anglická světová politika neměla v sobě pranic idealistického. To byla politika nejprůmyslovější říše, která musila hledati odbytiště, kde byla by pánem a kde by neměla konkurentů. Tato materialistická politika musila se podčiniti důsledkům hnutí čistě idealistického, totiž nacionalismu. Nacionalismus — a to nemohou ani socialisté popírati — byl také v německém lidu, než se vyrodil v pangermanismus, hnutím idealistickým. Co chtěl Herder a co kázal Fichte ve svých „Reden an die deutsche Nation", byl opravdový idealismus. A tento idealismus měl ohromné důsledky v celé světové politice.

Především začnu tím, co nám bylo nejbližší. Nacionalismus oslabil vnitřně Rakousko, poněvadž v Rakousku vzbudil, jak tomu říkali ve Vídni, centrifugální snahy jednotlivých národností. Národnosti začaly se cítiti něčím jiným, než čím je chtěli míti Marie Terezie a Josef II. Když však začaly žíti svým vlastním životem a chtěly v tom Rakousku býti něčím více než pouhými poddanými, musilo to míti rozhodný vliv na průbojnou sílu rakouské politiky. Těmito snahami musila býti tím spíše oslabena, poněvadž nedovedla se tomuto novému životu přizpůsobiti, stavěla se proti nové idei nacionalismu, poněvadž se ho bála pro svou politiku v Italii a Německu a nedovedla ho využíti, ač by byl dobře pochopený nacionalismus mohl z Rakouska udělati nové Švýcarsko a navždy zaručiti jeho trvání i spokojenost jeho národů. Rakousko v zápase o primát v Německu bylo ovšem tímto nacionalismem oslabeno. Říše, která měla tolik neněmeckých národností, nemohla v boji o sjednocení Německa, tedy v boji o velkou nacionální ideu, vítěziti nad Pruskem, které bylo nacionálně jednolitější. V tom boji musila prohráti. A přece se Rakousko přímo křečovitě snažilo, aby si tuto homogenitu národní získalo aspoň navenek. Chtělo jíti do boje s Německem alespoň navenek jednotné. Z toho důvodu dělána politika Bachova, který chtěl Rakousko i s Uhry opatřiti aspoň německým nátěrem, to byla politika, která vedla k falešným volebním řádům za Schmerlinga, to byla politika, která byla vyjádřena slovy císaře Františka Josefa, kterým nebylo dosti dobře rozuměno a kterým možno jen rozuměti s hlediska této politiky v Německu, když k posile svých nároků na primát v Německu prohlásil: „Ich bin ein deutscher Fürst".

To nebylo míněno pro vnitřní politiku Rakouska, to bylo mluveno do staré „římské říše německé národnosti", kde se všecko chystalo k rozhodujícímu boji o primát mezi Pruskem a Rakouskem, jehož panovník tolik století nosil německou korunu císařskou. Císař chtěl dokumentovati, že není Rakousko méně německé než Prusko. Ale slavnostní prohlášení „Ich bin ein deutscher Fürst" Rakousku nepomohlo, poněvadž císař nemohl ve skutečnosti býti německým knížetem, neboť nebylo možno z Rakouska udělati německý stát. Proto Rakousko musilo prohráti velký konflikt, prohrálo jej a tím celá politika evropská dostala se na jiné dráhy.

Táž myšlenka, která tvořila velké Německo, tvořila také spojení Italie. Italie musila býti proti Rakousku nejen pro vězně na Špilberku, jichž památku budeme v těchto dnech slaviti, ale proto, že Italové přirozeně patří k národům, které velmi rády vzpomínají na historii. Italii nikdy nevyjde z mysli, že jest dědicem velkého Říma a proto vždy najdou u ní úrodnou půdu plány, upomínající na velikou minulost. Jeden z takových plánů je mare clausum, totiž uzavřené italské moře Adriatické, jež vede k politice snad nedosti rozumné, kterou vedou Italové proti Jihoslovanům v Istrii, Dalmacii a Rjece. Tato politika nemohla se smířiti s tím, že v Pole na místě strategicky nejnebezpečnějším sedí nepřátelská moc, která může vždy italské loďstvo donutiti k nečinnosti a která může vždy býti strategicky rozhodujícím faktorem při každém konfliktu mezi Italií a Rakouskem. Latentní nepřátelství mezi Rakouskem a Italií bylo také živeno problémem světského panství papežství. Rakousko, jako předvoj katolických mocí, nemohlo opustit papeže — a Italie nemohla se s papežstvím smířit. Musily přejíti celé generace, aby tento boj přivedly k takovému uklidnění, že je papežství dnes na půl cestě ke smíření s Italií.

V ideovém boji s nacionalismem musilo Rakousko prohráti, poněvadž se stavělo proti všemocné idei, poněvadž jí nepochopilo a nevyužilo. Ostatně — a to jest věc, kterou nesmíme zapomínati pro budoucnost, poněvadž historie jest snad přece k tomu, abychom se z ní učili — Rakousko bylo také zatíženo svým úžasným nevděkem vůči Rusku. Za to, že Mikuláš pomohl Frant. Josefovi spasiti trůn v Uhersku, že Mikuláš postavil se proti Prusku v konfliktu prusko-rakouském na stranu Rakouska, že stále a stále se díval na Rakousko jako na hlavní oporu všeho, co Mikulášovi bylo nejdražší, totiž evropského konservatismu, za to tak zrádným způsobem postavilo se Rakousko proti Rusku 1854. A to z mysli ruského národa

nikdy nevymizelo a přes všecky pokusy sblížení zůstalo základním tonem ruské politiky k Rakousku. Kdyby nebylo tohoto opovržení k Rakousku, nebylo by mnohého ve světové historii. A proto je jedno naučení z historie: dobrodiní se zapomínají, ale nikdy se nezapomíná zrada a nevděčnost.

Tímto obtíženo musilo Rakousko prohráti svůj boj. V r. 1870, ve válce Německa s Francií, Rakousko by bylo tak rádo pomohlo Francii, ale nemohlo se hnouti, poněvadž Rusko řeklo své veto, hrozilo, že bude zbrojiti, a tím byl konec rakouské odvetné politice. To vedlo také k tomu, že v Rakousku zvítězila politika maďarská, která byla vždy pro Německo, již od dob Klapkových legií, které byly zřizovány r. 1866 v Maďarsku, a proto Rakousko, osamocené, nakonec podlehlo silnějšímu, ztratilo vlastní vůli a stalo se nástrojem v rukou všemocného Německa, které po Sedanu přirozeně mělo politický i vojenský primát ve střední Evropě.

Musím říci, že považuji Sedan nejen za počátek nového seskupení mocí ve střední Evropě, — nejen za počátek nového rozmachu Německa, ale považuji Sedan za počátek zcela nové epochy světové politiky, za fakt, který úplně změnil všecky podmínky dosavadní politiky, zejména anglické i ruské.

Německo bylo najednou silné, velké, plné nové síly a to nejen vypiatým, hrdým vědomím národním, nýbrž také rozvojem kulturním a hospodářským. Německo bylo velkým překvapením pro svět. Posud všichni lidé, kteří je blíže neznali, zejména v Anglii a Francii, i Rusové, představovali si Němce jako nešikovného, skromného, trochu směšného, ale velice metodického, pořádného pracovníka. A najednou se objevil Němec silný, ale zároveň také jiný, totiž hrdý a domýšlivý. Tuto velkou změnu v povaze Němce nejlépe charakterisovala jeho píseň, kterou zpíval s nadšením a vírou: Deutschland über Alles.

Jako by všecky skryté vlastnosti probudily se pod pětimiliardovým zlatým deštěm, který vypadl na Německo z Francie! Tenkráte bylo jinak, než dnes. Francie nenařkala, neprosila, mlčela, sebrala peníze a zaplatila, aby Němci musili opustiti teritorium, ve kterém se ne příliš skromně chovali, pracovala a pracovala, aby se vyrovnala Němcům vnitřní silou, organisační schopností, a aby tak vyšla z položení, které zejména pro francouzskou duši bylo tak tíživým, totiž z položení poraženého národa. Němci dnes to dělají jinak.

V Německu začal nový hospodářský život. Nesmíme měřiti miliardy dle toho, co znamenají dnes. Tenkrát pět

miliard ve zlatě bylo něco ohromného. Ještě se pamatuji, že nedlouho po válce, v. r. 1879, když jsem byl v Německu a poslouchal tam znamenitého národohospodáře prof. Wagnera, tento přiznával, že pro něj a Němce bylo pět miliard něčím, co si nedovedli ani představiti. Myslili, že je to fantastická cifra a nic je tak nepřekvapilo, jako to, že tak rychle Francouzové těchto pět miliard zaplatili. Ale ty měly na hospodářský život Německa přímo zázračný vliv. Tu odkrývaly se u Němců vlastnosti, kterých nikdo u nich dříve nehledal, totiž veliký organisační talent v průmyslu a v bankovnictví i spojení obou, a co hlavně, metodičnost nejen ve válečnictví, ale i v průmyslu a v zemědělství. Co pak nejvíce charakterisovalo Němce a co bylo tajemstvím jeho síly, bylo to, že dovedli postaviti vědu úplně do služeb hospodářského života.

Nezapomenu dojmu, který na mne učinilo, co jsem slyšel 1885 na cestě k Severnímu mysu. Jel s námi Němec, docent chemie na universitě v Halle. Myslil jsem si, že bude pokračovati ve své akademické kariéře. Ptal jsem se ho, kde by dostal profesuru, a on odpověděl: „Mne ani nenapadne býti profesorem — půjdu do továrny."

To mně otevřelo docela nové výhledy do německé práce. Viděl jsem, v čem je síla německého průmyslu. A jest charakteristické, že právě tam, kde Němci postavili vědu úplně do služeb průmyslu, kde průmysl udělali přímo vědou, totiž v průmyslu chemickém, jsou nepřekonatelní. Ve světové válce jsme viděli, že zde západní státy nemohly dostihnouti výše, které dostihli Němci. To všecko přirozeně vedlo k tomu, že Německo začínalo býti daleko silnějším vnitřně, než, řekl bych, teritoriálně. Začínalo býti silnějším nejen tím, že o něm všichni věděli, že má nejlépe organisovanou armádu, že má nejlepší vojevůdce, které si volali do Japonska a Číny, do jižní Ameriky za instruktory, ale všichni tušili, že je v Německu ohromná síla hospodářská, která poroste. Jaké v sobě tají skryté síly, věděli ovšem jen ti, kteří pozorovali velmi zblízka tento německý život, ale ti se ho báli a musili se báti, poněvadž si nemohli zakrývati, že Německo průmyslově a obchodně zmůže celý svět.

K tomu Německo dostalo úplnou moc nad Rakouskem. Pod vlivem maďarské politiky, která byla již dávno ve službách Německa, veplulo Rakousko do vod německých, a když se mluvilo o Německu, mluvilo se eo ipso o Rakousku a tím začínal se vyplňovati velký sen německý: od Hamburku do Adrie. Německo uzavřelo trojspolek, ve kterém bylo vůdčím a rozhodujícím nejen

proto, že Rakousko bylo slabé, nýbrž také proto, že Italie nebyla spojena s Rakouskem, nýbrž s Německem a jen přes Německo s Rakouskem.

Tedy rozhodujícími byly Německo a Italie, a Rakousko musilo jíti tam, kam chtěli ti, kteří politiku vedli. Jest zajímavo, že největší germanofilové, ale zároveň přívrženci trojspolku, Crispi, Giolitti nenáviděli Rakousko jako každý nacionalista a že pro ně jedinou možností, aby se přece spojili s Rakouskem, bylo, že cesta k Rakousku vedla přes Berlín. Rivalita k Francii o severní Afriku byla dosti silná, aby v nich přemohla odpor, který k Rakousku měli, a aby jim tuto poloviční alianci s vídeňským dvorem učinila snesitelnou. Takovým způsobem byl Bismarck vedoucím ve střední Evropě. I konservativní Anglie, hlavně Salisbury, poddávala se kouzlu jeho státnického umění.

V čem bylo tajemství Bismarckova úspěchu? Myslím, že hlavně v umění sebeovládání. V Rakousku se to objevilo po Sadové, kde Bismarck vybojoval na Vilémovi, že neanektoval severní Čechy. Bismarck, který viděl dále, viděl v Rakousku svého budoucího spojence, protivil se tomu a vyhrál to na Vilémovi. Pak ještě jednou vyhrál na Vilémovi a sice ve Versailles. Když po Sedanu sebevědomí německých generálů vzrostlo do nemožnosti a Vilém se tomu poddal a stal se tak sebevědomým císařským pangermánem, že se chtěl jmenovati Kaiser der Deutschen a ne Kaiser von Deutschland, tu s ním měl Bismarck takový boj, že když jej vyhrál a Vilém byl prohlášen ve Versaillích jen za císaře Německa, šel Vilém s estrády a nepodal Bismarckovi ani ruku. Bismarck nechtěl všeněmecký titul, poněvadž věděl, že by našel silný odpor v jednotlivých státech německých a že by zejména popudil Rakousko.

V této věci vyhrál, ale neprotivil se ve věcech anexí, a Alsasko a Lotrinsko bylo anektováno. Bismarck šel za tím také z důvodů hospodářských, aby Německo dostalo část bohatých železných rud okolo Longuy. V této příčině nevykonal ovšem Bismarck Německu službu, za kterou by mu musilo býti vděčno, poněvadž Francouzi nebyli národem, který by zapomínal, a Alsasko-Lotrinsko zůstalo stále jítřivou ranou na poměru Francie a Německa, což nikdo tak necítil jako zrovna Bismarck.

Jemu imponovalo zaplacení pěti miliard. Viděl hospodářskou energii a sílu Francie, mužný klid, s kterým Francie snášela své neštěstí, vůli, na nových základech stát zreorganisovati, napodobiti v metodice práce Němce a rozšířiti a prohloubiti vzdělání ve francouzském lidu, poněvadž věřili všeobecně přijatému názoru, že pru-

ské války vyhrál pruský učitel. To všecko imponovalo Bismarckovi a on se nové Francie bál. Proto se žárlivě ohlížel po tom, kdo by Francii jednou mohl býti nápomocen. Alfou a omegou jeho politiky bylo Rusko. To byla ostatně jeho stará politika. Již r. 1863 nabídl Rusku, že je ochoten jít pomáhat potlačiti polské povstání. Rusko to ovšem nemohlo přijmouti, poněvadž nemohlo přijmouti pomoci pro svou vnitřní politiku, ale poměr vděčnosti za toto přátelské gesto mezi Německem a Ruskem zůstal a Prusko toho velmi užilo jak r. 1866, tak r. 1870, poněvadž bez této ruské pomoci, třeba se nejevila ve válečném zákroku, nebylo možno, aby Rakousko bylo zdrženo od udeření do boku Prusku.

A jest známo a je to zajímavé k posouzení Bismarcka, že i když udělal trojspolek a když potom mluvil „Der Deutsche fürchtet nur Gott", nikdy nezapomínal, že nechce vésti vojnu s Ruskem a v nejhorších dobách měl zajišťovací smlouvu, známý Rückversicherungsvertrag s Ruskem, který zajišťoval jednoho i druhého proti každému útoku, a chtěl, aby se obnovil, když jeho lhůta prošla. Proto se rozešel s Vilémem II., poněvadž Caprivi, který byl voják, myslil, že je to nečestné dělati politiku trojspolku a míti zároveň s Ruskem tento Rückversicherungsvertrag.

Ale v něčem se přece mýlil. Rusko nemohlo neviděti změnu, která se stala ve střední Evropě. Dříve byly tu jednak tradiční svazky rodinné s pruskou rodinou královskou, na druhé straně Prusko nebylo tak veliké, aby ohromnému Rusku připadalo státem, který mohl by býti nebezpečným, a proto Rusko nemělo nic proti tomu, aby se Prusko zvětšilo a aby vyhrálo ve válce proti Francii. Ale když vidělo, jak se Německo stává mocným a rozhodujícím ve střední Evropě, musily vzniknouti u něho jisté obavy. Rusko nemohlo připustiti, aby se Německo vrhlo ještě jednou na Francii, aby ji zničilo. A když Němci, snad právem, říkají, že je to legenda, že by v r. 1875 chtěl Bismarck napadnouti Francii, je jisto, že v této době myslila Anglie i Rusko, že musí zakročiti ve prospěch Francie, aby nebyla úplně zničena, a to je mravní základ pro budoucí spojenectví franko-ruské i pro přiblížení franko-anglické. Dobré skutky také v politice nejsou bez dobrých následků.

Bismarck viděl, že není možno zničiti Francii. Začal s ní tedy po dobrém. Bismarck byl kontinentálním politikem, pro něho moře neexistovalo; měl jistý horror vody. Pro něho byly kontinentální hranice Rakouska, Ruska, Francie a Německa vším. Nic jiného nechtěl znáti. Bylo mu lho-

stejno, že Francie hledala svou expansi v koloniích. Naopak dokonce ji v tom podporoval, neboť myslil, že je lépe všecky aktivní elementy ve Francii, které by příliš hleděly na „Vogésskou díru", uplatniti v koloniích, aby doma nechaly měšťáky seděti na zlatých žocích a nevyrušovaly Francii z klidu, do něhož zdála se mu přece jen s rostoucím bohatstvím přicházeti. Kromě toho přirozeně počítal s tím, že koloniální politika Francie přivede ji do silného rozporu s Anglií, a to mu nemohlo být nevítaným. Možno bylo dokonce míti naději, že tato rivalita přivede Francii ke sblížení s Německem a k zapomenutí na Alsasko. Proto Bismarck nepřekážel Francii, aby hledala ukojení přirozené touhy, opět se ve světě v něčem jiném ukázati, než v odvetné válce proti Německu. Francie šla do Madagaskaru, zabrala Tonkin, Tunis, šla do Marokka, a dokud tam Vilém II. nezačal novou politiku, Německo se velice přátelsky chovalo vůči Francii a sám Bismarck — a to je zajímavé — dokonce se na to neohlížel, že Německo tímto způsobem nechává si okupovati kolonie jiným a že jemu samému nic už nezbývá. Na okupaci některých ostrovů a pak na německé kolonie v německé Africe díval se jako na něco, co mu pranic k srdci nepřirostlo.

Bismarck byl čistě kontinentálním politikem a v tom byla jeho síla. Bismarck byl pevným pólem v evropské politice, proto se na něho dívali s jistou sympatií i ti, kteří byli jeho politikou jinak dost pobouřeni a dotčeni. To bylo tajemství jeho politiky a proto neměla Anglie příčiny orientovati svou politiku jinak, dokud zde byl Bismarck. Ovšem Bismarck měl na konci dnů své vlády velmi těžké chvíle, poněvadž přece jen pozoroval, že se mu Rusko vymyká z rukou, to Rusko, které bylo předmětem stálé jeho péče, které znal, jako žádný druhý státník v Evropě a ve kterém, jako nikdo, měl nejvážnější a nejčetnější přívržence. Objektivní historie řekne, že tím Bismarck nebyl ani tak vinen. V Rusku se dávala vina Bismarckovi, že zradil Rusko na berlínském kongresu. Rusko musilo přistoupiti na to, že bude rozděleno Bulharsko, jedna jeho část že zůstane pod suverenitou sultána, že dokonce Rakousko dostalo mandát na obsazení Bosny a Hercegoviny a zajištění Sandžaku, Anglie že si vzala ostrov Cypr a pojistila si tím vládu ve východním moři Středozemním, a samo Rusko že za své strašné oběti nemělo nic než to, co mu přineslo trvalé nepřátelství Rumunska, totiž dva újezdy, které dostalo na břehu Dunaje, aby se stalo dunajskou mocí, za něž dostalo Rumunsko Dobrudžu, a na Kavkaze malý kus tureckého území.

Rusko se cítilo zrazeno. Nevím ovšem, řekne-li objektivní historik, že to bylo jen vinou Bismarckovou. Myslím, že chyba byla v ruské nerozhodnosti. Tenkráte, když bylo Rusko u Cařihradu, mělo Cařihrad obsaditi. Kdyby nebylo otálelo, až přijde anglické loďstvo, mohlo diktovati mír. Jakmile se opozdilo a musilo ustoupiti před anglickým loďstvem, nemohl pomoci ani Bismarck, zejména proto ne, poněvadž Anglie měla pomocníka v Rakousku, které zase bylo dotčeno tím, že hrabě Ignatěv v míru v San Stefano nedržel se ohledně Sandžaku úmluvy, kterou za zachování neutrality v rusko-turecké válce hrabě Šuvalov v Pešti mezi Rakouskem a Ruskem uzavřel. Tedy proti Anglii i Rakousku, myslím, nemohl Bismarck pomoci, když toho nechtělo ani Rusko, aby se věci rozhodly mečem. Ovšem, Bismarck ve své bezohlednosti neskrýval svou antipatii proti knížeti Gorčakovu, jemuž vytýkal jeho domýšlivost, a z tohoto osobního momentu Rusko vyvozovalo, že Bismarck nedosti energicky stavěl se za Rusko, jak by se bylo slušelo za pomoc, kterou mu poskytlo ve válce proti Francii. Toto přesvědčení veškerého politického světa ruského o Bismarckově nevděku musilo působiti také na náladu dvora, nehledě na všecky staré příbuzenské styky, které tu byly.

Poměr Ruska k Německu začínal býti tak jiným a kromě toho svázání Německa s Rakouskem v trojspolku mělo veliký vliv na posuzování Německa se strany ruské. V Rusku věděli, co je Rakousko a co Německo, věděli, že by Rakousko nemohlo dělati politiku, proti které by se Německo vyslovilo. A Rakousko po válce balkánské dělalo politiku stálého nepřátelství proti Rusku. Na jedné straně podporovalo Milana, a je zajímavo, že do své smrti Frant. Josef myslil, že tím, že podporoval Milana a šel mu na pohřeb, ukazoval přátelství k Srbsku, a jak mně sám řekl, že nikdy nic proti Srbsku neudělal. Do Bulharska rakouská politika dosadila Ferdinanda Koburského, tedy svou stvůru. A tak za všecku prolitou krev, za všecko, co velikého udělalo Rusko pro osvobození balkánských Slovanů z tureckého jha, bylo Rusko z Balkánu vytlačeno a jeho ruskou krví zasloužené místo zaujalo Rakousko se svou imperialistickou maďarskou politikou. To všecko nemohlo Rusko svalovati na samotné Rakousko, příliš slabé k takové vyzývavé politice.

Bismarck cítil, že se situace mění, zejména když viděl, jak se začíná Francie sbližovati s Ruskem. Nebudu blíže vykládati věci, na které se pamatujete, na návštěvu loďstva francouzského v Kronštatě a na druhé straně ruského v Toulonu, na návštěvy francouzského presi-

denta a cara v Rusku a Francii. Nebyla sice publikována smlouva mezi Francií a Ruskem, ale Bismarck přirozeně o ní věděl. Proto stál na zmíněné vzájemné smlouvě, která jej zajišťovala aspoň proti útoku se strany Francie, v kterémž případě by Rusko nebylo mohlo Francii pomoci. To ostatně odpovídalo úplně alianční smlouvě rusko-francouzské, platící také jen na případ napadení jedné nebo druhé moci, takže v zajišťovací smlouvě s Německem se strany ruské nebylo nijaké neloyálnosti k Francii. Mezi Ruskem a Francií byla uzavřena spojenecká smlouva a její text můžete dnes čísti ve velmi zajímavé knize, v přednáškách „O vzniku světové války" pana Poincaré, bývalého presidenta republiky francouzské.

Tím nastala změna evropské situace. Bismarck se sice neklamal, že Rusko nebylo ochotno podporovati snahy Francie po odvetě, že smlouva platila jen v tom případě, že by jedna nebo druhá strana byla napadena, ale bylo jasno, že se následkem této smlouvy musejí vyvinouti úzké styky politické i hospodářské mezi Ruskem a Francií, které konečně Německu mohou býti nebezpečny. Sám věděl ze svého falšování Emské depeše, jak lehko se konstruuje, když se chce, „napadení", a proto se stůj co stůj chtěl zajistiti, aspoň morálním vázáním Ruska k přesné interpretaci toho, co je „napadení", a sice obnovou své zajišťovací smlouvy s Ruskem. Nedovedl to prosaditi, a poněvadž vůbec Vilém na jeho ruskou politiku, jako na příliš samostatnou, žárlil, padl a politiku dělal Vilém II. sám.

Ale tu jest potřeba, abychom se nedívali na pád Bismarcka jen jako na něco osobního, jako na to, že padl velký člověk, a že to byla bezpříkladná nevděčnost se strany Viléma. Když si odmyslíme všecky tyto osobní momenty, musíme si přiznati, že za vším tím jsou věci dalekosáhlé, světové důležitosti. Nepadl jen Bismarck, nepadl jen velký státník, jeden z největších XIX. století, nýbrž tu padla celá dosavadní německá politika, celý systém, a to mělo pro světovou politiku, pro její vývin až k světové válce největší význam. Bismarck představoval staré Německo, těžkými obětmi, bratrovražednou válkou i velkým německým vítězstvím sebrané z malých států a státečků, Německo kontinentální, šťastné a spokojené, že dostihlo toho, po čem snili všichni velcí lidé Německa, a které nechtělo ohroziti, čeho tak těžce dobylo, tím, že by své sousedy svou velikostí dráždilo.

Vilém II. byl něco jiného. Byl produktem nové, vítězné německé generace, produktem ohromné expanse průmyslové, bankovní, produktem úžasného vzrůstu po-

pulace německé, které musily státi se německé hranice těsné. To nutilo k expansi, která se nedala zadržeti. Toho všeho byl Vilém exponentem. Kam ovšem půjde ta expanse, jaká bude, jen hospodářská nebo také politická, bylo osudovou otázkou pro svět i pro Německo.

Vážným pro řešení této otázky bylo, že kolonie byly zabrány a Německu zbyly jen zbytky. Německo se musilo tudíž obrátiti na Východ. Ale německý Drang nach Osten není jen ta stará tradiční síla Orientu, o které jsme mluvili, Německo cítilo jej z ekonomické, populační a sociální nutnosti. Německo musilo na Východ a také šlo, a poněvadž Rusko bylo ještě tak silné a Německo se nemohlo proti němu odvážiti, byly to Turecko a Malá Asie, kam se obracely zraky hlasatelů německé expanse. Německo šlo sice po celém světě se svým obchodem, ale přece hledalo něco, kde by bylo rozhodujícím, co by mu patřilo aspoň taktícky, a poněvadž dovedlo dostati rozhodující vliv na tureckou vládu, šla německá expanse na blízký Východ.

Tím dostal se do historického seskupení mocí, do starych historických rivalit nový element, silný, rušivý, vše podmaňující. Nikdo s Německem neuměl konkurovati. Obchodní schopnost německá byla přímo obdivuhodná: dovedla se akomodovati všemu. Dříve kupci přijížděli sami do Evropy anebo brali s vděčností, co se jim přiváželo. Německo se přizpůsobovalo místním poměrům, kulturním a hospodářským, samo v cizích zemích vyhledávalo odběratele, vycházelo jim vstříc, nemyslilo, jako kupci angličtí a francouzští, že prokazují velkou službu „barbarům", když jim prodávají, dovedlo v Číně hospodařiti po čínsku a v Jižní Americe po jihoamerikánsku. Když všichni zahraniční exportéři nemohli přivyknouti obvyklým v Rusku 12měsíčním směnkám, Německo jich neodmítalo. Dovedlo zboží upravit tak, aby vyhovovalo ne jeho, ale místním potřebám; balením, nadpisy na svém zboží získávalo sympatie cizího člověka, který neměřil příliš kvalitu zboží, když se mu zamlouvalo způsobem, jakým mu bylo nabízeno. Toho nedovedla ani Anglie ani Francie. A proto ta ohromná moc rozpínavosti německé a proto ten strach z ní. Německo, které nemělo více Bismarcka a jehož neohraničeného rozšiřování se do světa, po moři, představitelem byl Vilém II., stalo se terčem žárlivé pozornosti všech těch, kteří posud se dívali dříve na Německo docela jinak, a kterým posud nikdy nenapadlo mysliti, že by se Německo mohlo státi rivalem, nebezpečným dokonce anglické světové moci.

K tomu přichází osobnost Vilémova. Nerad bych, abych vypadal tak, jako bych kopal do raněného lva. To není mým zvykem. Ale při vší zdrželivosti mohu snad říci, že ve Vilémovi bylo něco nenormálního. Vzrůst a slávu Německa nedovedl snésti. Stal se v této příčině přímo chorobným. To, co dokázala hohenzollernská dynastie, ne jeho otec, na kterého se díval s jistým opovržením, poněvadž byl spravedlivý a tichý liberál, nýbrž to, co udělal zejména Bedřich II a jeho děd Vilém I., zdálo se mu něčím nadlidským, zázračným. Vzrůst z malého Pruska na světovládnou říši zdál se mu znamením božím. A proto není také divu, že Vilém se měl jako představitel této zvláštní boží milostí obdařené dynastie za vyvolence božího. To byla megalomanie, která zvláště snad uráží u člověka, který se do své velikosti dostal naprosto bez vlastních zásluh. Těm, kteří se jí domohli v boji a kteří kus za kusem stavěli velké Německo, nikdo by se ani nedivil, kdyby se stali domýšlivými, ale ti přece neztratili rovnováhu, poněvadž věděli, jak těžko bylo dosíci takové výše. Ale kdo do toho zázračného vzrůstu, ač se ještě rodil vlastně v poměrech malých, přišel jen přičiněním a uměním druhých a najednou viděl to sklánění se světa před německou mocí, musil by býti, aby to vydržel, pevnější, rozvážnější povahy, než jakou měl Vilém II. Dělal dojem prvního dědice ohromného bohatství. Jak to s těmi bývá, dobře víme. Také panovníci jsou obyčejní lidé a podléhají týmž psychologickým zákonům jako ostatní lidé. Vilémova povaha kromě toho byla fantastická, věčně toužící v dál, její hlavní stránkou byl neklid, nepokoj. Právem mu říkali „der Reisekaiser". Všude musil býti. Jeho megalomanie byla chorobně mystická, míval myšlenku, že je povolán býti spasitelem světa. Nemůže se říci, že chtěl vždycky válku, chtěl ji jen v poslední době, ale chtěl ji zase ne normálně. Dřív snil o tom, že bude císařem sociálního míru a pokoje světa a že zachrání Evropu od všeho zlého nebezpečí a jeho chorobná domýšlivost neobjevila se nikdy tak jasně, jako když zval Evropu na křižácké tažení do Číny proti žlutému nebezpečí. Při tom mluvil bez konce a mluvil věci, které urážely svou domýšlivostí. V ničem se tak nezračí celá psychika Vilémova, jako v tom, že, když se loučil s Mikulášem II., ruským, kterého se mu podařilo dostati tam, kam chudák car sám nechtěl, dával mu ze své lodi na rozloučenou signál vlajkou: Admirál Atlantického moře pozdravuje admirála Tichého oceánu.

Vilém řekl slovo, které mám za první slovo světové války. V tom momentu, kdy Vilém řekl: „Naše budouc-

nost je na moři", a když v důsledku tohoto slova dal stavěti překotně válečné loďstvo, v tom okamžiku bylo rozhodnuto, že nastane rivalita mezi Německem a Anglií. Kdyby se bylo Německo zdrželo a nestavělo zbytečně válečné loďstvo a nechtělo ukázati, že si chce dobýti světového postavení také vojenskou mocí na moři, kdyby bylo pracovalo bez politických zámyslů, byli by v Anglii sice cítili nepříjemnost jeho konkurence, ale nebyl by povstal v Anglii pocit nejistoty, když Angličané se viděli ohroženi nejen ve svém obchodě, ale také ve svém jedinečném postavení na moři.

A nelze spravedlivě říci, že by to jen znamenalo, že Anglie byla žárlivá a malicherná a že nechtěla přáti Německu místa na slunci, jak se to v Německu tvrdilo. Nikoliv. Anglie se bála o svou existenci, neboť kdyby v možném konfliktu ve svém ostrovním postavení byla na moři poražena, musila by umříti hlady. To nebyla tedy malicherná kupecká konkurence Anglie, když se postavila na stanovisko, že její loďstvo musí býti tak velké, aby vyvážilo loďstva dvou nejsilnějších mořských držav. Nikoliv, ona musila tak jednati, neměla-li ztratiti všecku sílu své politiky, své sebevědomí, které jí dávalo možnost dělati politiku beze všech ohledů napravo i nalevo.

Není to tedy vinou Anglie, jestli se tento antagonismus vyvinul. Vilém II. to cítil, poněvadž znal Anglii dobře a počítal s tím, že jednou může to přijíti ke konfliktu. Proto celou řadu let nadbíhal Francii, Rusku a nabízel spojenectví proti Anglii. Víte, co dělo se s Boery. Napřed štval Krügera do války, ale pak si to přece rozmyslil a Krügera nepřijal, když přijel do Evropy.

Co se týče Francie, všecko to běhání za Francií bylo se strany Vilémovy psychologicky nevysvětlitelné, neboť musil přece věděti, že Francie se s Německem nemůže smířiti. Francie chtěla žíti v míru vedle Německa, naprosto nechtěla války. Ale spojiti se s ním, zapomenouti, co vřelo v srdci každého Francouze, to nebylo možné. Proto bylo to marné, když Vilém chtěl využíti u Francie ostrého konfliktu, který měla Francie s Anglií ohledně Afriky. Konečně nepodařilo se mu toho ani u Ruska.

U Ruska by jednoho neměli zapomínati ti, kteří dělají světovou politiku. Rusko bylo vždy věrné svým závazkům a svým spojencům. Totiž to pravé Rusko. Všecko snažení odtrhnouti Rusko od Francie bylo marné, ačkoliv Vilém došel již tak daleko, že Mikuláše, rozhořčeného nad chováním se Anglie ve válce japonské, potom, když Roždestvenský střílel na rybářské lodi u Doggerbanku, dostal v Björke k tomu, že podepsal s ním

přátelskou smlouvu. Ale Mikuláš měl za svou povinnost ihned prohlásiti, že to musí říci Francii, o níž myslil, že k smlouvě té přistoupí. A když mu ministři v Petrohradě vysvětlili, oč se Vilému jedná, zůstala smlouva kusem popsaného papíru, třebas Vilém naléhavě o splnění telegrafoval. Rusko nechtělo opustiti Francii, když se jí jednou zavázalo smlouvou.

Hlavní činnost Německo vyvíjelo v Cařihradě. A jakmile začali Němci tuto politiku dělati, přišla německá literatura a mluvila o německém vlivu od Hamburku do Bagdadu. Vliv německý v Cařihradě druhé mocnosti dosti dlouho nedoceňovaly a v cizině se také až na Francii, kde o věci psal André Chéradame, nestarali o velkoněmeckou literaturu. Jednou jsem četl v „Novém Vremeni", které mělo znamenitě informované korespondenty v Cařihradě, když už já jsem mluvil o věci dokonce v delegacích, s jakým údivem konstatovalo, že v Cařihradě vlastně rozhoduje Německo! To je právě tak, jako když vojenští splnomocněnci ve Vídni, kteří mohli čísti v novinách, že delegaci byly ukazovány úžasné účinky hmoždířů 30.5 cm, nic o tom nevěděli a všechno bylo překvapeno, když Němci z velkých hmoždířů začali rozbíjeti belgické pevnosti. Člověk se maně ptá, k čemu vlastně často ta vyslanectví jsou.

Tak Německo stalo se pánem v Cařihradě a dostalo povolení na dráhu do Bagdadu. Byl jsem první, který jsem o této dráze mluvil v rakouských delegacích. Nechci si dělati zásluhy, že bych byl tak prozíravý. Na cestě do Cařihradu v Orient-expresu sešel jsem se s německým bankéřem, jenž nepoznal, že jsem Čech, neboť jsem mluvil dobře německy. A ten mi povídal všecko. Toho všeho jsem užil dále a napsal jsem články, které se objevily v „Revue de Paris" a zejména v „National Review" článek, jenž vzbudil tenkrát velkou pozornost, takže všecky anglické noviny přinesly o něm referáty. Ukazoval jsem na význam Čech a české politiky v Rakousku pro anglickou politiku ohledně této otázky a dovozoval, jestli nebudou míti Češi v Rakousku dostatečně vlivu, aby Rakousko bylo oddáleno od Německa, jestli zůstane Rakousko prostě přívěskem německé politiky, že bude uskutečněn německý sen o německé moci od Hamburku do Bagdadu, což znamenalo by největší nebezpečí pro anglické panství v Indii.

Od té doby se o té věci velmi mnoho psalo a jednalo a Bagdadská dráha opravdu nezmizela z denního pořádku evropské politiky. Stále se táhlo jednání o ní, až konečně několik měsíců před vypuknutím války byla uzavřena

smlouva mezi účastnými mocemi a Německem ohledně rozdělení vlivu na této dráze.

V Anglii začali pochopovati novou situaci. Viděli, že místo Ruska je to Německo, které ohrožuje cestu do Indie. Rusko dostalo se tím do druhé řady anglických zájmů a v Anglii začala nová orientace světové politiky. Německo bylo jim příliš silné. Nyní viděli vliv Německa na sultána, a Anglie počala cítiti, že by bylo dobře, kdyby měla přátele na pevnině a vyšla ze své „splendid isolation".

A je to zvláštní hra historie, že tak, jako nové hospodářské poměry v Německu, sociální, hospodářská a populační jeho expanse přímo vytvořili nového člověka, jako svého representanta, Viléma II., tak si nová situace Anglie vytvořila také representanta nové politiky, krále Eduarda VII., a jest velmi charakteristické, že v Anglii, kde je koruna přece jen konstitučně spíše dekorací než reální mocí, spíše symbolem než rozhodčím o politice světového imperia, Eduard VII. svými osobními vlastnostmi, svým talentem, svým klidem, svou umírněností, duševní rozvahou a svou dálnovidností, smím-li tak říci, hrál úplně rozhodující roli. Byl vlastně ztělesněním nové anglické politiky, vzniklé tím, že místo historických soupeřů Ruska a Francie zaujalo Německo s Vilémovou expansí.

Nešlo to lehko, poněvadž anglická politika ve své konservativnosti těžko se orientovala na nových cestách. Mezi Eduardem VII. a jeho synovcem Vilémem II. nemohlo býti osobního přátelství. Mezi oběma byl nepřeklenutelný rozpor povah. Vilém věčně mluvící, chorobně zamilovaný do sebe a sebe obdivující, a na druhé straně tichý, klidný, metodický, skromný, velký Eduard. Ti se nemohli shodnouti.

Eduard hledal napřed cestu k Francii; a v tom je viděti jeho velké umění. Ve Francii byly poměry proti Anglii napiaté. Temperamentní národ nemohl zapomenouti na to, co bylo ve Fašodě, kde hrdinný major Marchand, představitel nového ducha francouzské armády, musil se skloniti před rozkazem Anglie a z Fašody ujíti. Humoristické listy francouzské byly plny nejostřejších a ne vždy zdvořilých satir na starou královnu Viktorii. Rozhořčení Francie bylo veliké, ale Eduard VII. dovedl svou návštěvou v Paříži všecko to utišiti a ukázati Francii, že jsou společné interesy mezi oběma zeměmi a že přes to, že Anglie nemůže uzavírati žádných formálních spolků, přece jen vidí, že se změnil svět a že nechce více býti osamocenou.

To vedlo k tomu, že r. 1904 Delcassé, jeden z nejlepších politiků francouzských, uzavřel s Anglií smlouvu

ohledně severní Afriky. Francie nechala protestů ohledně Egypta a za to Anglie uznala francouzské nároky v severní Africe, zejména pokud se týče Marokka.

Nové přátelství anglo-francouzské bylo brzo v nebezpečí za války japonské. Ale konečně přestálo se i to díky tomu, že Anglie dovedla v této příčině vésti si tak, že nedráždila, a tak i tuto nebezpečnou zkoušku franko-anglické přátelství přetrvalo. Japonská válka měla však též rozhodující vliv na poměr Anglie k Rusku. Válka ta byla se strany Ruska jedním z největších hříchů. Byla to válka aventuristů na dvoře carově. Rusko bylo poraženo a to bylo historickou událostí, jejíž významu nelze podceňovati. Rusko ztratilo svou prestiž v Asii. V Asii mělo nyní prvenství Japonsko. Tím však přestalo Rusko býti nebezpečným pro anglickou politiku. Anglie ovšem zase byla krátkozraká, když se tomu radovala, poněvadž přehlížela, že se stala změna ohledně Indie, která jí byla nebezpečnější než zbytečný strach před Ruskem, že totiž v Indii začal růsti asiatism, že vzniklo heslo „Asie Asiatům" a že se jeho představiteli stali Japonci.

Ale pro poměr anglo-ruský měla ruská porážka velkou důležitost, poněvadž Anglie ztratila strach před Ruskem. A proto Eduard VII. nespouštěl se zřetele svůj cíl, totiž aby odstranil všecky příčiny anglo-ruských konfliktů a sblížil se s Ruskem. To činil metodicky. Přijel konečně do Revalu, a tam bylo sblížení mezi Anglií a Ruskem zpečetěno dohodou o rozdělení vlivu v Persii, kde byl rusko-anglický konflikt nejpalčivější (1908).

Němci nazývají tuto politiku Eduarda VII. „Einkreisungspolitik". Myslím, že je to falešné. Německo mělo trojspolek, a Francie s Ruskem vedly nejmírumilovnější politiku. I když Německo začalo vystupovati vyzývavě, nedaly se svésti k ničemu, co by mohlo znamenati válečné nebezpečí pro Německo. Zůstaly klidny, takže v jejich politice nebylo ničeho, co by mohlo býti Německu opravdu nebezpečným. A tak naprosto není možno říci, že by Rusko i Francie sledovaly jakoukoliv politiku útočnou proti Německu. Že však Anglie hleděla se sblížiti s Francií a Ruskem, to jsou důsledky toho, že Německo ze své hospodářské expanse udělalo jak vystupováním svého císaře, tak svou pangermánskou literaturou, i vystupováním svých agentů na nejnebezpečnějších místech, jako v Marokku, expansi politickou a vojenskou.

Německo přirozeně bylo z politiky Eduarda VII. neklidno. Ale zapomínalo, že kdo příliš roste, nemá to dáti jiným zbytečně cítiti a znáti. Vilém II. dělal všeho toho

opak. V Marokku Německo dříve blahovolně se dívalo na francouzskou politiku, ale najednou po nejmírnějším jednání mezi Německem a Francií Vilém na cestě do Palestiny zastavil se v Tangeru — jest posud spor, věděl-li o tom jeho zahraniční ministr — a měl obrněnou, vyzývavou řeč, ve které více než zbytečně prohlásil, že stojí za neodvislostí marockého sultána. To znamenalo výzvu Francii. A v Damašku to korunoval tím, že se prohlásil za ochránce veškerého islamu.

Takové chování musilo vzbuditi nepokoj u všech. Tato vyzývavost musila ochladiti také ty, kteří jinak byli na straně Německa. Když Německo si vynutilo, aby o marocké věci byla svolána konference do Algecirasu a myslilo, že to vyhraje, ukázalo se, že je osamoceno. V Algecirasu nebyly jen na straně Francie Rusko a Anglie, nýbrž třeba ne úplně zjevně také Rakousko a Italie. Nikdy nezapomenu na ironický úsměv hr. Goluchowského, když jsem s ním mluvil o tom, že mu Vilém po algeciraské konferenci poslal telegram, kde mu děkuje za jeho „brilliante Sekundantendienste". Francie nezapomněla na služby, které Rakousko prokázalo Francii právě v Algecirasu, a jestli Francie stále hleděla zprostředkovati ve prospěch Rakouska v pozdějších konfliktech rakousko-srbských, byla v tom vděčnost za Algeciras. A přece Vilém, aby se nezdálo, že je samoten a že byl dokonce i tím Rakouskem opuštěn, telegrafoval hr. Goluchowskému díky za „brilliante Sekundantendienste".

Ovšem že Vilém věděl, že telegrafuje nepravdu a cítil svou opuštěnost, když i na Rakousko se nemohl spolehnouti, a tak se stalo největší otázkou pro Německo, a řekl bych osudovou otázkou pro světovou politiku, dovede-li si Německo zase úplně připoutati Rakousko, když od dob našeho vlivu na politiku říše, tedy od let 1895—1896 začínalo dostávati záchvaty samostatnosti.

II.

(5. května 1922.)

Proč to bylo osudovou otázkou pro světovou politiku? Poněvadž — a na to se zapomínalo ve světové válce — bez Rakouska mohlo Německo jen ve výminečně příznivé konstellaci vésti nějakou válku. Německo muselo vždycky počítati s tím, že bude míti proti sobě Francii a Rusko, kdežto Italie byla velmi pochybná. Všecko to platilo však

nejen pro případ války, nýbrž také v míru bylo Německo svou stále zřejmější osamoceností v mezinárodních otázkách velmi oslabováno. Vzpomeňme si, co jsem včera říkal o Algecirasu. Poněvadž by se Německo bez Rakouska cítilo naprosto a navždy osamoceno, musilo by buď zmírniti tón, nevystupovati, jak zvykl vystupovati Vilém, nevystupovati s německou praepotencí, uspati tak všecky žárlivosti anebo když by toho nedovedlo, a pro císaře Viléma II. to bylo opravdu skoro nemožné, v příznivém momentu, kdyby se nemusilo báti sjednocené fronty svých odpůrců nebo aspoň nepříznivců, učiniti pokus, aby rozbilo mečem to, čemu říkalo Einkreisung.

Rozumí se samo sebou, že naše politika v Rakousku musela míti toto na zřeteli, a tu se přiznám, že já jsem nikdy tohoto nebezpečí nepřehlížel. U nás doma v Praze dívali se arciť na věc poněkud jinak.

Ohledů na možné osamocení Německa a nebezpečí, které by z něho povstalo pro evropský mír, neměli a proto se poněkud rozcházela naše politika, totiž v tom, že v Praze se velice energicky chtělo úplné rozbití trojspolku, kdežto já ve Vídni zaujímal jsem poněkud jiné stanovisko, a sice takové, že jsem nežádal, aby se Rakousko úplně odloučilo od Německa, nýbrž aby v tomto spolku hledělo Rakousko býti hledaným a aby se zbytečně nedávalo ve vliv Německa. Tím by arciť bylo také veškeré nebezpečí německo-rakouského spolku paralysováno. Toho jsem chtěl docíliti a k tomu jsem doporučoval, aby Rakousko pěstovalo nejintimnější styky s Ruskem a Francií, aby mělo ne 2, ale 3 želízka v ohni a aby tak donutilo Německo vyhledávati Rakousko a ne, jak to chtěli Němci a ve Vídni, aby bylo dogmatem, že Rakousko nemůže býti bez Německa. Chtěl jsem to hlavně také proto, že pro celou naši politiku, kterou jsme zahájili v polovici let 90tých, počínaje Badenim, bylo naprosto nutno, aby Německo ve Vídni nevystupovalo a nemohlo vystupovati jako pán, aby nemohlo působiti ve vnitřní politice ve prospěch Němců, a sice proto, poněvadž by samo musilo vyhledávati rakouské přátelství — což by mělo ještě také ten důsledek, že nemohlo proti rakouským hospodářským interesům na cizích trzích vystupovati s takovou bezohledností, jak to dělalo. To nebylo jen tak teoretické. Bylo dokázáno, že německý konsul v Bělehradě, tedy na nejvážnějším místě pro rakouský export, byl největším štváčem proti Rakousku a rakouskému obchodu.

Toto stanovisko bylo „červenou nití“ v mé 20tileté politice v delegacích. To mne vedlo k tomu, že jsem v každém zasedání delegací snažil se upozorňovati na slabiny

trojspolku, že jsem vynašel okřídlené slovo, které letělo po Evropě, totiž o obehraném klavíru a že jsem se snažil při každé příležitosti ukázati, že ne Rakousko potřebuje Německa, nýbrž Německo že potřebuje Rakouska. Ale zejména ukazoval jsem na vážné nebezpečí tohoto úzkého spojení mezi Rakouskem a Německem a sice v tom smyslu, že ačkoliv Rakousko nemá žádných kolonií a musí tedy dělati politiku jen čistě evropskou, čistě kontinentální, svazuje se takovým úzkým spolkem s německou politikou světovou, s německou politikou koloniální a béře tudíž tímto úzkým spojením účast na všech nebezpečích světové politiky, ačkoliv ji samo nedělá a dělati nemůže. A ještě dnes se pamatuji, když jsem poukázal na nebezpečí konfliktu mezi Anglií a Německem, jak mi odpověděla Neue Freie Presse, že jsou to naivní fantasie, určené jen k tomu, aby poškozeno bylo německo-rakouské přátelství. Ukázalo se, jaká to byla fantasie!

Stál jsem na tom, že Rakousko má v zahraniční politice jediný úkol, totiž aby bylo naprosto konservativním ve smyslu teritoriálním, žilo se všemi státy v upřímném přátelství a vedlo politiku, která pomáhá spory vyrovnávati, což mohlo by právem činiti, kdyby na všechny strany jednalo tak, aby všichni věřili, že chce zůstati naprosto mírumilovným. Proto jsem vždycky chtěl sblížení s Ruskem a Francií, neboť jsem si myslel, že takovým způsobem zjednáme si také my Čechové a Slované vliv na zahraniční politiku rakouskou a že více nebudou representanty Rakouska jen Němci a Maďaři, o kterých se vědělo, že z nacionálních a politických důvodů jsou hlavními nositeli německo-rakouského spolku.

Za hr. Badeniho i později, tedy v době, kdy ministrem zahr. záležitostí byl hr. Goluchowski, této politice se velmi dařilo. Hrabě Goluchowski, ačkoliv byl velmi intensivně cítící Polák a ačkoliv neměl valně rád Rusko, poddával se argumentům této politiky a dělal všecko, aby přiblížil Rakousko Rusku. A velmi zajímavé je také, že jsem byl právě v této příčině ve velice blízkých stycích s baronem Kállayem, ministrem maďarským, který, ačkoliv byl znám jako maďarský imperialista, přece jen v této době cítil nebezpečí pangermanismu a německé rozpínavosti i pro Maďary a snažil se o to, aby podporoval politiku mnou hájenou a dokonce — mohu to dnes říci — přivedl to k tomu, že jsme s nebožtíkem Pacákem měli v této příčině jednání v Budapešti. Myslím také, že nebude bez užitku, když řeknu, že se naše jednání s Maďary o úzký spolek jen proto rozbilo, že Maďaři, Kállay a potom baron Láng ve srozumění s Tiszou

po nás žádali, abychom se odřekli Slováků, a my to kategoricky odmítli. Následkem toho bylo jednání přerušeno.

Ale nicméně Kállay nepřestával podporovati tuto politiku a což je ještě více zajímavé, tato politika byla velice energicky podporována bar. Aehrenthalem, který byl tehdy radou velvyslanectví v Petrohradě. S tím jsem byl znám od první návštěvy v Petrohradě r. 1890 a byli jsme potom ve stálém styku, kdykoliv přijel na dovolenou. Shodovali jsme se v tom, co bylo základem politiky, o které mluvím. A není nic charakterističtějšího a také tragičtějšího, než že právě baron Aehrenthal, který skutečně celý život pracoval na sblížení s Ruskem — a mohu to dnes říci — naprosto neměl rád Prusko a který chtěl vymaniti Rakousko z područí Německa, že zrovna tento baron Aehrenthal byl hlavní příčinou toho, že se Rusko navždy odloučilo od Rakouska a že toto bylo úplně připoutáno k Německu, přivedeno do úplného jeho područí a tím že Aehrenthal byl vlastně jedním z hlavních vinníků světové války a rozbití Rakouska, které chtěl osvoboditi od Německa.

Tenkrát vedl jsem také boj proti „Los von Rom", proti hnutí, v němž opravdu nebylo nic náboženského a které se právě proto, že bylo politické, u nás v sev. Čechách a na Moravě mezi Němci epidemicky rozmohlo. Bylo mně tenkrát vyčítáno, že dělám „konopišťskou" politiku, ba dokonce politiku klerikální. Musím se přiznati, že mi bylo naprosto lhostejno, jestli se Němci převracejí v protestanty. Já však viděl v tomto hnutí chromnou sílu agitace velkoněmecké, připoutání našich Němců k Němcům zahraničním a možnost legální peněžité podpory našich Němců se strany bohatého protestantského Gustav Adolf-Vereinu v Německu, a protože jsem ve hnutí tom neviděl pranic náboženského, vystoupil jsem tak ostře proti němu, už také proto, poněvadž to byl vydatný způsob odvrátiti od Německa právě rozhodující kruhy ve Vídni. To nebyla tedy politika konopišťská, nýbrž jen a jen česká.

Konečně podporoval všecky tyto snahy také vídeňský ruský vyslanec, kníže Lobanov, který velmi horlivě sledoval jednání v delegacích a také přirozeně, poněvadž jsem jistou úlohu v delegacích hrál, všecko to, co jsem mluvil já o zahraničních věcech a o sblížení Rakouska s Ruskem.

Tedy všecko to, tato společná práce různých mocných činitelů vedla k tomu, že mezi Rakouskem a Ruskem po skutečném sblížení byla konečně uzavřena formální dohoda v Mürzsteg u r. 1903, kde se stalo sjednocení o provádění reforem v Makedonii, což dosud hrozilo konfliktem mezi Ruskem a Rakouskem. Tato politika sbližování mezi Rakouskem a

Ruskem vedla také k tomu, že za japonské války Rakousko zachovalo k Rusku benevolentní neutralitu. Je snad dost zajímavo, že to byl tehdejší rak. ministr války, který mně s opravdovou sympatií ukázal na ruského vojáka, a řekl, že žádný voják na světě nedovedl by bojovati na vzdálenost 10.000 km od své vlasti, jako ruský voják. Řekl mi také, že bitva u Laoajanu podle zpráv rakouského důstojníka gen. štábu, který byl v japonské armádě, byla vlastně už vyhraná se strany Rusů a že to byl jen strach gen. Kuropatkina před nebezpečím, ve kterém by mohl se octnouti, kdyby byl poražen, poněvadž byl tak daleko a neměl ještě dostatečně reserv, jenž přivedl jej následkem místního neúspěchu gen. Orlova, který pro celkovou situaci bitvy nic neznamenal, k tomu, aby dal rozkaz k ústupu, takže se z vítězství ruského změnila bitva v porážku.

Nechci to všecko přeceňovati a nechci říci, že to, co vojenské kruhy mluvily o Rusku a jak se chovaly k Rusku, že bylo to zrovna z upřímné lásky k Rusku. Vojenské kruhy patrně myslily, že je pro Rakousko daleko lépe, aby Rusko zůstalo interesováno v Asii a nedívalo se tak mnoho na Evropu. Potvrzovalo mne v tom přijetí toho, co jsem říkal v delegacích, když jsem varoval všecky, kteří se tolik těšili z ruských porážek v Asii, aby se z nich příliš netěšili, poněvadž je-li Rusko vypuzeno z Asie, bude nuceno obrátiti se k evropským otázkám a tu že nevím, bude-li to zrovna zdrávo rakouské politice a tomu, co dělala na Balkáně. Ale na každý způsob je velmi zajímavo pro posuzování vývoje rakouské politiky, že také vojenské kruhy, později tak ostře útočné proti Srbsku a Rusku, tehdy úplně byly v rusofilském proudu rakouské politiky.

Nyní však nutno promluviti o něčem, co hrálo v rozvoji věcí velkou důležitost a nač zejména státní zástupce v procesu mém, dra Rašína a Červinky kladl důraz, poněvadž v tom viděl jeden z hlavních faktorů, který působil na vznik světové války. Míním tím svoji slovanskou politiku. Když po rusko-japonské válce nastalo v Rusku revoluční hnutí, byl ruský dvůr donucen, aby dal Rusku jistou konstituci, polovičatou sice, neupřímnou, ale přece jen konstituci v tom smyslu, že bylo možno, aby ruská veřejnost konečně svobodně a veřejně promluvila na parlamentní tribuně. Pro nás, kteří jsme slovansky cítili, bylo jednou z nejdůležitějších věcí, abychom věděli, jak se k Čechům a Slovanům rakouským, vůbec k rakouskému a slovanskému problému chová ruská veřejnost, která nyní dostala možnost, aby svobodně mluvila z dumské parlamentní tribuny. A jak někdy náhodné malé věci jsou příčinou velkých, povstalo novoslovanske hnutí vlastně z dost nicot-

ného podnětu. V Rusku žil tak trochu učenec pan Bordzenko, který napsal mně, posl. Markovu a Hribarovi psaní, že věnuje 100.000 rublů na slovanský sjezd, a při tom žádal, abychom věc vzali do rukou a slovanský sjezd pořádali. Ukázalo se, že těch 100.000 rublů vlastně ani neměl. Ale kol. Markov, poslanec východohaličský, který patřil k velkoruské straně, pozval slovanské poslance v parlamentě k poradě, které předložil list Bordzenkův, poněvadž myslil, že se musí odpověděti. Tu byl jsem donucen mluviti. Přišel jsem do schůze nerad, neboť jsem byl tehdy v parlamentě od rána do noci v úporném, chvílemi úžasně těžkém boji o volební reformu, o všeobecné hlasovací právo. Když jsem však byl nucen říci, jak se k podnětu pana Brodzenka stavím, řekl jsem vlastně celý novoslovanský program. Řekl jsem, že my západní Slované musíme roztrhnouti všecka pouta se starým, oficielním Slovanstvem a jeho Uvarovskou trojicí: samoderžavím, pravoslavím a národností, že musíme se držeti nové trojice, demokratické, totiž svobody, rovnosti a bratrství, a hledati v Rusku ty, kteří by chtěli toto nové, svobodné slovanství.

To bylo přijato s neobyčejným souhlasem ode všech přítomných poslanců, a bylo usneseno, že nutno jeti do Petrohradu. Bylo zvoleno tříčlenné komité, posl. Hribar, Glebowicki a já, abychom se v Petrohradě přesvědčili, je-li půda připravena a poměry zralé, je-li porozumění pro takové nové slovanství a je-li možno věřiti tomu, co nám také psal gen. Volodimirov, který byl u nás na všesokolském sjezdu, kde stal se Slovanem, ačkoliv dříve nikdy nemyslel na slovanství, jež mu dokonce bylo odporno pro jeho spojení s nejkonservativnějšími, nejzpátečnějšími kruhy ruskými. Stal se Slovanem, když viděl naše Sokolstvo a byl prodchnut slovanským duchem, oživujícím naše i jihoslovanské Sokoly. Ale ovšem také trochu žárlil, když viděl, že naše přivítání Francouzů bylo vřelejší než radost nad příjezdem zástupců města Petrohradu.

Je charakteristické, že mezi našimi Poláky největší porozumění pro všecku tuto politiku projevil hrabě Dzieduszicki, který pod maskou věčného vtipkáře skrýval vlastně nejširší politický rozhled a největší politické schopnosti mezi haličskými Poláky. Ten s věcí souhlasil. Jeli jsme tedy do Petrohradu a Petrohrad nás překvapil.

V Petrohradě jako by bylo rozkvetlo slovanské jaro. Ale nebylo to mezi kruhy pravice. Nejpravější a nejčernější kruhy, t. zv. černosotěnce, nechali jsme trochu stranou. Pro nás rozhodujícími byly kruhy konstituční, tedy kruhy umírněné pravice, středu, okťabristů a kadětů, jako byli

Maklakov, Nikolaj Nikolajevič Lvov, a tenkrát také Miljukov a Rodičev. Všecko bylo plno nadšení.

S polské strany nejvíce pracoval pro toto sblížení ten, jenž mne potom ovšem velmi zklamal, p. Dmowski. Dmowski napsal tenkrát knihu o polské politice a o otázce, má-li se orientovati na východ nebo západ. Byl pro to, aby Poláci obrátili se na východ, ne ve výbojném smyslu, nýbrž ve smyslu dorozumění se s Rusy. Dmowski byl jediný Polák, s kterým jsem se opravdu sblížil, ale také to končilo úplným rozchodem. Ovšem to bylo až v Paříži, když se jednalo o Těšín.

V Petrohradě našli jsme neobyčejně připravenou půdu. Min. předseda Stolypin, o kterého se celá min. rada a policie bála, že by na něho mohl býti spáchán atentát — bohužel se to později osvědčilo — byl varován policií a min. radou, aby nejel na slavnostní večér v petrohradské radnici. Jel tam a mluvil neobyčejně sympaticky a ukázal tím, jak slovanská myšlenka byla najednou něčím, co pohnulo celou petrohradskou veřejností a co začínalo býti vážným faktorem v politice, kterou jsem právě já v Rakousku hlásal.

Díval jsem se na věc takto: My v Rakousku nemohli jsme nikdy hráti úlohu, kterou jsme jako Slované hráti chtěli — když jsme s Rakouskem počítali a s tím jsme jako reální politikové počínati musili — jestli Poláci netvořili pevnou a věrnou součást slovanského bloku. To byla conditio sine qua non, aby vedla k cíli politika, kterou jsem s bojem za všeobecné hlasovací právo začal a která měla vésti k tomu, aby byla na říšské radě, třeba sebe menší většina slovanského bloku, jenž by měl více hlasů, než Němci, Italové a Rumuni dohromady. Bylo však nutno umožniti společnou politiku tohoto slovanského bloku, a k tomu bylo nezbytnou podmínkou, abychom mohli pevně spoléhati na Poláky. Ale na Poláky jsme nikdy nemohli spoléhati, dokud trvalo pronásledování Poláků v ruské Polsce, jež nutilo je k tomu, aby byli více Rakušáky, než jim to snad dokonce bylo příjemné. V jediném Rakousku měli naprostou svobodu, tam nebyly kladeny nijaké překážky jejich národnímu rozvoji, a proto posici v Rakousku museli si zachovati, poněvadž tam byla jediná bašta polská — neboť také v Poznani byli pronásledováni. Hakatismus v Poznani vedl je ostatně také k tomu, aby projevili ochotu ke smíření s Ruskem.

Mně se tedy jednalo o to, abych připoutal Poláky k nám. A to bylo jen v tom případě možno, kdyby se Rusové s Poláky smířili a kdyby byla dána možnost Polákům, aby žili národně svobodně v Rusku a nemusili tudíž

viděti jediné útočiště v Rakousku. A poněvadž jich žila největší část v Rusku, dělali by politiku slovanskou, a tím slovanskou politiku v Rakousku. Tím dostali bychom v Rakousku pevnou většinu slovanskou a nebylo by více možno pohlížeti na Rakousko jako na stát německo-maďarský a Slované by musili býti v této říši spolurozhodujícími, což zase bylo zárukou pro trvalost spolku mezi Rakouskem a Ruskem, neboť by nositeli tohoto spolku byli nejen Poláci, Jihoslované a my v Rakousku, nýbrž i Poláci v Rusku.

To byla moje politika, která znamenala, že by Rakousko bylo osvobozeno od německého vlivu a že by mohlo vykonávati své poslání, aby bylo říší svobodných, spokojených národů, kteří by dobrovolně toto Rakousko hájili, poněvadž by Rakousko samo nechalo následkem vnitřního přerodu ve smyslu Slovanstvu příznivém také každé imperialistické politiky na Balkáně, i provádělo tam politiku upřímné benevolence ke všem národům balkánským. Tak bylo by absolutně mírumilovnou mocí, která by hrála v evropské politice rozhodující úlohu pro zachování míru a pokoje mezi státy, poněvadž by tento mír dovedlo také zajistiti mezi vlastními svými národy.

V Rusku na tuto mou koncepci přistoupili. Když jsem o tom mluvil s Izvolskim, byl srozuměn, Stolypin byl srozuměn, celá vláda byla srozuměna. Šlo to tak daleko, co ponejprv stalo se v Rusku, že veliké shromáždění předních lidí politických na slavnostním banketu vyslechlo stojíc přípitek na rakouského císaře, který pronesl kníže Trubeckoj. Všecko otvíralo nejlepší perspektivy pro politiku slovanskou, kterou jsme ovšem nemohli dělati tak, že bychom počítali s rozbitím Rakouska, nýbrž kterou mohli jsme prováděti jen touto cestou rusko-rakouského sblížení, jestli jsme chtěli, aby se stala skutečnou politikou všech Slovanů ruských i rakouských.

Měl jsem ještě jiný úkol v Petrohradě. Při tom postavení, které zaujímala naše delegace tehdy v rakouském parlamentě, bylo přirozeno, že jsem o svém zájezdu informoval také min. předsedu bar. Becka a barona Aehrenthala, jenž po odchodu Goluchowského stal se ministrem zahr. záležitostí. Baron Aehrenthal byl zejména proto spokojen, že jedu do Petrohradu, poněvadž měl první nedorozumění s Petrohradem. Smluvili se s Izvolským, že společně budou prováděti soudní reformu v Makedonii. Všecko bylo umluveno. Najednou se však v delegacích ukázala nepěkná vlastnost bar. Aehrenthala, který jinak byl diplomatem staré školy.

Aehrenthal měl chorobnou vášeň, udiviti svět při svém vystoupení v delegacích. Musil do delegací hoditi něco nového. Tentokrát oznámil světu, že se smluvil s Tureckem, že dostane Rakousko koncessi na sandžackou dráhu a velice chabě se vyjádřil o reformách v Makedonii. Šel jsem k bar. Beckovi a ptal jsem se, co to Aehrenthal dělá? Ten mne ujistil, že bar. Aehrenthal ani jemu ani uherskému ministerskému předsedovi o celé věci napřed nic neřekl.

To je věc, která byla tak charakteristická pro bar. Aehrenthala, že, když jsem přišel do Petrohradu a ministr Izvolský si stěžoval, že Aehrenthal dělá věci, o kterých by povinen byl napřed s ním se domluviti, hleděl jsem ho ukonejšiti tím, že jsem mu řekl: „Nedivte se, že to dělá s vámi, on to dělá také s rakouským a uherským ministrpresidentem." To Izvolského přece jen usmířilo. Jednání mezi Ruskem a Rakouskem vedlo se dále, až došlo ke schůzi v Buchlově, o níž bylo urbi et orbi ohlášeno, že došlo tam k plnému dohodnutí ruského a rakouského ministra zahraničních záležitostí.

Zatím měli jsme sjezd slovanský v Praze 1908, který patří k nejkrásnějším vzpomínkám mého života. Zde si před tváří celého Slovanstva podali ruku Rusové s Poláky, Bulhaři se Srby a zde bylo slaveno tak upřímné slovanské sbratření, že nikdo dřív o něčem takovém ani ve snu nemohl pomysliti. A bylo možno doufati, že bude trvalé a stále bude prohlubováno. Zvolen slovanský výkonný výbor ze zástupců všech národů slovanských, a já jeho předsedou, a sice tím způsobem, že nebyl jsem ani počítán do počtu zástupců českých, jenž nám přináležel podle počtu obyvatelstva, nýbrž že zvolen jsem byl předsedou podle výroku Rusů a Poláků jako „Nadslovan". Bohužel, jak jsem to tenkráte psal, na jarní ty květy brzo napadl mráz.

Začala ovšem také velice usilovná agitace německá proti původcům slovanského sjezdu. Němci velmi dobře vycítili nebezpečí překvapujícího sblížení zástupců slovanských národů pro veškerou německou politiku. A abych charakterisoval to, co jsem o Němcích řekl, jak jsou někdy podivní v politice, stačí zmíniti se o tom, že si dali rozšiřovati svým vyšeněmeckým tiskovým bureau článek, ve kterém o mně tvrdili, že jsem jel za anglické peníze do Petrohradu. Ta cesta stála několik set rublů. Tak hloupě urážlivě pracovala německá propaganda. Není divu, že urážela celý svět a že se tím hromadilo tolik nepřátelství proti Němcům. Ale tehdy tato německá agitace nezdála se nám býti nebezpečnou, poněvadž jsme si mysleli, že jest pevným to, co mělo býti základem rakousko-ruské politiky.

Tu najednou došlo 3. října 1908 k novému překvapení se strany bar. Aehrenthala, když slavnostně byla prohlášena baronem Aehrenthalem v delegacích anexe Bosny a Hercegoviny. Tento den možno nazvati směle začátkem konce Rakouska. Na hranicích na cestě z Krymu jsem slyšel, co se stalo. Sotva jsem se umístil v hotelu, spěchal jsem do delegací k bar. Aehrenthalovi a velmi rozčileně jsem se ho ptal, co to je a co tomu řekne Rusko. Aehrenthal mi na to řekl s úsměvem, že Rusko jest úplně srozuměno. Když mi to Aehrenthal řekl — a věděl jsem, že bylo jednání v Buchlově — díval jsem se na věc jinak. Domníval jsem se, že je to jedním článkem v tomto srozumění s Ruskem a následkem toho jsem plaidoval ve shromáždění slovanských delegátů pro to, abychom pro anexi hlasovali. A my jsme ji také jednomyslně přijali.

Teprve potom, když přišly zprávy z Paříže, byl jsem velmi překvapen, že Izvolský vyslovil se o tomto činu bar. Aehrenthala velmi ostře odmítavě. Bylo hned viděti, že z tohoto skutku bar. Aehrenthala může povstati něco velice hrozivého. Francie sice, vděčna za chování se Rakouska v Algericasu, hleděla uklidniti rozhořčené veřejné mínění v Anglii, které bylo uraženo tím, že Eduard VII., jenž byl krátce před tím u císaře v Išlu na návštěvě, nic o úmyslu Rakouska nevěděl, kdežto byli přesvědčeni, že Vilém o všem byl zpraven. V tom se arci mýlili, neboť to bylo překvapením pro celý svět. Anglie, která cítila, že je prohlášení anexe výsledkem jednání v Buchlově, právem se domnívala, že není možno, aby Rusko svolilo k anexi Bosny a Hercegoviny, bez kompensací v otázce volného průchodu Dardanellami, postavila se i z tradiční své politiky cařihradské proti anexi, a podporovala velmi zřejmě Srby, kteří se podjali agitace proti Rakousku v celém světě.

Byl jsem tím přirozeně desorientován a tázal jsem se proto Aehrenthala, co to je. Aehrenthal řekl: „To je Izvolský.“ A ukázal mi psaní, které mu psal ruský velvyslanec ve Vídni kníže Urusov, jenž v něm oznamoval Aehrenthalovi, že podle úmluvy Izvolský pracoval již v Italii pro společný plán, co se týče Bosny a Hercegoviny a že mu s potěšením oznamuje, že měl nejlepší výsledek.

Když jsem toto psaní viděl, byl jsem úplně přesvědčen, že pravdu má bar. Aehrenthal a přiznávám otevřeně, že jsem min. Izvolského měl za věrolomce. To bylo také příčinou, že jsem celou zimu hájil Aehrenthala proti všem útokům.

Důsledky toho, co udělal Aehrenthal, dostavily se. Začali jsme zbrojiti, Srbové zahájili agitaci po celé Evropě a byli sympaticky přijímáni, poněvadž každý v samovolné anexi Bosny a Hercegoviny viděl porušení smlouvy berlín-

ské. Tenkráte Evropa dala ještě něco na čest a dodržení slova. Anglie, jak známo, tenkrát dlouho nechtěla míti styky se Srbskem pro zavraždění krále Alexandra a královny Dragy. Přirozeně byla tedy nálada Evropy silně protirakouská. Rakousko zbrojilo a Aehrenthal byl celou zimu ve velmi nervosní náladě, poněvadž viděl, že se hroutí všecka ta stavba, na které pracoval přes 20 let. Jeho jedinou nadějí zůstal stát, od kterého chtěl Rakousko uvolniti — Německo, Prusko. A Německo udělalo jeden z nejgeniálnějších tahů své politiky. Bez nákladů na zbrojení, u vědomí, že Rusko po válce japonské nyní válku za žádnou cenu vésti nemůže, jen pouhou procházkou hr. Pourtalesa k Izvolskému a jeho prohlášením, že Německo stojí za Rakouskem, přivedlo Rusko a Srbsko k tomu, aby kapitulovaly.

To byl také konec mé dosavadní politiky. Nesnažil jsem se o ni víc, poněvadž jsem viděl, že by to bylo marné. Němci byli zase navrchu, vítali s nadšením nerozlučné spojení Německa s Rakouskem. Vilém našel pro to hned okřídlené slovo, mluvil o německé Nibelungentreue, ačkoliv ho všecko to nic nestálo a nebezpečí nebylo pražádné. Ve Vídni začali křtíti ulice Vilémovým jménem a přibíjeli na stěny kovové desky na paměť německé věrnosti. Viděl jsem svůj sen o novém, lepším Rakousku pochovaným. Můžete si představiti s jakými pocity jel jsem opět do Petrohradu, kamž jsem jako předseda všeslovanského komitétu jel proto, poněvadž se na tom usnesl pražský sjezd.

Petrohrad byl proti mně. V Nov. Vremeni psali, že jsem Austriák, a — říkám to bez animosity, byl jsem postaven v opposici proti kol. Klofáčovi. Kol. Klofáč, který s námi jel do Petrohradu, ve svém vystupování choval se však docela loyálně a nedával podnět k tomu, aby toto rozlišování mělo v Petrohradě nějaké oprávnění. Srbové byli úžasně proti mně a vystoupili proti mně ostře a otevřeně v Moskvě. Hájil jsem se a uhájil jsem se, ale viděl jsem, jak rozpor náš jde hluboko. Ale ve mně bylo pořád domnění, že vinen jest Izvolský, a docela otevřeně jsem jej obvinil hned po příjezdu z nedodržení slova v interviewu s redaktorem Nového Vremeni, za co mne přivítal min. předseda Stolypin hořkou poznámkou, že se „pěkně vyjadřuji v Petrohradě o ruských ministrech". Izvolský v Petrohradě tenkráte nebyl, a jeho zástupce Čarykov neměl práva, aby mi odkrýval tajnosti Buchlova. Dověděl jsem se ovšem od Stolypina, že také min. rada v Petrohradě byla naprosto překvapena tím, co se stalo, a že neměla zdání o ujednání v Buchlově. To zanechalo ve mně pochybnosti, ale slepil jsem ještě jakž takž slovanský výbor a přijali jsme pozvání Bulharů do Sofie na příští rok (1910). Mohu říci, že jsem s jistým uspo-

kojením jel z Petrohradu, resp. z Moskvy, že to nedopadlo hůř.

Vůči Aehrenthalovi jednal jsem však již upjatě. V létě 1909 přijel ke mně na krymu Čarykov a řekl, že by Izvolský rád se mnou mluvil, poněvadž je dotčen interviewem, který jsem měl v Nov. Vremeni. Izvolski mně tedy vypravoval, co bylo v Buchlově a později r. 1910 v Petrohradě, když jsem tam byl, ukázal mi korespondenci mezi Rakouskem a Ruskem, takže jsem byl přesvědčen o pravdě toho, co řekl, a potvrdil to konečně ve velmi tajném sezení mého soudu dr. Berchthold, ktery to ovšem zahalil ve formuli, že bylo vzájemné nedorozumění, ale neřekl, že by měl pravdu Aehrenthal. —

Ministr Izvolský mně tedy řekl, co bylo. Iniciativu k jednání dalo Rakousko — ten akt jsem viděl — a také iniciativu k tomu, že by se mohlo mluviti o Cařihradu. V Buchlově smluvil se Izvolský s Aehrenthalem docela jasně o tomto: Celá otázka Bosny a Hercegoviny a zároveň cařihradských prulivů a ostatních věcí — a tu Izvolský myslel na Srby — bude rozřešena na evropské konferenci. To, že mír berlínský nelze změniti jednostranně, že učiniti může tak jen evropská konference, bylo základním požadavkem Izvolského. Aehrenthal s tím souhlasil, tak že už se mluvilo mezi nimi o místu, kde by tato konference měla býti konána. Izvolský si dále vymínil, že mu Aehrenthal dá čas, aby mohl napsati zprávu carovi a ministerstvu a připraviti veřejné mínění ruské. Izvolský slíbil, že bude pracovati pro myšlenku konference v Italii — to byl dopis kn. Urusova, který jsem četl — a potom ve Francii a Anglii.

První a hlavní věc však, kterou žádal — a to mně stále opakoval, byla: „Jen ne zase překvapení, jako se sandžackou dráhou, musím míti čas, věci připraviti." — To byla úmluva v Buchlově.

Aehrenthal nedodržel z toho nic. Izvolský přijel do Paříže a 24 hodin před tím poslal mu Aehrenthal zprávu, že prohlásí anexi v delegacích. Tedy nedal času Izvolskému k přípravě půdy pro konferenci, prohlásil samovolně, bez konference anexi a o evropské konferenci se vůbec ani nezmínil. Izvolský neměl ani času, aby o ujednáních v Buchlově zpravil ministerstvo. Jenom cara informoval. Proto ministerstvo v Petrohradě nemělo o tom tušení. Když však Aehrenthal všecko tak samovolně udělal, byl dokonce proti konferenci, poněvadž viděl, že jeho porušení mezinárodní smlouvy vzbudilo proti němu Evropu. Proto nechtěl jíti na soud konference. Konference rozplynula se v niveč a tím se rozplynul základ všeho, co chtěl Izvolský, který chtěl na konferenci rozřešiti otázku svobodného průjezdu průlivy,

což bylo životní otázkou pro ruský obchod, na druhé straně pak získati kompensace pro balkánské národy.

A tu mi řekl Izvolský strašné slovo o Aehrenthalovi, kterého jmenoval císař za Bosnu hrabětem: „Císař může udělati Aehrenthala hrabětem, ale ne gentlemanem."

To je přímo bezprostřední odsouzení rakouské politiky a odsouzení člověka, o kterém jsem myslel, že je nejvěrnějším druhem Ruska, který v Rusku dělal proroka budoucí rakousko-ruské politiky a který o Alexandru III. napsal článek do Fremdenblattu plný oddanosti a obdivu k zemřelému caru a Rusku, začež byl ve vládních kruzích petrohradských považován za nejlepšího přítele Ruska. A aby si zapálil v delegacích ohňostroj velkého samostatného rozhodnutí a aby udělal císaři present k svátku tím, že mu daruje Bosnu a Hercegovinu, dopustil se hrabě Aehrenthal toho nejstrašnějšího: zrušil po druhé Rusku věrnost. Více nebylo smíření.

Představte si, jak to na mne působilo. Všecky styky jsem s Aehrenthalem přerušil a už jsem s ním nemluvil do jeho smrti.

Věrolomnost rakouská měla ovšem ihned své následky. Car Mikuláš měl navštíviti italského krále. Mělo při tom také dojíti k setkání s císařem rakouským, ale patrně na žádost Izvolského bylo vše změněno. Car Mikuláš jel oklikou přes Německo, aby celý svět viděl, že se Rakousku úmyslně vyhnul. Jel s carevnou a setkání v Racconiggi bylo přátelské, přímo ostentativně přátelské a Mikuláš II. si asi tenkrát nepomyslel, když on i carevna tak srdečně se loučili s italskou královskou rodinou, že za 13 let italský král bude tisknouti ruku jeho vrahům a vrahům jeho dětí a jeho rodiny.

Není sporu, že v samovolném porušení berlínské smlouvy je jedna z hlavních příčin světové války. Nastala poslední předválečná fáze evropské politiky. Německo mělo nyní Rakousko úplně v Rukou. Osudy jejich byly naprosto svázány a Rakousko nemělo více volné ruce. S Francií bylo sice, jak řečeno, Rakousko v dosti přátelském poměru následkem jeho politiky v Algecirasu, ale s Ruskem nebylo již smíření. Mezi Ruskem a Rakouskem byla propast, kterou nebylo možno více překlenouti. A zajímavo je, že zrovna v posledních dnech ukazuje se z knihy bývalého náčelníka gen. štábu rakouského marš. Konráda z Hoetzendorfu, který měl tak rozhodující úlohu ve všech fázích rakouské politiky poslední doby, z uveřejněné tam korespondence mezi autorem a mezi hr. Moltkem, náčelníkem německého gen. štábu, že se již od let docela positivně mezi nimi jednalo o všech plánech války se Srbskem, Ruskem a Francií.

Německo bylo přirozeně opět v sedle. A to se nejvíce jevilo v jeho politice v Marokku. Tam jeho lidé, o kterých mluví kniha Poincaréova — a kterou velmi doporučuji ke čtení — vedly nyní docela otevřenou agitaci proti Francii. Dvakráte vyvolalo Německo incident, který hrozil konfliktem: pro zatčení desertujících vojáků z cizinecké legie v Casablance a potom, ačkoliv uzavřelo francouzské ministerstvo smlouvu s Německem o rozdělení hospodářské činnosti v Marokku, pro vyslání Německem malého křižníku „Panther" do Agadiru, s neskrývaným úmyslem, aby tak vynutilo ještě novou smlouvu na Francii. Nakonec, jak známo, ustoupila Francie dokonce Německu část svého Konga. Třenice, vyvolávané Němci, však nepřestávaly. Tak dráždilo Německo, ale to všecko mělo své účinky ve Francii, které dojista nebyly Německem čekány. Ve Francii rostla nová mladá generace, zbavivší se vší dekadentské otravné nálady konce století. Byla plna horoucího nacionalismu a patriotismu. Armáda, proti které dříve byly na denním pořádku útoky pacifistů, stala se předmětem vášnivé lásky. Dekadence zmizela, pěstován sport, aby vychováno bylo silné pokolení. Armáda, dříve od radikálních politiků atakovaná jako „pevnost reakce", stala se nejoblíbenější institucí ve Francii. V Paříži nemohly jíti vojenské hudby po ulici — a Millerand jako ministr vojenství naschvál posílal tyto kapely na pařížské ulice — aby nebyly vždycky přijaty s enthusiasmem a tisíce a tisíce lidí nekupilo se kolem nich a neprovázelo je s nadšením, kterého je schopna Francie, když je dotknuta ve svém patriotismu.

Francie byla něčím jiným, než si Němci myslili. Němci představovali si Francii jako sytou buržoasii, která chce míti pokoj, aby nepřišla o své zlato, Francii degenerovanou, celou takovou, jak líčily francouzské romány život vrchních „desítitisíců". A najednou německé hrozby přijímala tato Francie s klidem, beze strachu, a co bylo nejzvláštnější, když byl Agadir a Casablanca, celá Francie byla ochotna jíti pod prapory!

V r. 1912 a 1913 byl jsem v Paříži. Od presidenta Deschanela, ve kterém jsme měli upřímného přítele, jenž v nás viděl jednu z nejpřirozenějších opor francouzské politiky, slyšel jsem, když s nadšením mluvil o Francii a jejím patriotismu, jak je jiná, jak se ničeho nebojí, jak je klidná a mužná. Viděl jsem, že všecky ty hrozby německé, píchání špendlíkem a dráždění nacionálního citu francouzského, mělo docela jiný účinek, než u nás tak mnozí myslili, kteří jako na tak mnohé, i na Francii dívali se německýma očima. Německá vyzývavost a to, co dělal

Vilém jako representant nového domýšlivého Německa, mělo opačný účinek ve Francii. Bylo jasno, že Francie jest sice do krajnosti mírumilovná, ale že se nebojí.

To byl velký nový faktor v evropské politice a s tím nutno bylo počítati. Ale jak pravím, Francie byla do krajnosti mírumilovná, třeba se už nebála. A to ukázala při všem, co se dělo na blízkém Východě, kde se nikdo tolik nestaral o to, aby usmířil Rakousko s událostmi, které se odehrály na Východě, a aby zabránil vojně, jako právě Francie ve spojení s Anglií.

Na Východě se připravovaly velké věci. Slovanský sjezd v Sofii nepochybně utvrdil sblížení mezi Srby a Bulhary, takže, když Mladoturci přes všechen svůj konstitucionalismus a nacionalismus vraždili v Makedonii jako dříve Staroturci, sémě, které bylo v Praze a v Sofii zaseto, vzklíčilo. Srbové a Bulhaři věděli, že nemohou zachrániti své bratry v Makedonii jinak, než když je zachrání sami a když nebudou čekati na Evropu. Následkem toho povstalo mocné hnutí v Srbsku a Bulharsku. Tomu se musel poddati i car Ferdinand, který den před prohlášením anekse Bosny a Hercegoviny — poněvadž mu to patrně Rakousko řeklo — prohlásil, aby nepřišel pozdě, nezávislost Bulharska od Porty. Ferdinand byl rakouským člověkem a řekl mi o něm vlivný jeden člověk, který ho neobyčejně dobře znal, že by za to, že dostane od císaře zlaté rouno, udělal všecko na světě. Neměl přirozeně lásky k slovanskému hnutí. Také, když jsme přijeli do Sofie, odjel, aby nás nemusel přijímati. Ale věděl, že hnutí po samopomoci proti Turecku jest tak silné, že se nemůže brániti smlouvě mezi Srby a Bulhary. Dal tudíž dovolení p. Gešovu, který byl ministrpresidentem po p. Malinovu, aby uzavřel celou řadu smluv mezi Srby a Bulhary, mezi Bulhary a Řeky o tom, jakým způsobem mají se zachovati, když všecko to hospodářství mladoturecké nepřestane. Ono nepřestalo, a ačkoliv Sazonov, Poincaré a Anglie se stavěli proti každé samostatné akci balkánských národů a honem slibovali reformy, bylo pozdě, a kníže černohorský svým výstřelem na Taraboš zahájil balkánskou válku.

Ta překvapila svět a zejména ty, které neměla překvapiti. Jestli jsem mluvil o tom, že je to specialitou diplomacie, že jest velmi špatně zpravena, ukázalo se, že je to také specialitou vojenských splnomocněnců. Když se začala válka, vzpamatovali se v Rakousku velmi brzy z prvního leknutí nejen ve veřejném mínění, které tenkrát bylo příznivé i v řadách německých hnutí balkánských národů za osvobození od tureckého vraždění, ale také v kru-

zích oficielních. Tam se totiž zase pevně na to počítalo, že to Turci vyhrají, poněvadž všecko spoléhalo na mladoturecké reformy ve vojsku, kde zavedli pruský drill, takže v Cařihradě měli pluky, které vypadaly jako vojáci němečtí. Kdyby to však Turecko nevyhrálo, utěšovali se ve Vídni aspoň tím, že vavříny odnesou Bulhaři, poněvadž tam byl Ferdinand.

Ministr vojenství mi tenkráte řekl: „Ach, což Srbové, ti nejsou ozbrojeni a nemají train, nebudou se moci vzdáliti od dráhy." A co se ukázalo? Že nejen Srbové přímo skvěle pobili armádu tureckou, nýbrž že byli daleko lépe ozbrojeni než Bulhaři, že dokonce dávali Bulharům děla k obléhání Drinopole a že ti Srbové, kteří se prý nemohli vzdáliti od dráhy, udělali skvělý pochod Albanií a obsadili albánské přístavy na Adriatickém moři.

Toto neočekávané, co tak odporovalo zprávám vojenských attachés a těch nesčetných agentů, které jsme měli v Srbsku, přivedlo Rakousko, řekl bych, do nenormálního stavu. Tenkráte profesor Masaryk jel do Bělehradu — noviny přinesly o tom zprávu — vrátil se, ale věci se nezměnily. A tu já, který jsem nechtěl míti válku a který jsem se bál o Srby, protože mi Stolypin r. 1909 s celou otevřeností řekl, že Rusko nebude připraveno k válce dříve než za deset let, nanejvýše za osm let a že potom také nechce válku, poněvadž potřebuje mír pro vnitřní reorganisaci, a protože jsem se bál o Srby ještě z jiných příčin, chtěl jsem také pomoci tomu, pokud slabé moje síly mohly stačiti, abych přivedl Rakousko k rozumu. Řekl jsem tedy baronu Bienertovi, že bych jel do Bělehradu, a řekl jsem to ovšem také hrab. Berchtoldovi. Sjednal jsem cestu s generálním konsulem srbským v Pešti a pod cizím jménem Novák jel jsem do Bělehradu. Tam čekal na mne úředník zahraničních záležitostí, který mne pak dovedl na konferenci s Pašičem. Pašič pozval k tomu své ministry a mluvili jsme, otevřeně jako Slované, 3—4 hodiny. Rozmluva byla neobyčejně zajímavá a bylo z ní především také viděti, jak hluboko zasáhl ekonomický vliv Německa v Srbsku. Pašič a jeho ministři mně řekli, že jsou ochotni udělati všecky obchodní ústupky Rakousku, ovšem ústupky, které jim dovoluje jejich smluvní stanovisko s Německem, ale prohlásili se vší rozhodností, že od svého požadavku, aby měli svůj přístav na Adriatickém moři a volnou cestu k němu svým územím, za žádnou cenu nemohou ustoupiti. Jestli jim to Rakousko povolí, že chtějí zapomenouti na tak mnohé a žíti s Rakouskem v míru a v dobrém sousedství. Mluvili jsme také o Rusku docela otevřeně, poněvadž oni věděli, že jsem slovanský politik.

Ale ujištění o dobré vůli žíti v míru s Rakouskem mi dali na cestu a s tím jsem jel zpět do Pešti. Myslil jsem, že opravdu bude možno rozhodující kruhy přesvědčiti. Mluvil jsem s Berchtoldem. Charakteristické je pro poměry v zahraničním ministerstvu a pro slabost Berchtolda, kterého snad zbytečně viní z iniciativy ve věcech, které nebyly jeho nápadem — nebyl sám vinen ani v dobrých ani ve zlých věcech, byl hodný člověk, slabý, gentleman, ale jen nástroj druhých — že mně na můj referát o Bělehradě řekl: „Jděte, pane doktore, a přesvědčte moje sekční šéfy.“ A když se mně při delegačním cerclu císař ptal, jak bylo v Bělehradě, a já mu všecko vypověděl a řekl, že jsou Srbové ochotni nemysliti na to, co se stalo, dá-li jim Rakousko vlastní dostup k moři, odpověděl mně s naprosto naivní upřímností: „Co pak jsem kdy něco zlého Srbsku udělal?“

Ovšem tu se jednalo ještě o zákulisní politiku generálního štábu, kterou vedl Höetzendorf a která byla proti Srbsku, a o politiku, kterou dělal Ballplatz pro trojspolek s Italií a která ve svém odporu proti Srbsku a proti jeho svobodnému přístupu k moři vykonávala vlastně práci italskou. Řekl jsem v delegacích docela otevřeně, že Rakousko pracuje pour le roi d'Italie jako kdysi pour le roi de Prusse.

Italie za žádnou cenu nechtěla pustiti Srbsko k moři, neboť dosti těžce nesla — a uvidíme důsledky toho ve světové válce — že tam je Rakousko. Ale jaký mělo Rakousko zájem, nepouštěti ubohé Srbsko k moři, tomu nerozumím. Radil jsem v době bosenské krise Aehrenthalovi, aby dal Srbsku peažní průchod na Adriatické moře, aby mohlo v zaplombovaných vagonech všecko voziti Bosnou a Hercegovinou bez kontroly, a aby Srbům dal v Dalmacii porto franco, a tím aby hleděl je usmířiti. Aehrenthal to chtěl udělati, ale Maďaři to nechtěli. Byli zvyklí, když Srbsko chtělo si dovoliti samostatný krok, že poslali na hranice veterináře, který prohlásil, že v Srbsku je mor, a tím že bylo Srbsko úplně zhrouceno, poněvadž vývoz dobytka odtamtud do ciziny byl podvázán. Této vyděračské politiky se Maďaři tenkrát vzdáti nechtěli. Nyní to Rakousko Srbsku nabízelo, ale Srbsko, které si zatím poněkud uvolnilo cestu do Soluně na moře Egejské smlouvou s Řeckem, nechtělo více na tento kompromisní návrh přistoupiti. Chtělo, aby po svém území mohlo se dostati do adriatického přístavu. Tím bylo o jeden článek více v řetězu, který se kul k světové válce. Byla konference v Londýně, kde Srbové byli donuceni ustoupiti (1913) a utvořilo se

fantastické království albánské s knížetem Wiedem. Bylo to Německo, které tam dosadilo svého lieutenanta.

Bohužel, věci nebylo konec. Srbsko a Bulharsko nedovedly se shodnouti o hranicích v Makedonii. Když Daněv jel do Londýna, byl v Pešti a ve Vídni přijat dvorem s ostentavními poctami. Daněv jest tak trochu českým člověkem, poněvadž je vychován v Hradci na gymnasiu, a proto jsme se v Sofii velmi sblížili. A když jsem s ním mluvil ve Vídni a tázal se ho, bude-li Bulharsko povinno hájiti Srbsko, kdyby je Rakousko napadlo, tu mi Daněv odpověděl takovým vyhýbavým způsobem, že mne to zarazilo. Když pak přišel ke mně do parlamentu Gešov, dřívější ministrpresident, který uzavřel smlouvu srbsko-bulharskou, a já jsem jeho i Bulhary zaklínal, aby ve jménu slovanství uspořádali tento spor smírně, tu — musím to k jeho cti říci — neviděl jsem zdrcenějšího člověka. A když jsme se loučili, tento bulharský vlastenec — plakal. To bylo známkou, že je zle. A skutečně car Ferdinand dal gen. Savovu rozkaz, aby útočil na Srby.

Ovšem zmýlil se. Srbové s Řeky porazili Bulhary a k tomu si ještě rumunský král, který se ponejprv odloučil od trojdohody, a to pod vlivem ministrů Majorescu a Take Jonescu, udělal nevinnou procházku do Bulharska, poněvadž Bulharsko nebylo s to klásti odpor. V Bukurešti byl zpečetěn osud Bulharska. Nelze snad celý bulharský národ viniti ze všeho, co se stalo. Jest to masa nezpůsobilá, aby rozsuzovala, zvyklá jen poslouchati. A v inteligenci bulharské našel Ferdinand lidi, s kterými mohl dělati, co chtěl. Bulharsko bylo ovšem v tom již velmi špatně, když se jednalo o londýnský mír. Přišlo totiž o Soluň. Bulharský vyslanec v Paříži, jenž sám byl ve vojsku, které bylo u Soluně, vypravoval mi o tom, jak se to stalo. Bulhaři porazili Turky, byli okolo Soluně na návrších a chystali se k slavnostnímu vjezdu do Soluně. Zatím Řekové bez boje a krveprolití koupili tureckého velitele a když tam Bulhaři vešli, našli Soluň obsazenou Řeky. Řekové byli beati possidentes a v Londýně byla jim Soluň přiřčena. Bulhaři dostali jen nepřístupný pro ně přístav v Dedeagači, byli odtěsněni od Egejského moře. I když Bulhaři zasluhovali potrestání za to, co udělali Srbům, a za to, že nedodrželi smlouvu, podle které měli otázku hranic předložiti ruskému caru, přece jen každý Slovan musil cítiti, že to byli Slované, kteří byli odloučeni od Egejského moře.

Já sám, pokud jsem to dovedl, prosil jsem, aby se to Bulharům nestalo, aby dostali aspoň Kavallu. Přiznávám se k tomu, že ne k vůli Bulharům, poněvadž jsem byl na ně rozezlen, ale k vůli tomu, že jsem v tom viděl slovanskou

věc. Bylo to marné. Bulhaři musili zaplatit za to, co udělali, poněvadž tenkráte ještě bylo evropským míněním, že se zrada neplatí, jako se nyní chce platiti zrada v Brest-Litevsku. Bylo k tomu potřeba světové války, abychom své mravní pojmy tak úplně přeorientovali.

Charakteristické však je, na co nesmíme zapomenouti a co bylo teprve před krátkým časem odhaleno panem Giolittim, že totiž již tenkráte Rakousko oznámilo svým spojencum, Italii a Německu, že si chce zjednati pořádek samo a že chce pomoci Bulharsku útokem na Srbsko. Markýz San Giuliano a Giolitti odpověděli, že oni to za casus foederis nepokládají, poněvadž to není útok na Rakousko, že by tudíž Rakousko útočilo samo a musilo převzíti samo odpovědnost za svůj krok.

Když Rakousko vidělo takové přijetí svého úmyslu od Italie, zanechalo toho, co teprv později provedlo. Italie neměla patrně příčiny, aby se úplně rozešla se Srbskem a přenechala to samovražedné politice rakouské. To všecko nasvědčovalo tomu, že na Balkáně možno bylo stále očekávati překvapení. Rakousko-srbský spor nebyl ukončen. Rakousko tehdy necítilo se ostatně ještě dosti připraveným. Ministr vojenství mi řekl: „Kdybychom měli těžké dělostřelectvo!" To byla ta mírumilovnost rakouská!

Mimochodem řečeno je zajímavo, že se ve Francii v tutéž dobu říkalo, že není třeba těžkého dělostřelectva, že stačí jejich 75cm. pušky. Když jsem byl ve Vincennes na vojenské přehlídce r. 1913 se známým francouzským poslancem a viděl jsem červené kalhoty vojska a žádné těžké dělostřelectvo, ptal jsem se, budou-li takto posílati vojáky do vojny? Na to mi bylo řečeno, že by francouzský voják do vojny bez červených kalhot nešel a těžkého dělostřelectva že nepotřebují. Ty červené kalhoty zaplatila Francie těžce, poněvadž v prvních bojích ztratili Francouzi proto tak mnoho vojáků, poněvadž byli výtečným cílem pro německé dělostřelectvo a těžké dělostřelectvo musila pak Francie rychle dělati.

Na druhé straně bylo pravděpodobno, že se Srbskem půjde Rusko. Slovanského hnutí v Rusku zmocnily se zejména pravé strany a vojenské kruhy, a ty byly velmi vlivné. Specielně srbské sympatie byly živé v těchto pravých kruzích slovanských, poněvadž se do toho vmísila u nich stará nenávist proti Rakousku za zradu r. 1854, sesilovaná ještě tím, co udělal Aehrenthal r. 1908 s Bosnou, kdežto Miljukov, který byl profesorem v Bulharsku, když byl ve vyhnanství, měl zřejmé sympatie bulharské a hodně protisrbské. Ale ovšem levé strany neměly rozhodujícího vlivu na ruskou politiku.

Německo cítilo se silným, neboť mělo za sebou bezpodmínečně Rakousko a proto vystupovalo bezohledně. Veřejné mínění německé bylo vojenskými předlohami, kterými se žádala celá miliarda na doplnění vojska, přímo připravováno na válku, a kancléř Bethmann-Hollweg dokonce ve své řeči mluvil o konfliktu germansko-slovanském. To mělo také za následek, že také Francie musila se vrátiti k tříleté vojenské službě, kterou právě opustila. Veřejné mínění evropské bylo tak na válku připravováno již následkem psychiky zbrojení. Zbrojení vede k tomu, že se veřejné mínění smiřuje s myšlenkou, že může přijíti konečně válka, a dochází místy do toho, že raději chce válku, než aby stále bylo znepokojováno hrozbou, že přijde. Jak jsem řekl, také Francie, ačkoliv snášela všecky provokace klidně a důstojně, nebála se války.

Německo chovalo se vyzývavě zejména v Cařihradě. To popuzovalo Rusko a Anglii, a tím stará cařihradská rivalita, která byla mezi oběma, mizela. Německé vystupování staré soupeře sbližovalo. Když Německo celému světu hlásalo, že příčinou světové války byla konkurenční závist Anglie za to, že Německo hospodářsky ovládá světové trhy, tedy bylo to objektivně naprosto nesprávné, třeba většina Němců snad tomu věřila. Němec nikdy nemá smyslu pro to, že vystupuje vyzývavě, nerozumí tomu, co uráží druhého. Vezměte si všecko vystupování Němců kdekoliv, i v našem parlamentě. Němci nemají pocitu pro to, že druhého provokují. Němci nechápali, že svou politiku hospodářskou nedělají skromně, hospodářsky, nýbrž že ji dělají politicky, že ji provázejí ostentativním ukazováním vojenské síly, a to že musí ostatní přímo vydrážditi k odporu. Vzpomeňme na aféru „Panthera“ v Agadiru.

Ale nejjasněji jevilo se to v Cařihradě. Tam vystupovalo Německo přímo provokativně, ač lépe než kdo jiný vědělo, jak horká je půda cařihradská. Turecko bylo úplně v rukou Německa, Mladoturci byli jeho agenty. Enver paša našel po válce nejdříve cestu k bolševikům, kteří byli nástrojem Německa. To všecko vyvrcholilo povoláním gen. Limana von Sanders za velitele Dardanell a Bosporu. Nebyl jím sice dlouho, poněvadž na protesty velmocí byl formálně odvolán, ale jmenován inspektorem turecké armády a tím opět de facto velitelem Dardanell. To si Německo dovolilo a nemělo tolik smyslu politického, aby vidělo, že nesmí tak vyzývati nepřátelství a rozhořčenost u druhých.

Bagdadská dráha byla usilovně stavěna hluboko do Malé Asie. Anglie zajistila si ovšem Bassoru, východ do

Perského zálivu a část železnice od Bagdadu k moři. Ale od Bagdadu mohla jíti železnice dále na východ k hranicím Indie. A to Anglie cítila. Rusko, Francie i Anglie činily všecko, aby své zájmy uhájily, ale přece nakonec vyšly vstříc Němcům, jen aby zachránily mír. A proto byla ujednána smlouva o rozdělení kapitálu bagdadské dráhy. Při tom bych si dovolil poznámku, že se velmi falešně mluví o tom, jako by válku zavinil mezinárodní kapitál. Nepopírám, že někdy zájmy kapitálu, průmyslu některého státu mohly vésti ke konfliktu. To jsme viděli. Celá politika anglická na východě byla ovládána hospodářskými vlivy, ale není pochyby, že na druhé straně mezinárodní kapitál mnohé protivy vyrovnal, a vedl k tomu, že se i politické konflikty vyrovnávaly účastí mezinárodního kapitálu. Tak pracoval v Malé Asii ohledně bagdadské dráhy. Proč nakonec přece ve prospěch Němců, bylo proto, že zrovna vliv Němců v mezinárodním kapitálu byl ohromný. Deutsche Bank byla nejvelikolepěji, německy nejúčelněji vedeným mezinárodním peněžním ústavem a měla své zájmy všude v celém světě následkem své organisace a kapitálové moci v průmyslu, který představovala. Proto měla přirozeně často velmi vážný vliv i na politické poměry.

Avšak není povrchnější neznalosti věcí a větší frázovitosti než bolševické mluvení o světové válce jako o válce kapitalistů. Bolševici, ale s nimi i mnozí socialisté nevidí ohromné hnutí ideové, které vedlo k válce vlastně na úkor zájmů kapitálu, vidí jenom krvežíznivé kapitalisty. Válka světová jistě nebyla válkou velkokapitálu. Nikdo nebyl takovým pacifistou, nikdo tolik nechtěl smíření s Německem jako germanofil pan Caillaux, představitel mezinárodního kapitálu ve Francii. A jestli si vezmete finančníky v Anglii a Americe, mezi nimiž je také dosti přistěhovalců, a to velmi silných a mocných, kteří přirozeně jsou mezinárodní, což in specie znamená germanofilové, přiznáte, že i tito zástupci mezinárodního kapitálu byli vším, jen ne příčinou války. A totéž bylo v Rusku. Rusko se smluvilo s Německem o rozdělení drah v Malé Asii, pokud se to týkalo Černého moře, a v zájmu míru také udělalo veliké ústupky. A poněvadž, jak řečeno, také Francie a Anglie dohodly se s Německem o účasti na bagdadské dráze i o rozdělení staveb železnic z maloasijských přístavů, byla i tato velmi nebezpečná otázka smírně vyřízena, a sice, jak opakuji, zrovna pod vlivem mezinárodního kapitálu. Se strany spojeneckých mocí bylo všecko děláno, aby ostré otázky, povstalé z německé hospodářsko-politické rozpínavosti, nevedly k válečným konfliktům, a

byly smírně vyřízeny. Úmyslně opakuji, že zrovna zde, kde by možno bylo mluviti o hospodářských příčinách války, mezinárodní kapitál snažil se za každou cenu udržeti mír, i za cenu ústupků rozpínavému německému průmyslu a kapitálu.

V Berlíně a ve Vídni byla zato jiná nálada. Tam byla stálá napjatost ohledně Balkánu a Ruska.

Dovolte, abych v té příčině vzpomněl jedné scény, kterou mohu těžko zapomenouti. V tajné schůzi zahraničního výboru rakouské delegace jsem přímo úpěnlivě prosil a zaklínal, aby nedráždili stále Srby, kteří měli býti zase obětováni rakouské nenávisti v otázce dráhy z Niše do Salonichi. Řekl jsem, že Srbsko musí se vyprostiti za každou cenu z tohoto otroctví a že takovým způsobem ohrožuje se mír. Moje řeč udělala skutečně hluboký dojem. Po schůzi přišel ke mně hrabě Clam, který byl nejbližším důvěrníkem arcivévody Františka Ferdinanda, a s neobyčejně vážnou tváří se mne tázal, zda to myslím doopravdy, že Srbsko si rakouskou politiku nemůže dáti líbiti a že musí zůstati v posici nepřátelství, ve které je proti Rakousku. Já přirozeně odpověděl, že jsem to myslil dokonce velmi vážně. Na to mi řekl hrabě Clam se zvláštním důrazem: „Tak se musí něco státi." Dlouho jsem na tuto rozmluvu pamatoval, zejména když nastaly osudné události.

Přišly potom červnové růžové dni v Konopišti. Poměr Františka Ferdinanda k Vilémovi byl docela zvláštní. František Ferdinand byl kdysi ke mně velmi laskav, mluvil se mnou s tou otevřeností, která mu byla vlastní. A tu mohu říci, že nebylo v něm lásky k Prusku, právě naopak, byl velmi rozhodně proti Prusku. A najednou stal se František Ferdinand největším přítelem Vilémovým. Příčina je zajímavá. Jest známa, ale já ji doplním ještě jedním detailem. Já jsem se o něm dověděl od důvěrníka Eduarda VII., jemuž to on sám vypravoval. Roku 1908 jel Eduard VII. do Išlu a setkal se na cestě s německým císařem. Mluvil s Vilémem o postavení k manželce Františka Ferdinanda a řekl, že nemůže býti pochybnosti o tom, že kněžnu Hohenbergovu uznají, kdyby císař zemřel, za císařovnu. Po bosenské aféře pozval Vilém Františka Ferdinanda s jeho ženou do Berlína. A tu udělal něco, co mu zavázalo navždy Františka Ferdinanda. Ostentativně políbil kněžně Hohenburgové ruku a za celý pobyt tam nakládal s ní jako se ženou následníka trůnu, která bude jednou císařovnou. Za to mu byl František Ferdinand, těžce nesoucí ponižující zacházení s jeho manželkou na vídeňském dvoře, tak

vděčen, že se od té doby přeorientovala také velká část šlechty jemu blízká.

V Konopišti se smluvili. Není nejmenší pochybnosti, že se smluvili o válce proti Srbsku, neboť po této schůzi byly především změněny mobilisační disposice všech drah, a to směrem na Srbsko. Dále je jisto, jak se ukázalo podle publikace Kautského, že ještě před atentátem bylo císařem podepsáno memorandum pro zahraniční úřad německý, ve kterém se otevřeně a jasně pravilo, že je potřeba, aby Srbsko bylo osamotněno a pokořeno. Tam se mluví s naprostou jistotou o Bulharsku a o tom, že je třeba zameziti přibližování se Rumunska ke spojencům, aby Srbsko mohlo býti osamotněno a pokořeno. To bylo ještě před atentátem.

Pak přišly dva atentáty, v nichž je ještě dnes mnoho tajemného. První se nepodařil. Bomba, kterou hodil Cabrinovič, syn sarajevského strážníka, netrefila, poranila jen ty, kteří byli v druhém kočáře nebo okolo něho. Tu pak je přece jen velmi podivné, proč tak bezstarostně pustili Františka Ferdinanda i s jeho ženou touže cestou zpět — — Teprve na této cestě ubil ho i jeho ženu Princip. Jak pravím, je mnoho temného a nepochopitelného v tom všem, a také vyšla celá literatura o atentátu. Klade se otázka, proč se první nepodařil, proč tak lehkomyslně byl František Ferdinand vehnán do druhého atentátu, ale klade se také otázka, jestli se snad nevědělo o prvním atentátu a neměl-li to býti signál pro to, co se připravilo v Konopišti, a jestli osudným překvapením nebyl teprv druhý atentát.

To jsou otázky, které Srbům, kteří nejtíže nesli toho důsledky, byly nejbližší. Je také charakteristické, že Vilém, když zvěděl o atentátu — byl právě v Kielu — řekl v první chvíli knížeti z Monacco: „Nyní vše, co jsem učinil, nutno začíti znovu!“

Myslím, že není pochybnosti, že válka byla rozhodnuta v Konopišti. A Vilém II. se klamal, když se obával, že bude nutno začíti znovu. Věc šla dále, neboť byl pro ni získán František Josef. A nastaly tedy přípravy k válce. Všecko se vedlo přímo obdivuhodně záludně. Vojenští ministři odjeli na dovolenou, Vilém odebral se na obvyklou promenádu do Norvéžska, vyslanci odjeli na venek na letní klid, s ultimatem v Srbsku se čekalo — a je to konstatováno telegramy — až odjede president Poincaré a ministr zahraničních záležitostí Viviani z Petrohradu, až budou na moři, aby se nemohli s Ruskem smluviti, a pak dána, nehledě na nejostřejší podmínky, krátká lhůta. Srbsko se podrobuje,

ale rakouský vyslanec Giesl přece odjíždí, a válka Srbsku se prohlašuje. Potom přicházejí pokusy Francie a sira E. Greye, telegramy Mikuláše, kde prosí dojemně o zachování míru, ochota Berlína na oko v této akci pomáhati, ale strach Viléma, aby se snad nepodařila, pak německá mobilisace falešně ohlášená v poledne v „Lokal-Anzeiger", aby byla telegrafována do Petrohradu a přinutila Rusko k odvetnému kroku, totiž ke všeobecné mobilisaci ruské, čím by oprávněnou se stala mobilisace německá, vypovědění války Rusku, potom Francii a vtržení do Belgie, a tím vojenské zakročení Anglie atd.

Nelze zde mluviti o dramatických podrobnostech jednání zúčastněných kabinetů v posledních dnech před válkou. Vedlo by to příliš daleko, a ostatně možno čísti pragmatické vylíčení všeho v knize Poincaréově „O vzniku války".

III.

(9. května 1922.)

Válka tedy vypukla. Spor o vině na válce jest pro nás alespoň v těch otázkách, které týkají se posledních dnů před valkou, věcí vedlejší, a já nechci zde o nich dále se rozšiřovati.

Německo a Rakousko válku chtěly. V procesu mém, dra Rašína a Červinky, v tajném sezení, kde podával dobrozdání představitel gen. štábu rakouského plukovník Ronge, šéf t. zv. informačního oddělení gen. štábu, tedy šéf oddělení, které o všem musilo býti zpraveno, a sice jako „vědecký znalec", tedy pod slibem, že bude mluviti pravdu, řekl: „My jsme musili vésti válku praeventivní, poněvadž jsme věděli, že jinak na nás napadnou druzí, až budou oni hotovi. A to by bylo r. 1917 tenkráte, kdy Francie měla by těžké dělostřelectvo a Rusko hotové nové strategické dráhy, na které mu zrovna Francie půjčila 600 milionů."

To je jasné. Něco k tomu přidávati by bylo zbytečné. Tedy Němci a Rakušané vedli válku praeventivní, poněvadž se báli útoků druhých. Tu myslím, že jsme povinni se ptáti, jestli byl tento strach objektivně oprávněn. Možná subjektivně, že leckdo tak na straně rakouské a německé myslil, ale pro nás, kteří se na věc chceme dívati historicky, je přece jen důležité, byly-li tyto obavy objektivně odůvodněny. Musily centrální mocnosti očekávati útok? Nebylo zamezení války v jejich rukou změnou politiky, změnou metod vystupování? Bylo opravdu potřebí války?

A hlavní otázka jest: Mohla vítězná válka pomoci tomu, čemu chtěly centrální moci zabrániti? Tyto otázky musíme si přece jen zodpověděti.

Vezměme Srbsko. Je pravda, Srbsko bylo do krve rozhořčeno a právem, poněvadž snad nikdy nebylo s nikým tak nespravedlivě zacházeno, jestli nejdeme do minulosti a nemyslíme sami na sebe, jako se Srbskem. Byla vůle Srbsko přímo zadusiti. A proč? Protože spáchalo strašný hřích, že chtělo svobodně žíti politicky a ekonomicky, chtělo míti svobodný, zajištěný východ k moři a nechtělo záviseti na maďarském veterináři, který v každé příhodné i nepříhodné době odkryl na srbském dobytku nemoc, zavřel vývoz a tím přivedl celé srbské hospodářství do nejtěžší krise. A tu se táži: nemohlo Rakousko, kdyby bylo jen trochu moudré, vyjíti v těchto věcech Srbsku ochotně vstříc? Útočilo opravdu Srbsko? Mluví se o atentátu. O lidském stanovisku k atentátu nebudu mluviti. Že my všichni s lidského stanoviska atentát odsuzujeme, rozumí se samo sebou. Ale politicky si přiznejme, že ten atentát byl jen vyvrcholením rozhořčení národa právem do duše uraženého a rozezleného. Kromě toho, i kdyby toho atentátu nebylo, vojna by byla přece, poněvadž v pamětním spise, který vypracovala rakouská vláda po schůzi v tak zvaných růžových dnech v Konopišti a podepsaný císařem ještě před atentátem, již se dokazovalo, že se musí Srbsko osamotniti a pokořiti. Tedy ať byl atentát nebo nebyl, vojna byla. Vždyť se na ni podle doznání maršála Conrada Rakousko tolik let připravovalo a jednou už chtělo ji začít!

A nyní se táži: proč se proti Srbsku takovým způsobem z Rakouska a Uherska útočilo a štvalo? Protože chtělo Bosnu? Nebo že se nemohlo smířiti s tím způsobem, jakým se vládlo v Bosně a Hercegovině, že se nemohlo smířiti s anexí, která se stala porušením mezinárodní smlouvy? Co pak měli Maďaři a Rakušané větší právo na tu srbskou Bosnu, kde i mohamedáni byli nacionálně Srbové? Proč? V tom ohledu vyčítati něco Srbsku bylo velmi nespravedlivé. Po všem božském i lidském právu Bosna patřila spíše Srbům než Maďarům a Němcům. To i ve Vídni musili cítiti.

Je zajímavo, že s počátku Srbové smířili se s okupací, poněvadž jednou také vojáci v Rakousku byli rozumní. Ze začátku byla v Bosně a v Hercegovině vojenská vláda, která se chovala k Srbům příznivě. Ona vymohla Srbsku prvního biskupa srbského: dosud měli řeckého, který přirozeně byl Srbům cizí. Srbové byli tedy spokojeni. Proč

se to změnilo? Proč se tam musila dělat maďarská imperialistická politika? Nedávati nijakou možnost národu, aby se cítil svým, poněkud svobodným, to přece nebyla politika udržitelná.

Když to konečně došlo tak daleko, že anexe Bosny a Hercegoviny, jak říkal Aehrenthal, musila býti proto provedena, poněvadž Mladoturci udělali z Turecka t. zv. konstituční stát s parlamentem a Rakousko musilo se báti, že musí dáti Bosně také sněm a když nebude Bosna anektována, že zástupci bosenského lidu, když se sejdou na svém legálním sněmu, pošlou pozdravný telegram sultánovi jako svému suverénovi anebo, když jim sněm nedá, že si sami mezi sebou zvolí delegáty a pošlou je na sněm do Cařihradu, z toho přece nelze obviňovati Srby. Jestli se říká, že Srbové chtěli Bosnu a Hercegovinu, je to přirozené. Kdyby se bylo se Srby zacházelo v Bosně a Hercegovině správně, nebylo by jim napadlo to chtíti.

Kdyby bylo Rakousko dovedlo býti demokraticky spravedlivým a vycházelo národům vstříc, zejména na Balkáně, kdyby to bylo dělalo zejména v Bosně a Hercegovině, nebylo by nikdy takové atmosféry v Bosně a Hercegovině, ze které nebylo východu jiného, než výstřel a atentát. Protože to však Rakousko nedovedlo a nechtělo dovésti, protože jediným jeho argumentem proti Srbsku bylo těžké dělostřelectvo a násilí, proto nemělo žádného práva viniti Srbsko z toho, že chtělo svobodu svých bratrů v Bosně a Hercegovině a nemělo také práva viniti Srbsko z toho, že se našli mladí lidé, kteří chtěli ranou z revolveru dáti signál k osvobození svých bratrů.

A jakmile se jednou Rakousko odhodlalo k vypovědění války a k tomu, aby násilím zlomilo vůli srbského národa, osvoboditi své bratry a dostati trochu volného vzduchu, východ k moři, musíme říci, že kdyby bylo i vyhrálo, nebyl konec. Všichni, kteří v Evropě stáli za svobodu národů a zejména v tomto případě za svobodu Srbska, byli příliš silní, aby se dali umlčeti poražením a ponížením Srbska. Kdyby bylo Rakousko vyhrálo, rána srbská zůstala otevřenou a stejně hrozivou. Násilím se takové problémy neřeší. Otázka by jen byla, kdy přišla by druhá válka.

Obviňovati tedy Srbsko jest největší nespravedlivostí. To znamená obviňovati celý rozvoj lidstva v XIX. století. Imperialistická politika Berlína, Vídně a Pešti musila vésti tam, kam vedla, jestli ne ponejprv, tedy dojista po druhé. Válka proti Srbsku byla největší politickou chybou, kterou mohlo Rakousko udělati, byla politikou samo-

vražednou, i kdyby byl útok na Srbsko r. 1914 nevyvolal evropskou válku. Byla by dojista jen předehrou k válce světové, v níž by se jednalo o konečné vyřízení otázky, dopustí-li svět, aby beztrestně znásilňovány byly malé národy velkými, aby uskutečněny byly jejich imperialistické, dobyvačné plány. A jestli ji ve Vídni a v Berlíně považovali za praeventivní, pak tím jen sami dokazovali, že jsou si vědomi svého násilnictví, a že chtějí státi se pány Balkánu a Malé Asie, poněvadž musili věděti, že by Rusko, Francie, ale zejména Anglie nikdy nešly do války, kdyby necítily, že svoboda Srbska je otázkou německého panství od Baltu do Perského zálivu. Ne srbským „drážděním Rakouska", nýbrž velkoněmeckými sny možno vůbec si objasniti, že ve Vídni i v Berlíně mohla povstati myšlenka o nutnosti války praeventivní.

Německo do omrzení označovalo za příčinu války závist druhých, závist k jeho ohromnému rozvoji hospodářskému a politickému. Ukázali jsme již, jak je to falešné. Nebyla to německá konkurence, která budila nepřátelské pocity k Německu, nýbrž způsob jeho vystupování. Zbrojení na souši i na moři, ne tak obchodní a hospodářský jako politický a vojenský záchvat blízkého Východu, intrigy v Marokku a nejen hospodařsky, nýbrž i politický vliv Německa v Jižní Americe, v Argentině a Chile, budily nepokoj a nedůvěru a všecko to zesilováno bylo řečmi Viléma II. A tu se táži: Bylo k tomu potřeba krvavé války, bylo třeba zapáliti celý svět, aby se odstranila příčina této nepřízně a těchto nepříjemných pocitu národů k Německu?

Podle německé psychologie všichni jsou vlci, jen Němci jsou beránci. Němci nechtějí se nikdy přiznati ke své chybě a nedovedou se přiznati, že nejen jejich císař zpychl, že byl vyzývavý ke všem, nýbrž že německý císař mluvil z duše svého národa, že celý německý národ zpyšněl a stal se vyzývavým veškerým svým vystupováním. Němci jako jejich císař věřili pevně ve vítězství a jsou známy jejich šílené plány. Chtěli světové panství, jejich střední Evropa, kterou hlásali, měla býti ve skutečnosti německou Evropou. Rakousko by bylo loutkou v rukou vítězného Německa, Polsko pod pruským nebo rakouským panovníkem, Srbsko vyhlazené, Bulharsko nástrojem Berlína a od Cařihradu do Perského zálivu byl by sultán panoval pod protektorátem Německa. A k tomu chtěli Belgii, kolonie a baltické státy.

Všecko to ovšem chtěli a ničeho proti tomu nenamítali, když vyhrávali. Jakmile však bylo hůř, jakmile již

absolutní víra ve výhru mizela, našli se i mezi Němci lidé, kteří to nazývali nerozumným. Ale Němci zapomínají, že tímto násilnickým velikášstvím plnili svou politickou předválečnou literaturu a že právě tím nejvíce popudili proti sobě celý svět.

Velmi zajímavým byl v této příčině hlas jednoho amerického Němce, který svým krajanům v Evropě objasňoval, proč americký lid byl tak pro válku: poněvadž celá hospodářská politika německá v Jižní Americe byla provázena tímto pangermánským doprovodem, který se neomezoval na hospodářské tóny, nýbrž hodně a hlasitě do světa vyhlašoval politické cíle hegemonie německé, ovšem jako dobrodiní, které učiní Německo svou kulturou celému světu.

Němci jsou skromní, když musí, ale cítí-li svou sílu, neznají první vlastnosti opravdu mírumilovného člověka i národa, to jest zdrželivosti a sebeovládání. Tomu se odučili. Tedy obviňovati druhé, že při všem tom nemohli zůstati klidní a že se obávali toho, co Německo chtělo, a o čem tak nepokrytě psala německá politická literatura, je přece jen obviňování, které mírně řečeno je aspoň nespravedlivé.

Hrozilo však Německu skutečné napadení? Francie, která byla nejblíže a o které se stále mluvilo, dala tisíce důkazů své mírumilovnosti. Ona se více nebála, ale nechtěla válku. Zrovna před válkou velká většina sněmovny — radikální strany — zamítla žádost vlády za povolení prostředku na pořízení těžkého dělostřelectva. To přece nedělá národ, který chce na někoho útočiti. Německo se mýlilo, myslilo-li, že francouzský buržoa jest nezpůsobilý k odporu, že je mravně zmalátnělý. Německo se mýlilo, když si představovalo Francii podle francouzských románů. Ale arciť hospodářské momenty a k tomu momenty populační, právě opačné než v Německu, totiž to, že se francouzský národ nerozmnožoval a zůstal stationérním, vedly a nutily Francii k politice mírumilovné.

Ovšem je pravda, že ve válce Francie objevila v sobě přímo obdivuhodné talenty vojenské, ale myslím, že tím větší úctu zasluhuje Francie za svou mírumilovnost a trpělivost, s jakou snášela německé vyzývavosti.

Co se týče Anglie, byla tak daleka myšlenky války, že samo Německo bylo skálopevně přesvědčeno, že Anglie do války nepůjde. Z nejnovější publikace korunního prince německého vychází najevo, že ještě 3. srpna, když již byla válka s Ruskem a vědělo se, že bude válka s Francií, Vi-

lém II. ujišťoval přímo fanaticky, že Anglie za žádnou cenu do války nepůjde. A je možno, kdyby nebylo Belgie, že by Anglie tak s celou svou silou do války nešla. Německo znalo velmi dobře anglické politiky, ono vědělo, jak politicky silný je v Anglii mezi inteligencí a mezi politickými vůdci pacifismus. Ono vědělo, co všecko Anglie podnikala, aby se domluvila s Německem. Ministr Haldan byl před válkou v Německu pln nejlepší vůle s ním se dohodnouti, ovšem bezvýsledně, a vůbec Německo vědělo velmi dobře a musilo věděti, že v anglickém pacifismu, jak to vidíme dokonce i dnes, bylo velmi mnoho germanofilství. Ale v jednom se Německo mýlilo. Německo posuzovalo jiné země a národy podle hlasů všech možných žurnálů, řečí politiků atd. a v této příčině bylo nejlépe informovaným státem na celém světě. Nikde nebyla služba informační ohledně této části veřejného mínění tak vyvinutá jako v Německu a dovedena k takové dokonalosti. Ale přes to všecko Německo nikdy nedovedlo rozuměti duši národa, nedovedlo také chápati, jak zrovna v Anglii svým vyzývavým vystupováním dráždí masy anglického národa, jejichž mínění nejevilo se ani tak v novinách, kde přirozeně se Němci nedočetli, jak populárním bylo varování před německým pangermanismem, poněvadž anglický národ instinktivně cítil, že pangermanismus ohrožuje Anglii v její životních zájmech.

Ale to by bylo nerozhodovalo, poněvadž anglický lid je příliš klidný, aby svým vystoupením donutil vládnoucí kruhy k vypovědění války. Co rozhodlo v Anglii, byl útok na Belgii. Anglie viděla Němce téměř na dostřel od svého pobřeží, viděla jejich neúctu k úmluvám, k danému slovu, které dal pruský král, přiznávaje belgickou neutralitu. Teprve potom místo ochrany francouzského pobřeží anglickým loďstvem, ke kterému konečně Anglie byla zavázána, poněvadž podle dohody generálních štábů francouzského a anglického Francie soustředila všecko své loďstvo v Středozemním moři, aby mohla Anglie své loďstvo ponechati v moři Severním, byla Anglie povinna před jakýmkoliv útokem německého loďstva chrániti francouzské pobřeží, rozhodla se k válce.

Teprve útok na Belgii přivedl tedy Anglii k tomu, že šla do války, ale i potom všecko vystupování Anglie z počátku války bylo neobyčejně zdrželivé, takže v kritických dobách v bitvě na Marně bylo potřeba, aby lord Kitchener přijel z Anglie a přiměl gen. Frenche k energickému postupu.

V tom všem je viděti tolik pacifismu, že je to nepochopitelné, mohlo-li Německo nebo Rakousko říkati, že

se cítily ohroženými Anglií. Ale i kdyby tomu tak bylo, mohla by zejména zde pomoci praeventivní, třeba i vítězná válka, bylo by to pomohlo, kdyby nebylo bitvy na Marně, kdyby se podařilo to, co bylo plánem gen. Schliefena, totiž zničiti rychle Francii, vrhnouti se na Rusko, zničiti jeho armádu a kdyby tudíž Anglie neměla času, aby se ozbrojila? Je možno mysliti, že by tím otázka byla vyřízena? Zajisté nikoliv. Nebylo by možno, aby Anglie snesla takovou porážku. To by tak odporovalo celé tradici anglické politiky, že by Anglie dojista všecko dělala, aby byla včas ozbrojena, až by se našla příležitost k odvetné válce.

A konečně Rusko. Německo odvolávalo se zejména na to, že mu hrozil útok se strany Ruska. Je to naprosto nepravdivé. Nejen to, že Rusko bylo nehotovo vojensky. Jak jsem se již zmínil, Stolypin mně řekl, že před 10 lety není možno mysliti, aby Rusko bylo připraveno k válce, ale dodal, že ani potom nechce válku. To nebyla fráze, to bylo mluveno přímo z duše ruského lidu. Ruský lid neměl touhy a nejméně příčiny k válce. Rusko bylo v plném přerodu. Uplynulo teprve několik let od té doby, co byla Rusku dána jakási konstituce. Rusko s touto konstitucí nebylo hotovo, nebyl hotov nový vývoj vnitřního politického života. Mezi korunou a národním zastupitelstvem byly nejtěžší spory o upřímné provedení konstitučního života. To všecko vedlo k takové náladě ruské společnosti, že bylo přímo nebezpečno pro dvůr vyvolávati zahraniční konflikt. Zato ruská industrie začínala se rozvíjeti, Rusko také začínalo houfně přivážeti zemědělské stroje a celý ruský jih začal jinak než dosud hospodařiti. Rusko bylo v úplném přerodu veškeré své vnitřní struktury prováděním Stolypinovy pozemkové reformy.

Tyto reformy měly změniti na vlastníka ruského sedláka, který posud vlastníkem nebyl a měl jen společné vlastnictví na půdě, tedy změniti celou psychiku největší části ruského národa. Reforma dála se systematicky a energicky, a kdyby byla provedena do konce, nebyla by nikdy revoluce, poněvadž by sedláci nikdy nešli za bolševiky, kdyby měli svůj majetek, kdyby byli vlastníky.

Není tudíž pochybnosti, že Rusko všecko na světě mohlo chtíti jen ne válku a to tím více, že ona neklidná nálada ohledně vnitřní politiky přímo nutila k tomu, aby si rozhodující kruhy připomenuly, že posud každá válka v Rusku končila vynucenými reformami a revolucemi, jež odnesla carská moc a carská vláda. Mysliti si tedy, že by vláda ruská byla ochotna dělati přímo samovražednou politiku, uměle vyvolávati válku, jen aby se vrhla na Rakousko, bylo něčím, čemu snad bylo možno věřiti v cho-

robné atmosféře berlínské a vídeňské, kde si byli vědomi své kruté a nespravedlivé politiky k Srbsku nebo aspoň nutných důsledků této politiky, ale čemu nemohl věřiti nikdo, kdo jen trochu poměry znal.

Rusko nemělo ani co chtíti. V Evropě nemohlo Rusko anektovati nic. Nanejvýš mohlo anektovati východní Halič, ale pochybuji, že by bylo tak neobyčejně zatoužilo anektovati „Ukrajince", vychované v jejich ukrainismu Poláky a vídeňskou vládou. Nemohu zapomenouti na následující: Byl jsem mladým doktorem a pracoval jsem ve Vídni v archivech. Měl jsem známé v ministerstvech, zejména v ministerstvu vyučování, s kterými jsme často chodili na procházku do okolí Vídně. Ptal jsem se jednou jednoho z nich, nechce-li se mnou někam ven, a když řekl, že nemůže, že má těžkou práci a já se ptal, jaká že to je tak spěšná práce v ministerstvu, odpověděl mně: „My musíme dělati honem ukrajinskou gramatiku."

Je přirozené, že Rusko nemohlo toužiti po anektování země, ze které by vycházelo revolucionování vlastní jeho Ukrajiny, jak se potom také ukázalo.

V Asii mělo Rusko smlouvy s Anglií a Turecko nebylo ve válce a Rusko s ním války nechtělo. Tedy kde jsou ty příčiny, proč by Rusko chtělo válku? Rusko mělo nejmírumilovnějšího cara, slabocha. Velká část politicky aktivní inteligence byla socialisticky internacionální. Té přece nenapadlo jíti na Německo, poněvadž všechen socialismus na světě je s německým socialismem v nejužších stycích. Tedy proč by provokovalo samo Rusko? Do války šlo Rusko jen proto, že byl učiněn útok na samostatnost a nezávislost slovanského pravoslavného národa a že vítězství Německa a Rakouska znamenalo vítězství pangermanismu. Tímto útokem stalo se hnutí národní a slovanské tak silným, že se mu musila poddati i strana kadětů.

Ani Dardanelly nechtělo Rusko, když poručilo svým vojskům, aby šla hájiti svobodu bratrského národa slovanského, poněvadž všecko podnikalo, aby udrželo Turecko v míru a přátelství. A jest zajímavé, co jsem nedávno slyšel od bezprostředního účastníka tohoto jednání, že Rusko odmítlo jednati dále s Tureckem jedině proto, že Turecko chtělo rozšíření na účet Bulharska a Rusko se nechtělo prohřešiti na slovanském národu. Bulharsko se mu za to ovšem odplatilo. Je arciť možno, že tenkrate Turci nechtěli s Ruskem vůbec vážně jednati, poněvadž byli pod vlivem německým, a že jen proto úmyslně chtěli rozšíření na účet Bulharska, poněvadž věděli, že Rusko ve svém slovanském vědomí takových podmínek přijmouti nemůže.

Ruské rozhodnutí, dáti se do světové války jen za svobodu slovanských národů, bez nejmenších egoistických cílů, jen ze svatého nadšení ruské duše jest jedním z nejkrásnějších momentů ruské historie. A až usuší se slzy zmučených, zarostou hroby padlých, povražděných i hladem zemřelých a až Rus se zdvihne nová, lepší k novému a lepšímu životu, pak bude s hrdostí vzpomínati na největší chvíle svých dějin. Kéž by jen osvobozené národy slovanské svým nevděkem a egoismem neotrávily ubohému velkému ruskému národu toto tak těžce zasloužené mravní zadostiučinění!

A tak můžeme docela objektivně říci, že válka nebyla preventivní z oprávněného strachu před budoucím napadením, nýbrž že válka byla preventivní k bezpečnému dosažení německého světového prvenství, poněvadž později tíž a sotva by bylo možno zvítěziti než tenkráte, kdy, jak doznal pluk. Ronge, Rusko a Francie k válce nebyly připraveny.

Tedy tolik o vině na válce.

Nebudeme zde mluviti o peripetiích vojny. Centrální moci bojovaly na vnitřní linii jako kdysi Bedřich II. proti koalici Evropy. Měly velikolepou organisaci, měly hustou síť drah a především jednotné velení. Spojencům scházela i jednotná politická vůle a hlavně jednotné vojenské vedení. Nebylo mezi nimi státu tak mocného, kterému všecky by se podčinily, jako na druhé straně Německu. A proto ta dlouhá válka a pochybné vítězství.

Centrální moci zklamaly se ovšem v Italii, ale myslím, že to zklamání bylo hodně zbytečné a trochu naivní. Konečně musíme říci, že Italie byla i formálně v právu, poněvadž smlouva spojenecká nutila ji k zakročení jen tenkráte, když by jedna ze smluvních mocností byla napadena. Zde však nemohlo býti o napadení vůbec řeči, naopak Rakousko a Německo napadly ty druhé. Ale kdyby byli ve Vídni trochu politicky myslili a dovedli mysliti, a musím říci, kdyby byli aspoň dovedli poslouchati, když jsem jim to říkal, — ovšem před válkou, když byla balkánská krise — musili očekávati, že Italie nesplní spojeneckou povinnost. Proč? Vítězné Rakousko bylo by snad Italii něco ustoupilo za pomoc, jak také chtělo. Kníže Bülow na účet Rakouska byl by v Římě hodně rozdával, ale Italie musila věděti a to by bylo bývalo mělo věděti také Rakousko, že tyto ústupky Italie nemůže považovati za definitivní, poněvadž znala cíle vítězného pangermanismu. Pangermanismus chtěl míti Adrii, to byla jeho jižní brána do světa. Kdyby Rakousko bylo v těžké chvíli i povolilo,

pangermanismus byl by sliby zrušil, jakmile by byl z nebezpečí.

To Italie věděla. Italie znala pangermánské choutky a zejména je znala v Terstu a na Jaderském moři. Slibovati Italii za náhradu Tunis nebo Nizzu, bylo naivní. Italie měla veliké cíle hospodářské, vojenské a nacionální, a ty byly na Adrii. Mare nostro byl jediný cíl italského nacionalismu, ke kterému se lid přiznával, když nechtěl dělati oportunistickou politiku. Ale také ti, kteří oportunistickou politiku dělali, nemyslili na nic jiného.

Co jim psal D'Annunzio, to bylo mluveno z duše Italie. Chtěli míti Istrii, Polu a Dalmacii. To bylo jejich nejvyšším cílem a oni věděli, že k tomu jinak nedojdou, než když bude Rakousko zničeno čili když Rakouska nebude. Proto bylo velice naivní mysliti si, že Italové zachovají neutralitu. Italové byli hotovi jíti do války dávno. Mohu říci, že jsme to dobře věděli. Italie byla však jako vždy chytrá: čekala, aby byla co nejdráž zaplacena za to, co musila dělati v nejvlastnějším svém zájmu, co prostě chtíti musila.

Konečně není to politika největší šlechetnosti, ale na každý způsob se Italii tato politika vyplatila. Dostala londýnský pakt, který byl odměnou za to, že Italie konečně do války šla, tedy za to, že s pomocí Spojenců doufala dosáhnouti svých nejvyšších politických cílů, kterých by sama nikdy dosáhnouti nemohla. Londýnský pakt byl však dělán na útraty Slovinců a Chorvatů a stál Italii mnoho krve, poněvadž Slovinci a Chorvati nehledíce na nenávist k Rakousku bránili své lidi, aby se nedostali pod italské panství a nepropadli odnárodnění. A jestli se jim předhazuje se strany Italie, že se bili jako lvi, je to pravda, ale Slovinci a Chorvaté hájili jen své vlastní bratry, za jejichž národní práva se tolik v Rakousku nabojovali, když bojovali proti italianisaci v Gorici a na celém pobřeží Adrie, podporované Vídní a Němci z bázně před Slovany.

Nebudu se šířiti o Turecku. Rumunsko pokračovalo v politice z balkánské války, a jest jen otázka, jestli zbytečně nečekalo a tím se nepoškodilo. Druhá otázka, kterou zde nebudeme řešiti, jest známý spor mezi Ruskem a Rumunskem, jestli jeden nebo druhý stát vyplnil své povinnosti. Konečně musím se zmíniti, třeba nerad, o Bulharsku. Není pochybnosti o tom, že Bulharsko musí si dáti líbiti, když se mu řekne, že se pokrylo tak strašnou hanbou, že těžko ji smyje. Zradilo ty, jimž děkuje za všecko. Jestli Poláci bojovali proti Rusku, byl to staletý boj mezi východem a západem o prvenství. Ale Bulhaři za krátkých 40 let po svém osvobození Rusy a ještě potom, když byli jimi tak podporováni v balkánské

válce, když dostali ruské pušky a pláště, z těchto ruských pušek střílely na ty, kterým za všecko byli zavázáni. A Bulharsko a část jeho inteligence přímo neomluvitelně se připravovaly na německou střední Evropu. Těžko se zapomenou výlety, které někteří bulharští inteligenti dělali do Berlína, a na přípitky, které tam pronášeli. A ukrutnosti, které páchalo na srbském obyvatelstvu bulharské vojsko, vraždění civilních osob, kněží, žen, starců atd., to všecko dlouho bude, bohužel, překážeti srbsko-bulharskému sbližení.

V tom ovšem je poučení, jak třeba býti v zahraniční politice opatrný v počítání s vůlí a náladou národů. Kdo by byl myslil, že mohou Bulhaři jíti proti Rusům! Zrovna tak jako by nikdo nevěřil, že socialisté celé Evropy uzavrou t. zv. „Burgfriede" s měšťanskými stranami, že budou s nimi závoditi v patriotismu v parlamentě i v žurnalistice, stejně bojovati v zákopech bez rozmýšlení, jsou-li napadeni nebo sami napadají, bez vzpomínky na svůj antimilitarismus a na své sjezdy v Basileji a Štutgartě, které tak hrozivě vypovídaly válku válce.

A nyní chci obrátiti se k naší politice za války. Sympatie k Rusku a Francii byly u nás tradičními. Vzpomeňme jen na Palackého a Riegra, kteří r. 1867 jeli do Moskvy na slovanskou etnografickou výstavu, vzpomeňme na to, jak Napoleonovi poslal Dr. Rieger memorandum o české otázce, a zejména vzpomeňme na to, co nám získalo ve Francii tolik sympatií, že totiž český sněm byl jediný ve světě zákonodárný sbor, který vyslovil své sympatie odtrženému od společné vlasti Alsasku a Lotrinsku.

Vzpomínám, když jsem byl ještě studentem, že v rodinách našich předních vůdců nebyly portréty rakouského císaře, ale že tam byly portréty Alexandra II. Já sám jsem měl první konflikt s policií při oslavě dobytí Plevna. Slovanství bylo tradiční u těch, kteří vychováni byli tehdy v Čechách českým duchem, bylo dědictvím po otcích. Později ovšem známými vlivy slovanské cítění poněkud ochablo. Ne v lidu, toho nelze říci. Kdo viděl r. 1908 přijetí slovanských delegátů na jihu Čech, ten nemůže říci, že by v lidu českém slovanství vyhaslo. Také kdo byl svědkem českého nadšení v bulharsko-turecké válce, nemůže říci, že by lid stal se méně slovanským, než byl dříve. Ale mezi politiky a inteligencí slovanství opravdu ochablo. Zejména nenávist všech socialistických a socialismu blízkých stran k carskému Rusku působila i u nás. A pak nezapomínejme, jak veliký vliv měla v tomto ohledu rakouská vláda na školskou politiku a konečně nepřehlížejme též účinky špatně pochopeného politického oportunismu.

Byl jsem dlouho v čele českého oportunismu, ale mohu říci, že jsem ani na okamžik nepřestal býti tím Slovanem, kterým jsem dnes. Bylo to sice často i v blízkých mně politických kruzích předmětem kritiky, již tenkráte byla mi vyčítána romantická láska k Rusku, ale já nikdy neviděl nějakou nepřeklenutelnou propast mezi slovanským cítěním a mezi oportunistickou politikou rakouskou. Právě proto, že jsem dělal oportunistickou politiku, musil jsem chtíti, abychom byli v Rakousku silni. Národ úplně opuštěný, nikde nemající příbuzných, přátel, nemohl by míti dosti důvěry ve svou sílu, zejména v Rakousku, kde Němci měli za sebou 60milionové Německo. Bylo mně přirozeno, že, má-li býti naše oportunistická politika silná, sebevědomá i výsledná, že musí se snažiti o sjednocení Slovanů v Rakousku a že musí hledati sympatie u Slovanů za hranicemi. To bylo pro mne přímo podmínkou oportunistické politiky a bylo to neporozuměním a snad přílišným oportunismem, věčně se obávajícím nelibosti nejvyšších kruhů, že také mnozí z mých velmi blízkých politických přátel se na mne pro můj t. zv. rusofilismus velice hněvali.

Ale slovanská naše politika byla ostatně i také proto nutná, poněvadž tyto sympatie, tento vnitřní poměr mezi národy slovanskými byl by přece jen záchranným momentem, kdyby přišla chvíle, že všecko by se hroutilo. A dnes, když nemusím dělati zpověď o svém slovanství před vojenskými soudci, nýbrž před vámi zde, přiznám se otevřeně, že od mé rozmluvy s Izvolským můj poměr k Rakousku se úplně změnil. Já jsem ovšem hleděl všemi silami získati a zajistiti národu největší výhody jak jazykové, tak politické i hospodářské, aby národ byl silný a aby katastrofu dovedl vydržeti. Ale tím více jsem na to hleděl, aby nebyl opuštěn, aby měl oporu mezi příbuznými národy, kdyby nastala katastrofa. Proto jsem udržoval stálé spojení s oficielním Ruskem, ale proto jsem také vítal všecko to, co dělali Sokolové a Praha k udržení našeho přátelství s Francií.

Myslím, že by to bylo nevděkem, kdybychom na tuto činnost Prahy a Sokolstva zapomněli. Naše postavení na počátku války ve světě nebylo lehké a sympatie, které se před válkou získávaly, měly velký a vážný význam pro veškeren vývin naší politiky a cenění našich snah za hranicemi, větší, než se dnes rádo přiznává. Chci ještě přidati k tomu malé přiznání. Před válkou zabýval jsem se konstrukcí federace slovanských států, vypracoval jsem si sám takový konkrétní návrh a myslím, že návrh ten také přišel do Ruska do rukou povolaných. To bylo blízko před

válkou, před atentátem, kdy mne však ještě ani nenapadlo, že by mohla býti válka.

Tu náhle válka přišla. Pro mne byl den vypovědění války Rusku dnem naprostého rozloučení s Rakouskem, navždy. Tenkráte dal jsem si slib, že už do Vídně nepojedu, a také dobrovolně jsem tam víc nejel. A hned 3. srpna napsal jsem článek podepsaný do Národních Listů, ve kterém jsem řekl české veřejnosti, co bylo nutno jí říci, totiž že jde o boj Germánstva se Slovanstvem. Ovšem řekl jsem to tak, poněvadž jinak to při tehdejší censuře nešlo, že jsem citoval výrok kancléře Bethmanna-Hollwega o tom, že boj bude bojem mezi Germánstvem a Slovanstvem, a vyslovil jsem pevnou důvěru v budoucnost národa, ať stane se cokoliv. Nad tímto článkem, který censura propustila, lámali si potom v mém procesu velmi hlavu. Pro mne bylo všecko od prvního dne světové války naprosto jasné a sice proto, poněvadž jsem dávno o všech možnostech naší politiky přemýšlel. Věděl jsem, že vyhrají-li centrální mocnosti, vyhraje to Německo a ne Rakousko a následkem toho pak že Rakousko nebude nikdy více samostatným státem, nýbrž prostě německou satrapií. A to znamenalo by konec naší národní politiky, zbývala by nám nanejvýš jen obrana holého života národního. Jestli však centrální moci prohrají, pak bylo mně jasné, že to musí býti koncem Rakouska a že dojíti musí k naší samostatnosti. Proč? Protože jen tak bylo možno učiniti Německo nenebezpečným. Německo národně tak jednotné nelze rozbíti. Všecky fantasie francouzských kruhů o tom byly prostě fantasií a ničím jiným; kdyby rozbili Německo a zatroubila zase polnice, v ten den by se Němci zase sešli. Rozbíti nutno bylo Rakousko, které se k tomu pro své národní složení hodilo, a to proto, aby Němci nikdy více nenašli silného spojence, neboť Německo samo nebylo dosti silné, aby vyhrálo na Rusku a Francii a event. na Anglii.

Tedy to všecko bylo pro mne logicky tak jasné, že nebylo pochyby o tom, co se musí dělati. Na dvojitou hru, na venek patriotickou, rakouskou a uvnitř revoluční, nedovedl jsem se dáti. Jsou chvíle, kdy člověk cítí, že je nutno chtíti jen jedno, bezpodmínečně vsaditi na jednu kartu všecko, zejména, když jde o čest a budoucnost národa.

My jsme tak otevřeně celému světu ukazovali své přátelství k Rusku a Francii, že jsme si přece ani dovoliti nemohli něco, co by vypadalo tak, že jsme lhali city, jichž jsme neměli. Ostatně mně bylo dogmatem, že není možná definitivní porážka Dohody, poněvadž tu šlo o příliš mocné a příliš velké národy. Kdyby Dohoda prohrála, pak musila

přijíti válka druhá, ale lépe připravená. A pro mne ve vítězném Rakousku, kdybych tam vůbec byl zustal, nebylo jiné politiky než revoluční. To byl můj program v první den světové války, kdy mi bylo jinak dosti těžko, poněvadž ten den zemřela mi právě matka. V Praze našel jsem u celé řady svých nejbližších přátel k svému velkému zadostiučinění a vnitřní radosti naprosto stejnou náladu.

V Praze také utvořili brzy mafii, do které jsem přirozeně vstoupil. Ovšem ne všichni byli našeho názoru, a řeknu otevřeně, že jsem nechtěl a nemohl je odsuzovati. Ne každý je k tomu schopen, aby vsadil všecko na jednu kartu. Chápal jsem, že někteří, pokud nebyli celou svou povahou osobní oportunisté a lidé bojácní, opravdu z poctivého úmyslu a vlastenectví nechtěli páliti za národem všecky mosty pro případ porážky Dohody. Bylo ovšem také mnoho „polovičních", kteří dlouho věřili, že válka nebude skončena porážkou ani jednoho ani druhého, nýbrž že obě strany jako v partii šachu prohlásí „partie remise". Ovšem pro mne bylo toto dobrácké nazírání na největší válku světa nepřípustné, a já pevně stál na tom, že boj bude dobojován do konečného vítězství jedné nebo druhé strany, a věřil jsem ovšem, že do vítězství Dohody. Ale je příznačné, jaké nazírání na světový konflikt bylo u nás možné.

Náš program byl ovšem velice smělý, ale jasný a určitý. S počátku jsem chtěl federaci samostatných slovanských států, ovšem my se Slovenskem, rozdělení Uherska a teritoriální spojení s Chorvatskem. Já jsem to definoval tak, že by z Uherska zůstala jen Pešť a okolí. Tenkráte jsme myslili na království, což jsme do ruské revoluce chtěli všichni. Zároveň s tímto vnitřním hnutím, které velice rostlo tím, že jsme sbírali všechny velmi cenné materiály pro Dohodu a dohodová vojska, za hranicemi naši krajané od počátku války pracovali pro naši samostatnost. Jim to bylo samozřejmější nežli nám, poněvadž naši lidé v cizině přirozeně neměli k Rakousku jiného pocitu nežli nenávist. Oni s ním nemusili vůbec počítati, poněvadž v něm nežili. Byli svobodní a proto své nenávisti k Rakousku dávali vždy volný průchod.

V Paříži soustřeďovalo se všecko okolo nezapomenutelného E. Denise, kterému český národ nemůže býti nikdy dosti vděčným. Stejně pracovali naši lidé také ve Švýcarsku. Denis brzy založil oficielní list naší emigrace na západě a pařížská česká kolonie, jejíž zásluhy neměly by býti podceňovány, jak se to bohužel děje, dala první dobrovolníky na západě. To bylo tehdy sice jen v cizinecké legii, ale tam dali naši důkazy největší chrabrosti. Byli

o naši hoši, kteří dostali jeden z nejvyšších odznaků
ardinství, totiž červenou fourragère. Tam padl také jeden
z nejsympatičtějších zahraničních mladých našich lidí
ratr paní Dostálové, p. Dostál a mnoho jiných.

Na západě ovšem nikdy nebyli si docela jasni o problému
akousko-německém. Neujasnili si, že musí býti R a k o u-
k o rozbito, aby Německo přestalo býti nebezpečným. Z o-
posice proti Hohenzollerům byla ve Francii jistá slabost pro
Habsburky. Proto asi sám Denis hlavně útočil osobně na
Habsburky, na jejich věrolomnost, útočil na císaře i zavra-
děnou císařovnu a líčil černě, snad příliš černě naše před-
válečné poměry v Rakousku. Snad bylo možno, po-
staviti problém čistě politicky a přesvědčiti Fran-
couze a Angličany, že Rakousko by musilo býti roz-
bito, i kdyby byla dynastie nejlepší a kdyby se národům
nevedlo špatně, poněvadž vlastní síla a moc státní přece
jen vždycky v Rakousku musila zůstati Němcům a Ma-
ďarům, pokud by všecka vládní a státní moc byla soustře-
děna ve Vídni a v Pešti a na tom by se mnoho nezměnilo,
i kdyby Rakousko bylo federalisováno, jak tak mnozí ve
Francii chtěli, poněvadž zahraniční politika přece jen zů-
stala by koncentrována ve Vídni. Vídeň a Pešť vždycky
by hnaly ostatní národy monarchie na pomoc Německu,
ať by tito národové chtěli čili nic, a třeba by sám císař
s tím vnitřně nesouhlasil, jak se to ukázalo potom při po-
kusu Karla o separátní mír.

Dokud centrum říše byla Vídeň a Pešť, bylo Německo
naprosto bezpečné pomocí rakouskou. Řekl jsem ministru
Černkovi, když přišel ke mně po amnestii a chtěl, abych se
šel poděkovati císaři a když mne při tom ubezpečoval, že
císař by se chtěl odloučiti od Německa: „Co bych tam dě-
lal? Sám císař nemůže to udělati, poněvadž není dost
silný, aby přemohl odpor Vídně a Budapešti."

To byl osud Habsburků a ten osud se musil splniti.
Byl to trest za staletou politiku křivd a rušených přísah,
jichž se Habsburkové dopustili na království českém, které
přece jediné svým bohatstvím bylo základem jejich světo-
vého významu. Ukázalo se za hr. Černína, jak všecko to
byla pravda. Ale zejména v konservativních kruzích Fran-
cie byla dlouho naděje na Habsburky. A mohu také říci,
že Lloyd George byl do poslední chvíle pro zachování Ra-
kouska, jak mám to dotvrzeno se strany nejlépe infor-
mované. Ostatně se to hodilo do tradiční politiky anglické.
Máme proto také ještě svědectví Miljukova, jenž byl mi-
nistrem zahraničních záležitostí na počátku revoluce a
jenž se musil potom vzdáti, poněvadž sovět petrohradský
nechtěl se smířiti s jeho válečnými cíli, které přirozeně

chtěly Dardanely a rozbití Rakouska. Tenkráte pracovala velká Německem placená socialistická a bolševická agitace pro to, aby Rusko řeklo, že chce jen vytlačiti Němce ze svého území a že chce mír bez anexí a kontribucí, jak to bylo diktováno sociálním revolucionářem Černovem a Leninem dle usnesení Kientalu a Zimmerwaldu. Byla otázka jestli Spojenci na tak změněný program přistoupí. O tom se jednalo arciť už za nástupce Miljukova, za p. Terešćenka.

Miljukov, který měl dosti příležitosti, aby viděl do tajností diplomatické kuchyně jako ministr zahraničních záležitostí i konečně potom, když musil ustoupiti, uvádí ve své knize dopis korespondenta Birževých Vědomostí z Londýna. Není to sice oficielní odpověď anglické vlády, ale všemu tomu, co jsem řekl a co jest známo, to docela odpovídá a Miljukov jako bývalý ministr zahr. záležitostí by dopis ten neuveřejnil ve své knize, kdyby nevěděl na základě svých spojení s ministrem Terešćenkem, že líčení Birž. Vědomostí naprosto neodpovídá skutečnému stavu věcí.

V dopise ze dne 4. května 1917 se pravilo, „že imperialistické cíle ve známé odpovědi Spojenců Wilsonovi z konce r. 1916, zejména pokud se to týkalo Turecka a Rakousko-Uherska, byly jen ústupkem vojenskému programu Ruska. Ani rozdělení Turecka a tím méně rozdělení Rakousko-Uherska nejeví se základním kamenem anglické politiky. Zrovna tak i otázka osudu Alsaska-Lotrinska a Trientu, autonomie Čech a Polska interesují Anglii jen z ohledu na její spojence.“ Tedy z toho je vidět, jaká byla nálada v Anglii, a že Anglie dokonce nemyslila na to, aby rozbila Rakousko a tvořila z něho samostatné státy.

Této náladě, která bezesporně ve Francii a Anglii byla, zasadil vlastně nejtěžší ránu hr. Černín. Musím říci docela objektivně, že hr. Černín má opravdu neobyčejnou zásluhu o naši samostatnost. V okamžiku, kdy hr. Černín ve své buršikósnosti nazval p. Clémenceaua lhářem a kdy Clémenceau v odpověď na to produkoval list Karlův, jejž přinesl jeho svak vévoda Parmský do Paříže, a kdy musil císař Karel prositi Viléma za odpuštění, okamžitě jeti do německého hlavního stanu a kdy byl donucen jako v odpověď na to, co se stalo, dáti věčnou záruku, že nechce a nemůže Německo opustiti, a sice tím, že tam uzavřel na 20 let vojenskou konvenci s Německem, a kdy to bylo urbi et orbi oznámeno, v ten den bylo jasno, že, ať chce císař, co chce, ať chce císařovna separátní mír, že tu rozhodují docela jiné vlivy, že tu rozhoduje Vídeň, Pešť a gen. štáb

rakouský, že tudíž Rakousko a Německo jsou nerozlučitelné a že všechny fantasie odtrhnouti Rakousko od Německa jsou fantasie politicky naivních lidí. To byla smrtelná rána pro politiku tak dlouho ve Francii a Anglii hlásanou, že není třeba Rakousko rozbíjeti, nýbrž jen přetvořiti ve federaci národů a států. Ne u všech to ovšem stačilo. Zejména politické formulky a fantasie mají tuhý život. Našel jsem je i u našich upřímných přátel po válce v Paříži. Ještě tenkrát ozývaly se hlasy, že je to chyba „balkanisovati" střední Evropu. Báli se, že svobodné státy, vzniklé na troskách Rakouska, nedovedou žíti v míru a že z jejich třenic mohlo by povstati opět stálé nebezpečí války. Proto myslili, že by bylo nejlepším zabezpečením míru, kdyby se utvořilo federované Rakousko, které by bylo přece jen spojeno společnou dynastií.

Pro politiky, kteří rozhodovali, bylo arciť dostatečné, co se ukázalo po vystoupení Černína. Viděli, že žádná moc, ani císařova není dost veliká, aby odloučila Rakousko od Německa, a proto se víc nehonili za chimérami federativního, Dohodě přátelského Rakouska. A což teprv, kdyby místo Karla a jeho manželky přišel jiný císař, dojista jinak orientovaný? Myslím ovšem, že bylo potřebí od samého počátku zrovna tento moment na západě zdůrazňovati a stále ukazovati, že jen a jediné rozbití Rakouska může odstraniti nebezpečí německé

Před tímto konkrétním cílem ztrácely na důležitosti také všecky teorie o právech národů. Ty jsou přece jen méně účinné, a bylo v nich také trochu nebezpečí. Teorie o sebeurčení národů, hledě k našim velkým minoritám byla zbraní hodně dvojsečnou, a uplatňování našeho historického práva, poučování o něm západu, který neměl ponětí o historických základech Rakouska, o křivdě na národu našem zrovna v tomto ohledu spáchané, bylo dojista pádnějším argumentem pro naše práva, než teorie o sebeurčení. Ani ohledně Slováků nemusili jsme se jí báti, poněvadž zde se jednalo přece jen o osvobození národa z největšího útisku národního a sociálního. Ale hlavní bylo, dokázati, že jediné rozbití Rakouska zbaví navždy Německo možnosti, aby pomýšlelo na odvetnou válku. Když je vojna, musí se jednati o praktický, konkrétní cíl. Krásnými teoriemi se nepovznese duše člověka, který je v zákopech a má se dáti zastřeliti. Ten musí viděti konkrétní cíl, za který se má obětovati. Když se mu řekne, že, vyhraje-li to, nebude více vojny, nepůjdou jeho děti do války, pak je to cíl hodný každé oběti. Bojovati a umírati za práva a svobodu národů bylo velikým, ideálním cílem států dohodových a posvěcovalo k nebývalé výši oběti

našich Spojenců, ale právě proto bylo nutno ukázati národům západu, že se rozdělením Rakouska činí Německu pro budoucnost válka nemožnou — ovšem když se vítězné moci nedopustí hříchu, že místo Rakouska může míti Německo za spojence Rusko — a bylo také nutno říci to masám vojáků, aby věděly, že bojují naposledy.

Proto tak velice cením prohlášení z 5. listopadu 1915, podepsané Masarykem a Dürichem, kde v nejtěžší chvíli, kdy bylo spojencům nejhůře, naši lidé za hranicemi slibovali věrnost Spojencům na všecky časy. To byl politický čin daleko účinnější než všecky teorie a všecko mluvení o právech národů, poněvadž se tím dokazovalo Spojencům, že na Čechy mohou spoléhati za v š e c h okolností, i kdyby se jim vedlo nejhůř, a že pro všecku budoucnost bude jim český stát věrným spojencem.

V Rusku byla naše situace lehčí. V Rusku nenáviděli Rakousko za to, co se dělo r. 1854 a co udělal Aehrenthal r. 1908. Tam bylo arciť také viděti, co znamená proti západu slovanské cítění s námi. Tam také mají naši lidé, ruští Češi, přímo nehynoucí zásluhy o naše osvobození. A není větší nevděčnosti, než když jim toho zapomínáme a když se musejí nyní jako vyhnanci přímo doprošovati pomoci národa, kterému tolik pomáhali k vítězství a svobodě a za jehož osvobození tak radostně obětovali i životy i statky.

Rusko jediné ze Spojenců přiznalo naši samostatnost hned s počátku války. Car slíbil to docela jasně a určitě naší deputaci české, která u něho byla, a podle paměti francouzského vyslance Paléologua prohlásil to jemu už r. 1915 Sazonov, když se ho ptal na ruské cíle války. Řekl, že jedním z cílů války jest svoboda Čechů a rozbití Rakouska. To byl první oficielní projev pro naši svobodu, to bylo uvědomení západních států o tom, co Rusko chce a co bude chtíti, jestli bude vítězným. To mělo ohromný význam pro nás a nedovedeme ani býti dosti vděčni za to, co udělalo pro nás Rusko. Je tudíž přímo tragické, co jsem vám citoval z knihy Miljukova. A toto odstoupení od konečných cílů slovanské Rusi způsobili sociální revolucionáři p. Kerenský, p. Černov a petrohradský sovět, ti, pro které jsme se potom tolik exponovali a pro které jsme se postavili proti Kolčakovi!

Našim ruským Čechům nesmíme však také zapomenouti, co udělali pro utvoření našich samostatných českých družin.

To nebylo lehké. My, kteří jsme v těchto věcech příliš subjektivní, neumíme se často vmysliti do psychiky druhého. Proto se u nás děje tolik politických chyb. Rusko

samo mělo mnoho milionů zbytečně mobilisovaných lidí, kteří nejvíce přispěli k rozvrácení ruské armády, poněvadž nezaměstnáni, v týlu, nejlehčeji podléhali rozvratné agitaci. Rusko nepotřebovalo vojáků a kromě toho musíme také přiznati, že carské Rusko mohlo právem obávati se atomisace vlastního vojska, neboť kdybychom měli národní družiny my, proč by jich neměli jiní národové, žijící v ruské říši?

Ruští vedoucí státníci báli se toho, co se potom za revoluce ukázalo, totiž úplné desagregace státu i vojska, kdyby se začalo jednou povolovati. Ovšem žádný carský člověk nešel tak daleko proti nejkrásnějšímu hrdinství našich hochů, jakého světová historie má málo příkladů od té doby, kdy přestalo být dovoleným, pobíjeti zajatce. Že lidé bojovali, nasazovali životy pro svobodu, to již bylo. Ale aby šli do boje vojáci, kteří věděli, budou-li zajati, že budou pověšeni, tomu je dojista v novější historii málo příkladů. Ale to nevadilo panu Kerenskému, aby řekl: „Co s vámi, když sami zrazujete svůj stát? Jaké je na vás spolehnutí?"

To je skutečně úžasné. A na těchto internacionalistech spočívala sibiřská politika a spočívá ještě i naše nynější ruská politika do velké míry. Tím větší jest zásluha Čechů ruských, že s pomocí gen. Alexejeva, Radko Dimitrijeva a jiných vynikajících generálů zlomili odpor centralistických byrokratů, že prolomili led a že naši starodružiníci — a padlo jich mnoho — mohli representovati tak krásně budoucí svobodný český národ.

O tom, co se v Rusku dělo, jsme zvěděli. Ještě v zimě 1915 přišel mladý bezvousý hoch ke mně. Měl jsem nedůvěru, aby to snad nebyl rakouský agent provokatér. Proto jsem si vzal dra Rašína jako svědka k naší rozmluvě. Ten hoch však přišel opravdu z Ruska. Byl to nynější kapitán Vaněk, který opravdu zasluhuje, aby byl jmenován. Prošel rakouskými vojsky a přišel do Prahy. Zde mi vypravoval o tom, co se děje v Rusku, o deputaci u cara, o tom, že nám car slíbil svobodu, o všem, co tam dělají ruští Češi. Vy dovedete si představiti, jakou radostí to naplnilo naše srdce. Když kapitána Vaňka zde Rakušáci odvedli, dostal se k německým plukům, ale utekl s nebezpečím života znovu do Ruska a byl nakonec jedním z nejlepších členů naší organisace ve Švýcarsku.

Zvěsti z Ruska přirozeně posílily naši orientaci k Rusku. Tenkrát jsme poslali do Ruska poslance p. Dürricha, poněvadž jsme si řekli, že pro západ máme profesora Masaryka a že bude dobře, když do Ruska půjde Dürich, který roku 1909, když byl v Petrohradě, měl blízké

styky se slovanskými kruhy. Uměl dobře rusky a myslili jsme tudíž, že může dělati tam dobré služby. Po úradě s p. Švehlou a po dorozumění se s p. drem Mattušem a drem Valentou poslali jsme kol. Dürricha do Ruska. S p. drem Mattušem musili jsme mluviti, poněvadž naše prostředky byly tehdy malé. Byla finanční krise a nemohli jsme peníze sehnati. Vzali jsme tudíž z reservního fondu Národní rady české 30.000 K. Nikomu jsme to neřekli, jen p. dru Mattušovi a dru Valentovi. Ale musím říci, že ty peníze byly Národní radě nahrazeny, a kromě toho p. Dürich, když se vrátil, zaplatil nám ne 30.000, nýbrž 120.000 korun. S jeho svolením jsme se s p. Švehlou dohodli věnovati ty peníze na ruské uprchlíky.

O věcech politických radila se tehdy mafie, kde byli dr. Scheiner, dr. Šámal, dr. Rašín, dr. Hajn, dr. Beneš a já, a která byla ve stálém spojení se Švýcarskem a prof. Masarykem. Pak, jak víte, dr. Scheiner a já byli jsme zatčeni právě po schůzi mafie, kdy jsme dostali první číslo Denisova listu, které našli u mne v kapse. Později zatčen také dr. Rašín. Dr. Scheiner propuštěn byl z vězení, ale vrátil se hned ke své revoluční činnosti.

Dnes se to všecko zdá býti prosté, ale člověk se dnes diví, kde se v nás brala ta skálopevná důvěra, když jsme viděli rakousko-německé úspěchy. Konečně u nás ani tak ne, poněvadž jsme měli zprávy o Spojencích, ale člověk se musí diviti krásné víře našeho lidu, která každého z nás musila naplniti největší radostí.

Všecky počáteční koncepce naší politiky byly hodně dotčeny vstupem Ameriky do války a ruskou revolucí. Amerika — to je charakteristické — podala ještě jeden velký důkaz pro to, čemu tak mnozí nechtěli věřiti, jsouce svedeni socialistickými útoky na egoismus buržoasie, totiž pro její opravdový idealismus. Nyní dokonce stát, v němž kapitalistická buržoasie byla rozhodujícím faktorem, dal příklad přímo vrcholného idealismu. Nezávislá, nikým ohrožená, naprosto nedostupná Amerika, která vydělává nesčetné miliardy na všech objednávkách celého světa, která ohrožuje Anglii v jejím ovládání moří, která se místo dlužníka, kterým byla před válkou, stává věřitelem celého světa, která svůj dolar staví místo anglické libry jako světovou měnu, poněvadž dolar jest pevný a šterling mění svou hodnotu, která v mořském transportu, zejména jihoamerickém, začíná se emancipovati od Anglie, neboť dříve z jižní do severní Ameriky nevozilo se přímo kolem břehů Ameriky, nýbrž přes Londýn, ta Amerika, která může všecko získati, když zůstane v míru a nepůjde do války, která ve

válce nechce nic, žádné úspěchy teritoriální, jen ztrácí životy svých synů a hodnou část svých vydělaných miliard, jde do války jen za velkou myšlenkou osvobození národů od německé hegemonie a za svobodu národů.

To všecko mělo ovšem vážné důsledky. Amerika přinesla nový duch do válečné politiky. A ačkoliv se sklánime před její velikým idealismem — vy jste tomu dali svůj výraz jednomyslným potleskem, který vám šel ze srdce — musím přece říci, že Amerika do válečné politiky přinesla více filosofie než konkrétní reálnosti. Amerika nebyla rozhodující v bitvách, byla ovšem rozhodující pro upadek bojovného ducha německých vůdců i vojáků, kteří viděli, že to nemohou už vyhráti, ale byla rozhodující z přirozené úcty před idealismem, kterou vzbudila v druhých, při uzavírání míru. K tomu byla Amerika jediná, která naprosto nic nechtěla, na nikom nezávisela, nikoho nepotřebovala. Tím přirozeně hrála rozhodující úlohu.

Amerika neměla teritoriálních zájmů, necítila nebezpečí staletých bojů a rivalit starých evropských států, ona měla více teoretické a idealistické cíle, které z války udělaly boj za velká vznešená hesla, ale ne za jasné konkrétní politické cíle, jež by mohly politicky i vojensky nejen pro nynějšek, nýbrž i pro všecku budoucnost znemožniti nebezpečí germánské odvety a nové nadvlády.

14 bodů Wilsonových — při vší úctě k presidentu Wilsonovi, kterou jistě máme všichni — byly idealistickou filosofií, ale nikoliv praktickou politikou. S počátku války byly válečné cíle konkrétnější. Na německé straně byly to materielní, územní záchvaty, veliké anexe územní, na druhé straně ovšem dlouho jen boj proti pangermanismu ničivému a surovému, jak se ukázal v Belgii a v severní Francii. Teprve roku 1916 se všecko to u Dohody konkretisovalo v územní cíle. Čím déle však válka trvala a čím méně Německo věřilo v naprosté vítězství, tím více se dostával do válečných cílů nový tón, jako by se mělo vzpružiti znavené, zmořené lidstvo hlavně idealismem zápasu.

Do válečných cílů přišlo mnoho ideologie a filosofie, reálnost se ztrácela. V tom byl vliv Ameriky, ale dojista také Německa, které cítilo, že nevyhraje. A je-li pravda to, co dnes říká korunní princ německý ve svých Pamětech, že po Marně bylo rozhodnuto, pak lze lehko při ohromném vlivu, který Německo mělo na internacionální propagandu, věřiti, že mohlo k tomu působiti, aby tento idealistický duch, který musil mu velmi posloužiti, kdyby bylo poraženo, do jisté míry zaměnil konkrétní válečné cíle. Kdyby bylo Německo vyhrálo, není ovšem pochyby, že by

se na tento idealismus války dívalo s neskrývaným opovržením, jako na málo reální politickou naivnost.

Reálnost přišla až v Paříži na konferenci. Ale pak už nezapomeňme, že státy Dohody nebyly více neseny touhou po společném vítězství, z které přece se rodila jistá solidarita, že nebylo už společného zorného úhlu vůle k vítězství, nýbrž že všecko bylo pod dojmem už dosaženého cíle, totiž porážky Německa a domnění pacifistů, že už přestalo být nebezpečným světovému míru.

Vrcholem naivní víry v idealismus, víry vnesené v zmučené duše ruských vojáků, mužiků naivní ruskou revolucí bylo ovšem bezmyšlenkovité přijetí zrádného kienthalského hesla: „Bez anexí a bez kontribucí", jak je diktovali němečtí agenti Parvus a Grimm.

Ruská revoluce je počátkem tragiky války nejen proto, že válka o rok déle trvala, že bylo statisíce mrtvých víc, že byly zpustošeny celé kraje, že byl hlad a bída, nýbrž proto, že Rusko bylo vyřazeno z řady vítězných států, že bylo vyřazeno ze spolurozhodování o míru, že 120 milionů evropských lidí, přispěvších miliony mrtvých k vítězství, zůstalo stranou všeho jednání a že tak stvořena nová strašná otázka pro Evropu: Kam se přikloní největší evropský stát, až se zase vzpamatuje a není-li nebezpečí, že pro Německo je tím dána možnost naděje na odplatu a tím možnost nebezpečí, ohroziti všechny výsledky vítězství?

Pro nás to bylo otázkou osudovou. Rusko první a dlouho jediné bylo pro naši státní samostatnost. Poměr k nám byl srdečný, nebyl to jen státní zájem, který se mění podle okolností. Ovšem i pro Rusko v tom byl jistý zájem, míti svobodnou Jugoslavii a Československo, poněvadž to znamenalo, že bylo v Evropě provždy zajištěno ve své touze po míru a pokoji. Rusko slovanské bylo však naprostým vyloučením možnosti sblížení s Němci. Proto nebyla by nikdy možna německá odveta, což znamená zabezpečení naší svobody na vždy, a to znamenalo klidný, bezstarostný vnitřní vývoj, jasný poměr k menšinám a možnost územního spojení s Jihoslovany, což bylo naprosto nutné pro slovanskou federaci.

A týž zájem měla Francie, která ostatně jediná měla s námi společné zájmy, společné nebezpečí a společné zajištění pro budoucno. To nutilo k rozhodnutí. Na jedné straně byla výhradně nacionální politika, která se nedala svésti a zaslepiti neuvěřitelnými úspěchy socialismu pod tlakem petrohradského sovětu ještě za Kerenského a která měla za přední a jedinou povinnost spasiti Rusko od těch, kteří je hubili, rozrušovali armádu buď z naivního,

ale ve válce přece jen zločinného socialistického antimilitarismu a pacifismu anebo také ze strachu, aby vítězná armáda neučinila konec jejich socialistické vládě a socialistickým experimentům, jako to dělali eseři, nebo za německé peníze, jako bolševici.

Anebo druhá cesta, totiž zůstaviti Rusko svému osudu a oddati se s naprostou vírou západu s jeho nefantastickou demokracií, svobodou bez slabosti, bez zbytečného mluvení, svobodou se železným pořádkem a energickou prací.

Rozhodnutí nebylo lehké, lehčí ovšem pro ty, kteří západníky dávno byli, kteří boj mezi západem a východem již před válkou vedli doma a kteří věřili, že Amerika nahradí ztracené Rusko. A buďme spravedliví. Nebylo lehké věřiti Rusku při pohledu na revoluci, Rusku uvlečenému prázdnými frásemi o svobodě, která měla místo přísné vojenské kázně vyhráti válku, nebylo lehké věřiti Rusku uvlečenému vítězícím socialismem, ničícím všecku produkci a úplně rozrušujícím armádu. Bylo nutno míti hluboko zakořeněnou víru ve slovanství, snad trochu slepou, fanatickou, bylo nutno ve slovanském myšlení vyrůsti, býti schopným velikého odhodlání, aby mohl člověk věřiti, že je možno železnou disciplinou znovuzříditi rozrušenou armádu. Že to nebylo fantasií a že to možným bylo, to dokázali potom bolševici se svou rudou armádou, ač ve skutečnosti přece je tak málo rudá.

Ale i největší pochybovač o Rusku a nejpřesvědčenější přívrženec západu nemohl nevěděti, pakli jen trochu reálně myslil, že Anglie a Amerika zůstanou nám věčně cizí, že mohou k nám míti platonické sympatie, ale nic více a že vším svým hospodářským a sociálním ústrojím budou vždy blíž Německu, které jim je rovným hospodářským kompaciscentem. Konečně neměl nikdo také zapomínati, nehledě na válečný boj učenců a literátů, že válka přejde a že zejména pro anglické idealisty německá věda a německé umění zachová si vždy svou přitažlivou sílu.

Chápu rozdvojenost české duše, zejména těch, kteří tak často byli okolnostmi přinuceni nemysliti jasně a určitě: tak anebo jinak, ale nějak!, jak nás k tomu vychovala těžká naše minulost se svými věčnými spory a pochybami a nezdary. Ale ovšem myslím, že pochyby měly ustoupiti docela, když bolševici zradili spojence v Brest-Litevsku, když hr. Mirbach poroučel, a na jeho rozkaz žádáno odzbrojení a nepropuštění do Francie.

Ve vnitřním boji národa v Čechách byla ovšem obdivuhodná pevnost, nebylo kolébání, zejména po našem odsouzení, a hlavně po překrásném, hrdém a mužném pro-

jevu českého spisovatelstva, jednom z nejkrásnějších činů českého odboje. To ovšem bylo také lehčí, než úloha našich vůdců za hranicí, poněvadž náš problém byl jednoduchý a jediný: za každou cenu dojíti samostatnosti a rozbiti Rakousko. Proto hlavní starostí naší bylo, aby nikdo, kdo měl právo mluviti za národ nebo aspoň jeho část, výslovně nebo zakrytě se neprohlásil pro Rakousko. Zejména dokud nebyla zničena hr. Černínem legenda o možnosti federativního Rakouska jako spojence Dohody, jako protiváhy Berlína a dokud nebylo rozhodnuto o rozbití Rakouska, bylo předním a prvním úkolem české politiky, českých stran, které stály na programu rozbití Rakouska, aby se z Čechů nikdo nevyslovil pro Rakousko. A nebylo to tak lehké. Já nechci rozevírati staré rány a mluviti o tom, kde to nebezpečí bylo. Proto byla slavná Jiráskova přísaha ne theatrálním aktem, nýbrž rozhodujícím politickým činem, úmyslně a velmi důkladně připraveným.

My jsme se zde v Čechách také politicky připravovali na svou budoucí samostatnost. Pamatujete se všichni na historické sbratření s Jihoslovany, na slova: „Věrnost za věrnost!“, která se nám stala nejsvětějším odkazem nejen pro dobu války, ale pro všecku budoucnost. My jsme a musíme navždy býti spojeni s Jihoslovany. To je hlavní základ naší politiky, odkaz naší válečné politiky.

My jsme se také snažili o dohodu s Poláky a byla u mne učiněna úmluva o Těšíně s p. Glombińskim, hrab. Skarbkem a Vitošem a sice v tom smyslu, že o Těšínsku nebudeme mluviti dříve, dokud nám oběma nebude přikázána definitivní hranice celého území a že potom, když už budeme míti, co chceme, o nějaké ty vesnice nebudeme se mnoho hádati. Tak se to tenkráte smluvilo s Poláky, ale za čtyry neděle dostali jsme do rukou memorandum kyjevských Poláků, kde oni místo Ruska reklamují pro Poláky vedoucí místo mezi Slovany, poněvadž Rusko nemůže tuto úlohu již hráti. To nás přirozeně velice rozladilo, poněvadž přece jsme nemohli zapomenouti, že Poláci byli Slovany jen když se jim to hodilo. Polské slovanství bylo také západní, zjevně katolické, a dogmatem našeho novoslovanství bylo, že slovanství nesmí býti ani pravoslavné, ani katolické, nýbrž snášelivé ke každému náboženství. Konečně Poláci za války tvořili rakouské legie pod panem Pilsudskim, šli s Němci a Rakušany a teprve, když bylo jisto, že Němci prohrají, obrátili se k Dohodě. To na nás působilo velmi zle a nehledě na pakt, který se v Praze uzavřel, šli jsme do Ženevy, kam nás Rakousko pustilo, s velmi skeptickým názorem na budoucnost našeho poměru k Polákům.

Válka šla ke konci. Rakousko bylo naší zásluhou v rozkladu. Naši lidé s nebezpečím šibenice prozrazovali vojenská tajemství Dohodě. Dohoda znala počet našich děl a nábojů a dostala tajemství otravných plynů v nejkratší době. My jsme byli příčinou úplného rozkladu italské fronty, což umožnilo velké italské vítězství, poněvadž fronta nebojovala, nýbrž sama se vzdala nebo odešla domů.

To uspíšilo konec války, to podlomilo definitivně ducha německé armády, která byla beztak již otřesena prorážením fronty balkánské. To donutilo německé vůdce ke kapitulaci. Venku bylo velikou zásluhou našich hochů, že Němci nedostali se na Sibiř, poněvadž na Sibiři byly statisíce výtečných vojáků německých a rakouských, kteří byli ochotni okamžitě jíti do boje a kromě toho spousty kovů nutných v Německu, mineralií i zásob k výživě. V tom jest znamenitá zásluha našich hochů sibiřských o Dohodu, ani ne tak o Rusko. Naši hoši chrabře bojovali na francouzské a italské frontě. Proto jsme měli vědomí, že nedostáváme svobodu z milosti, nýbrž že jsme si ji zasloužili.

V Ženevě jsme radostně pozdravili dra Beneše, Osuského a švýcarskou naši organisaci, která za války tak výtečně pracovala, a poslali své pozdravy prof. Masarykovi do Ameriky. Všem jsme upřímně děkovali za všecko, co v cizině pro naši samostatnost udělali. V Ženevě nás naladili do nejvyšší míry optimisticky, řeklo se nám, že všecko dostaneme, a ohledně Poláků byli jsme ujištěni, že máme materiál proti Polákům, který vylučuje, aby mohli proti nám uplatniti nespravedlivé nějaké nároky. Zatím byl v Praze proveden převrat a tím likvidace Rakouska samostatně, bez jakékoliv pomoci zevně. Byla provedena přímo skvěle a bylo by hříchem zapomenouti, kdo ji provedl. Bylo to zásluhou Sokolstva s drem Scheinerem v čele a zásluhou prozatímní vlády, která se v nepřítomnosti naší utvořila. Řeknu podle abecedy, kdo v ní byl: dr. Rašín, dr. Soukup, Stříbrný, dr. Šrobár a Švehla.

Tedy konečně jsme měli vládu svých věcí ve svých rukou, konečně jsme měli zase svůj samostatný stát. Měli jsme svou republiku Československou. Děkovali jsme za ni svým velikým Spojencům, a jejich strašným obětem pro svobodu národů, ale měli jsme také povznášející vědomí, že za ni neděkujeme jenom obětem druhých, nýbrž že vydobyli jsme si jí také velikými obětmi vlastními, zázračnou přímo jednotou a pevností národa i ochotou tolika dobrých českých lidí, všecko obětovati za svobodu národa!

IV.

(Dne 11. května 1922.)

Válka po více než čtyřech letech se skončila. Mohla vlastně skončiti dříve, kdyby nebylo příliš lehkomyslně připravované výpravy do Gallipolle, kdyby se bylo včas pomohlo Srbsku, kdyby bylo využito, jak se k tomu z mnohých stran velmi energicky radilo, soluňské fronty, kdyby nebylo ruské revoluce a zrady v Brest-Litevsku a kdyby bylo dříve zřízeno jednotné velení. Ale možno také říci, že vlastně válka nedobojována. Není pochyby, že pro německou psychiku, která je tak naprosto nezpůsobilá k sebepoznání, byla okolnost, že se Spojenci nedostali na německé území, neobyčejně vážná. Ti, kteří zpustošili všecko, kam přišli, kteří udělali v severní Francii nejstrašnější spousty, jaké si člověk dovede představiti, sami nepoznali nepřátelského vpádu. Naopak klidně podrželi všecko, co si ze všech jiných jimi obsazených zemí plnými vlaky odvezli. Ovšem Spojenci by se byli nechovali u nich tak, jako oni to dělali, ale přece jen by Němcům doma ukázali aspoň část toho, co musili od nich zakusiti všichni, k nimž se dostali. A tak vlastně Němci nedlouho měli vědomí, že jsou poraženi. Velmi brzo se počali utěšovati, že nebyli vlastně poraženi, nýbrž že porazili sami sebe, poněvadž jejich fronta se vnitřními nepokoji rozložila. To pro celý vývoj událostí do budoucna má neobyčejný význam.

Po porážce kácely se trůny. Národové ovšem trochu zapomněli, že bez jejich válečného nadšení panovníci byli bezmocní dělati válku. A nic nebylo tak hnusného, jako Vídeň. Co bylo pochodňových průvodů, zvonění a jásotu, když přišla nějaká zvěst o porážce! Vídeň jásala, že se konečně v Rakousku udělá vídeňský pořádek a nyní s klidem odhodila ty, kteří byli nespravedliví ke všem, jen aby mohli hýčkati svou Vídeň a tak sami sobě kopali hrob. Jestli se mluví o vděčnosti Habsburků, nelze říci, že by ve svém duchu nevychovali také Vídeň. Monarchie Habsburků shroutila se jako stavba vnitřně prohnilá a nebylo ničeho, co by ji drželo. Myslilo se všeobecně v Evropě, že různé národy rakouské spojuje pevně dynastická tradice. Ale nyní se ukázalo, jak klamný to byl názor, když i ve Vídni, která za všecko měla co děkovati dynastii, dynastická věrnost objevila se v tak ošklivém světle.

Presidenta Wilsona vítal svět jako osvoboditele, a v tom nadšení byla skutečně upřímná vděčnost za idea-

lismus velikého národa. Ale jak řečeno, ve věcech míru následkem toho dostal rozhodné slovo americký názor světový, tak odlišný od evropského. Svaz národů, nejvlastnější ideál presidenta Wilsona, spasení, které chtěl lidstvu přinésti, byl mu důležitější, než rychlé skoncování územních otázek a otázek válečného odškodnění. A přece právě rychlé skoncování těchto otázek bylo především nutné pro obnovení normálních, politických i hospodářských poměrů v celé Evropě, a tím, že se oddálilo, stále a stále ustupovala válečná nálada poválečné filosofii, což mělo nejvážnější a také nejhorší následek, a to zejména pro Francii, která ze všech států nejvíce byla hrůzami války a německým barbarstvím postižena. Amerika byla skoro ve všech věcech evropských rozhodující, ale zároveň žárlivě dbala toho, aby se nikdo nepletl do věcí amerických. I kde se jednalo na př. o internacionální úpravu transportu, velmi důsledně na to hleděla, aby úprava ta nebyla světově internacionální, nýbrž zůstala jen evropskou. Konečně bylo také cítiti finanční převahu Ameriky, poněvadž Amerika byla vlastně věřitelkou celého světa.

A na cestách pres. Wilsona před konferencí bylo v Anglii dosaženo dohody o Lize národů i o tom, co Angličanům mezi čtrnácti Wilsonovými punkty nejméně bylo příjemno, totiž o svobodě moří. Když pak pres. Wilson pobyl v Italii a vrátil se do Paříže, mohla býti konference mírová zahájena.

Na konferenci pozváni byli všichni národové vítězní, kteří byli uznáni za válčící. Tedy přirozeně také my, díky tomu, že se podařilo zahraničnímu našemu vedení a to prof. Masarykovi v Americe, dru Benešovi v Paříži a v Londýně — Italie byla a priori pro rozbití Rakouska — prosaditi uznání naší zahraniční representace, tedy prof. Masaryka, gen. Štefánika a dra Beneše jako oficielních představitelů svobodného českého národa. Na druhé straně také díky tomu, že jsme 28. října, tedy ještě před příměřím německým, prohlásili se samostatným státem, neodvislým od Rakouska a tím že jsme vlastně vstoupili ve válečný stav s Německem, se kterým ještě příměří nebylo uzavřeno. Ovšem právě této okolnosti jsme si byli u nás velmi málo vědomi, ale bohudíky dopadlo to tak, že jsme si to ani nemusili uvědomiti. Až reparační komise ukázala nám, že byla vnitřní naše revoluce, náš 28. říjen, rozhodující pro přiznání nám charakteru válčícího, tedy samostatného státu.

Ale cenění válčících států v Paříži bylo docela zvláštní. Byla utvořena skupina velkých států a pak celá ne-

konečná řada těch malých států, kterým se říkalo Les états aux intérêts limités. Nikdo arciť nevěděl, proč u malých států byly „ohraničené zájmy". Zrovna jim se jednalo o život, o celou budoucnost daleko víc než státům velikým.

Ale už to tak bylo a teprve nyní v Janově začíná se trochu s malými státy počítati, poněvadž velké státy politikou poválečnou přivedly to tak daleko, že tyto menší státy začínají v jejich politice hráti velmi vážnou úlohu. Hned po válce, dokud přece jen bylo zde ještě trochu té jednotné nálady, která zbyla z války, byly malé státy zejména pro Anglii i Ameriku spíše obtížným a často nepohodlným problémem, než něčím, s čím nutno pro budoucnost počítati. Jen Francie věděla, co pro ni zrovna následní státy z rakousko-uherské pozůstalosti znamenají. Tedy tyto státy aux intérêts limités, k nimž jsme patřili my, Jihoslované, zrovna jako Paraguay, Panama a všechny státy, které vypověděly válku, aby mohly konfiskovati německé lodě, jež se v jejich přístavech nacházely, byly v Paříži jen na vedlejší koleji. Ty, které měly zvláštní nároky, byly povolávány k objasňování svých nároků. To vypadalo jako by byly volány k výslechům, dostávaly často i nepříjemná napomenutí a vlastně se hodně zapomínalo, že mnohé z nich ve válce velmi mnoho pro Spojence znamenaly.

Vezměte si Srbsko. Srbsko udivilo svět svým heroismem; a také není možno zapomenouti, že za poslední prolomení soluňské fronty, které bylo vlastně prvním nárazem k tomu, že se celá budova středních velmocí zhroutila, bylo možno děkovati nejen skvělému vedení maršála Franchet d'Esperay, nýbrž také v první řadě příslovečnému hrdinství srbských vojáků. I Rumunsko pomohlo ke konečnému vítězství a my Čechové můžeme říci bez každého přehánění, že jsme rozložili vnitřně Rakousko, že jsme s Jihoslovany rozložili rakouskou frontu, takže Italové mohli bez veliké námahy a velikých obětí slaviti své grandiosní vítězství nad armádou, která se bez boje vzdávala. A to, že naši hoši nepustili bolševiky na Sibiř, zkrátilo jistě hodně válku.

O středoevropských i o ostatních věcech, tak komplikovaných staletou historií, nejspletitějšími poměry etnografickými a hospodářskými, rozhodovali ve velmi častých případech znalci, kteří snad měli knihy a statistiky, ale kteří ty země znali přece jen tak, že se projeli po hlavních městech a přinesli si o těchto zemích náhled podle toho, jak v těchto městech byli přijati. Tomu jsme

měli také co děkovati, že bylo tak mnoho znalců nadšeno Vídní a Budapeští, poněvadž tak, jako tam, jsme my ovšem přijímati nemohli.

Rakouský problém, který byl čistě historický, byl většině — kromě několika Francouzů — prostě nerozluštitelným rebusem. Všem chybělo porozumění pro historii. Nikdy se to neukázalo tak, jako při řešení těšínské otázky. To bylo pro nás přímo tragické. Seděli jsme před komisí vyslýcháni jako před soudem, a myslím, že nekřivdím nikomu z těch, kdo rozhodovali o provisorním upravení věcí ve Slezsku po konfliktu, který byl mezi námi a polským vojskem, že nikdo z nich nevěděl, že Slezsko patřilo po právu a zákonu k Českému království a že nepatřilo k Rakousku. Všichni věřili na slovo p. Dmowskému, který na tuto ignoranci počítal a s největší smělostí, a poněvadž dlouho žil v Rakousku v Haliči, mohu dojista říci mala fide docela rozhodně tvrdil, že Slezsko nepatřilo k Čechám, nýbrž k Rakousku. To byl nejslovanštější Polák. A dokonce francouzský generál — ačkoliv nerad říkám jména, řeknu je přece — Niessel, řekl: „Morava nepatřila k Čechám, ta patřila k Rakousku.“ A p. Dmowski s velkým klidem mluvil o tom, že už dnes neplatí historické právo, to že je překonané stanovisko, dnes že platí demokratický princip sebeurčení národů. To mu platilo pro Těšín, ale druhý den, když mluvil o východní Haliči, mluvil dojista pravý opak. A z titulu historického práva zabrali Poláci Vilno, Bílou Rus, Volyň. Jen na Těšínsku neplatilo... Ale jim všechno prošlo. Bohudíky, že byli také jiní, jako gen. Le Rond, p. André Tardieu, kteří opravdu prokázali neocenitelné služby našemu národu.

Přímo fysicky bolestně jsem cítil všechnu tu křivdu na nás páchanou, ale ovšem musil jsem si přiznati, že nikdo nebyl tím vinen, jako my sami, poněvadž tak mnozí z nás myslili, že je to vrcholem a povinností moderního demokratismu, házeti státní naše právo, nerozborný fundament našeho nároku na státní samostatnost mezi starou opotřebovanou veteš! Mluvením o přirozeném právu hnali jsme věci přímo k rozdělení a rozbití naší vlasti, a jen díky tomu, že bránili nás proti těmto důsledkům teoretické a filosofické politiky zejména Francouzi, kteří nechtěli a nemohli přece posilovat Němce a nás seslabovati, podařilo se tomu zabrániti ohledně Němců, kde p. Clémenceau s celou rozhodností stál proti trhání našeho království. Ale ohledně Poláků přirozené právo, a jeho dítě, 14 bodů Wilsonových, zvítězilo a my ztratili za svou věrnost, za své oběti Těšínsko na Poláky pana Pilsudského,

který velel v době největšího nebezpečí pro Spojence polským legiím, spojeným s Rakušany a Prušáky...

V Paříži měl se vlastně rozhodovati hlavní evropský problém, jak navždy znemožniti německou nadvládu. Ale ten úplně ustoupil před teorií čtrnácti bodů pres. Wilsona. Zrovna vojáci jako Foch a jiní, kteří vojnu vyhráli a kteří by měli míti hlavní slovo v tom, jak zameziti novou válku, byli v druhé řadě. Maršál Foch, upřímný přítel našeho národa, i jeho okolí dobře si byli vědomi všech nebezpečí německého problému, byli si vědomi toho, že tato nebezpečí nebyla odstraněna vítězstvím, věděli také, že se toto nebezpečí nedá odstraniti teorií a filosofií, ale zůstali, jak pravím, v druhé řadě.

Parlamentní vůdci, kteří jinak ovšem měli dojista ohromné, nezapomenutelné zásluhy o mravní podmínky vítězství, totiž o pevnost, neústupnost, organisaci válečné výroby a zjednání jednoty velení, což konečně vedlo k vítězství, jako pp. Clémenceau a Lloyd George, byli s presidentem Wilsonem rozhodujícími v otázkách nového utváření Evropy a světa. Ani jeden nebyl diplomatem, a nanejvýš p. Clémenceau zabýval se dříve těžkými problémy evropské politiky, znal jejich spletitost a obtíže. Ale oni rozhodovali.

Všechno to však ještě ustupovalo před změnami v předpokladech veškeré politiky jednotlivých států následkem vítězství nad Německem a následkem zničení Rakousko-Uherska, ale také přímo osudného fakta pro celou konferenci, že Rusko bylo úplně vyřazeno z účasti na poradách o vítězství, pro které tolik udělalo. Na tyto poměry musíme se blíže podívati.

O Americe jsem již mluvil. Ameriku s Anglií spojovalo vnitřně mořské jejich postavení. Obě cítily, a nedá se ani dohádnouti, jaké to má důsledky pro všechno politické nazírání, naprostou bezpečnost ohledně evropských, kontinentálních nebezpečí. Pro ně mohlo býti jen nebezpečí mořské. U Ameriky dokonce ani to nepřicházelo valně v úvahu, poněvadž Amerika byla ve své výživě a zásobování úplně soběstačná, nebyla na nikoho odkázána. Ale po zničení německé moci na moři i Anglie byla úplně bez soupeře na moři, nemusila se ničeho obávati, měla pocit daleko ještě větší bezpečnosti, než ho kdy měla před válkou a to přirozeně nemohlo zůstati bez nejvážnějších následků na celé její politické nazírání. Amerika pak přirozeně ještě méně, jak jsem řekl, měla příčiny něčeho se obávati od Evropy, pro ni hrálo jedině úlohu Japonsko v Tichém oceánu, a kdo věci viděl blíže, viděl velmi dobře

a poznal při všech otázkách, které jen zdaleka se dotýkaly poměru americko-japonského, jak Amerika dovedla žárlivě sledovati to, co bylo jediným nebezpečím pro Ameriku, a brániti se proti každému symptomu expansivní politiky japonské v Tichém oceánu.

Anglický mořský obchod byl sice ohrožen Amerikou, ale Anglie měla plnou důvěru ve své námořní obchodní tradice. Její lidé měli zkušenosti moří. Anglie měla mužstvo pro své obchodní loďstvo, které bylo bez konkurence, měla své agenty, své tradiční spojení, všechno, co má v zámořském obchodě největší důležitost, a zároveň všechno, co Americe chybí. Amerika sice později hleděla všechno nahraditi, čeho neměla, ale všechno to nejde tak snadno. Lodi možno postaviti po americánsku rychle, ale ne stvořit přes noc kapitány a kormidelníky.

Američané neměli mužstva, kterého bylo potřebí, neměli agentů a všeho toho, čeho je třeba k námořnímu obchodu. Hleděli to tedy nahraditi jiným způsobem. Německu se loďstvo vzalo, ale Amerika utvořila s hamburskou společnosti Hapag akc. společnost, jíž hamburská společnost předala své mužstvo, kapitány, agenty atd. a Amerika dala lodi, které vystavěla nebo konfiskovala, když vyhlásila Německu válku. Ale to bylo ovšem až později. Anglie tedy důvěřovala své zkušenosti a síle a proto se konkurence americké ohledně obchodní paroplavby nebála tolik, jako se spíše bála vzrůstu jejího válečného loďstva, které Amerika s neobyčejnou energií a s pravou amerikánskou bystrostí stavěla v tak gigantických rozměrech, že toho ani Anglie nedovedla. Největší děla na svých lodích měla Amerika a Japonsko.

Ale na konferenci sbližovalo — jak řečeno — Anglii i Ameriku to, že byly obě méně zainteresovány v otázkách evropských, což jim oběma dávalo úlohu rozhodčích, více objektivních posuzovatelů. A to většinou se ukazovalo v jistých ohledech k Němcům a také k Maďarům, poněvadž u obou mocí, ale hlavně u Anglie hned po válce začaly rozhodovati ohledy na budoucí styky obchodní, zejména s Německem, které v hospodářském životě anglickém hrály úlohu tak velikou, že ani válka v tom ohledu mnoho změniti nemohla.

Cílem Anglie musilo tedy především býti odstranění všeho toho, co od dob Viléma II. bylo pro ni pravým cauchemarem, to jest zničení námořní a zámořské moci německé, vojenské i hospodářské. Anglie se tudíž musila snažiti o to, aby vyřadila Německo ze světové politiky, pokud se jedná o moře a kolonie. Proto žádala vydání a

zničení všeho německého loďstva, proto žádala odevzdání obchodního loďstva, proto žádala zákaz stavby nových lodí válečných a konečně vydání všech kolonií. Všeho toho Anglie také dosáhla. Ale Anglie snad ani sama nezměřila dosah toho, co chtěla a co prosadila. Nebyla si vědoma logických důsledků, které musilo míti naprosté dosažení těchto konečných cílů anglické politiky. Anglie mohla zničiti Němcům loďstvo, mohla jim zakázati stavěti nové lodi, mohla jim vzíti kolonie, ale tím nezničen německý průmysl a nevyřízen tím německý populační problem. Když Německu nebyla otevřena cesta nikam, ani do kolonií, ani do Malé Asie, ani do Turecka, tak přirozeně zůstala pro ně otevřenou jediná cesta — do Ruska. A tu Anglie nemyslila na to, co bylo a musilo býti její první povinností, příkazem zabezpečení se proti následkům vlastní politiky, jak ji proti Německu vedla. Jestli se jí podařilo zničení možnosti každé zámořské expanse Německa a jestli nechtěla Anglie, aby Německo našlo si náhradu, daleko větší, bohatší, a daleko více rozhodující pro její budoucí politickou a vojenskou sílu, totiž v Rusku, pak byla Anglie povinna dělati všecko, aby osvobodila Rusko od bolševiků, kteří nebyli ničím jiným, než nástrojem německé politiky.

Za německé peníze jeli bolševici v zaplombovaných vagonech přes Německo do Ruska, hrabětem Mirbachem dali se komandovati a nebylo sporu o vnitřním spojení mezi velkou částí bolševických vůdců a nejen mezi jim příbuznými elementy v Německu, nýbrž i mezi nimi a německým generálním štábem. Anglie měla se starati zrovna jako Francie, aby zavázala nové Rusko, které musilo po bolševicích přijíti, k politice dohodě přátelské, a to nejen v politickém ohledu, nýbrž i v hospodářském. Toho Anglie nedělala, naopak pod Lloydem Georgem vrátila se ke své staré tradiční politice angloruské rivality, když odstraněna hrozba německé supremacie, tedy příčina, která ji přivedla na nějaký čas k jiné orientaci. Zdá se, že argumentace těch, kteří tuto politiku dělají, je asi následující: Eduard VII. změnil tradiční politiku proto, poněvadž Německo se stalo mocným a politicky i hospodářsky nebezpečným anglickému dějinnému panství nad mořem a v zámoří. Německo je nyní zničeno, Německo na moři nemůže býti více nebezpečným, následkem toho odpadá předpoklad Eduarda VII. a Anglie musí se vrátiti ke staré politice rivality anglo-ruské, poněvadž je daleko pravděpodobnější, že se zmůže Rusko, které sice nebude mocné na moři, ale bude zase velmi mocné na suchu a tím nebezpečné Indii, kdežto Německo do Indie více cestu ne-

najde, poněvadž nemůže víc přes Rakousko-Uhersko, na jehož místo nastoupily státy, jichž životní úlohou je, zabrániti této německé expansi.

Tak si dovedu představiti asi politické myšlení Anglie, které vedlo jisté kruhy anglické k tomu, aby se vrátily ke staré politice anglo-ruské rivality. Pan Lloyd George, a všichni ti, kteří tuto politiku dělali, chtěli a chtějí míti Rusko slabé a pokud možno nejdéle rozvrácené, aby se v dohledné době vůbec nemohlo vzpamatovati ani hospodářsky ani politicky. A je docela charakteristické, že pan Lloyd George chtěl zváti bolševiky již na samém počátku dokonce do Paříže na konferenci, a jen aby se to nestalo, poněvadž Francie nechtěla to připustiti — rozhodnuto pozvati bolševiky i druhé poctivé Rusy na ostrov Prinkipo. Monstrosní tento nápad se sice neuskutečnil, ale zůstane charakteristickým pro politiku p. L. George.

Anglie podporovala také tvoření se samostatných baltických států, a tím odloučení Ruska od moře, zničení — ovšem jen na chvíli — staleté politiky ruských carů, aby se z Moskvy, z kontinentální své polohy vysvobodili a dostali k moři. Anglie podporovala též tvoření se států kavkazských, všecko, co naprosto oslabovalo Rusko, bralo mu východ k moři, oddalovalo je od Malé Asie a Persie a zbavovalo je batumské nafty. A je nanejvýš charakteristické pro anglickou politiku, že v té době, kdy v Taganrogu byla vojenská misse anglická pod generálem Holmanem, která byla v nejužších stycích s gen. Denikinem, která měla mezi sebou lidi opravdu zanícené pro osvobození Ruska, a která nedělala to z falše, nýbrž která upřímně věřila, že je třeba Rusko osvoboditi, že v té době, kdy Anglie kromě této misse posílala Denikinovi výzbroj, tanky atd. — ovšem ne v dostatečné míře — v tutéž dobu druhý generál anglický podporoval odlučování se kavkazských států od Ruska.

V tom nebyla neupřímnost, to je tradiční politika Anglie. My sice vidíme, že je v anglické politice veliká historická linie, ale kdo se blíže dívá na anglickou politiku, ten také vidí, že bylo vždy tradicí Anglie ponechati svobodu jednotlivým exponentům anglické politiky na různých místech, aby dělali politiku po svém. Když se podařila, byla to anglická politika, když se nepodařila, bylo to pochybení místního činitele. V tom není ani neupřímnost. Když si představíte, že anglická politika byla dělána na všech bodech zeměkoule, že nebylo možno, zejména dříve, dokud nebylo takového rychlého spojení, jako nyní, aby se všecko řídilo z Anglie, z jednoho centra, pak nutno uznati, že ani nešlo to jináče, než aby se jednotlivým

exponentům anglické politiky ponechávala jistá volnost. A to se stalo tradičním pro Anglii, a musíme si říci, že se s tím Anglie obešla velmi dobře. To bylo tedy také po válce. Anglie vedla zase politiku v nejširších a nejgrandiosnějších rozměrech. Ovšem nelze docela přehlížeti, že nyní už možno bylo neustále říditi a kontrolovati politiku a jednání jednotlivých zástupců Anglie. Ale tradice zůstala. Anglie hleděla si zajistiti bohaté prameny naftové v Mosulu v Mesopotamii a pokusila se o totéž ohledně Baku. Proti tureckému kalifátu zřídila arabská království, která byla pod anglickým protektorátem a měla zabezpečovati pevninovou cestu do Indie, a po pádu carské moci likvidovala také smlouvu, kterou měla s Rusy v Persii a zmocnila se všeho vlivu v Persii.

V Dardanellách a v Cařihradě měl býti mezinárodní dohled, ve kterém ovšem Anglie se svým největším loďstvem musila a také de facto měla primát. Konečně v Malé Asii a v Egejském moři p. Lloyd George uzavřel nejtěsnější přátelství s p. Venizelem, minist. předsedou řeckým, který rozhodl, — ovšem hodně pozdě — vstoupení Řecka do války na straně Spojenců a měl tedy o spojeneckou věc neobyčejně veliké zásluhy, ale který kromě toho byl jedním z nejlepších politiků konference.

Pro naši politiku, o které ještě budu mluviti, jest velmi charakteristické, co mi řekl p. Venizelos, s kterým jsem byl velmi za dobře, poněvadž jsme dlouho seděli vedle sebe v komisi pro stanovy Ligy národů, když jsem mu gratuloval k jeho velkým úspěchům: „Řeknu vám tajemství těchto úspěchů. Já neměl nikdy tolik vojáků mobilisovaných, jako nyní, když se dělá mír.“ Ovšem král Konstantin a jeho věrní skvělé výsledky této politiky dovedli znamenitě zkompromitovati. Takovou politiku, jako Venizelos, vedli ostatně i Poláci a bohužel my nejvíce cítíme, s jakým výsledkem, ale tato politika byla ovšem prohlašována za hříšnou a zločinnou v republice Československé.

Touto anglo-řeckou politikou mělo býti úplně paralysováno Turecko, aby tím více byl zvýšen prestiž nových arabských království v očích ostatních mohamedánů. Na Egejském moři nemělo pak býti slovanského přístavu. Anglie jako by se vrátila ke starému strachu před fantomem panslavismu. Panslavismus ji straší bez ohledu na to, jak se změnilo Rusko a co znamenají pro Slovanstvo nové, tak upřímně demokratické, svobodné slovanské státy, Československo a Jugoslavie. Ovšem zdá se, že na tuto tradiční cestu staré konservativní politiky anglické vedly demokrata p. Lloyda George důvody hodně osobní politiky.

Pan Lloyd George jest jedním z největších anglických parlamentních politiků, ale má tu docela nehistorickou vlastnost, že je ve vnitřní politice anglické homo sui generis. Nepatří ani k jedné, ani k druhé historické anglické straně. Před válkou jako vůdce demokratických elementů vedl nejostřejší boj proti sněmovně lordů, jejž také vyhrál a jeho řeči proti anglickým konservativcům jsou přímo snůškou nejvtipnějších a nejskvělejších, ale také nejbezohlednějších útoků. Když jsem četl — to bylo tehdy, když jsem měl hodně času číst — jeho „Sebrané řeči", mně jsem si představoval také naše volební schůze. Ale za války stal se p. L. George vůdcem koalice konservativně liberální a tím odcizil se levým elementům liberálů, které po válce, jako všude s rostoucím významem dělnické strany následkem socialistického vítězství v Rusku zdály se míti značné vyhlídky v nejbližší budoucnosti. Pan L. George, který je prvotřídním parlamentárním taktikem, hleděl nebezpečí tomuto vzrůstu levých elementů zabrániti tím, že ještě za válečné nálady, kdy Angličané byli plni vášnivého rozhořčení proti Němcům, rozpustil sněmovnu, vypsal nové volby, šel do voleb pod heslem nejkrutšího potrestání Němců a Viléma, a s tím heslem vyhrál volby skvěle. Liberálové byli přímo decimováni.

Ale po volbách situace se změnila, poněvadž jeho vítězství vyhráli velkou většinou koservativci. Proto po volbách přestal s politikou nejbezohlednějšího potrestání Němců, naopak psal memorandum o nutnosti šetření Německa, které teprve nedávno před Janovem uveřejnil, v němž říká, že se musí hleděti k tomu, aby Německo nebylo dohnáno k zoufalství a aby mohlo hospodářsky žíti a obchodovati. Věděl také, že po druhé nebude už míti tak působivého hesla pro volby, jako je měl nyní s potrestáním Němců, a poněvadž zrovna jeho staří konservativní odpůrci vyšli obzvláště silni z jeho voleb, a on sám cítil a musil věděti, že liberálové a dělníci jsou mu pro jeho způsob vedení volebního boje ještě daleko nepřátelštější, než dříve, proto přirozeně cítil nebezpečí naprostého osamocení, kdyby mu konservativci vypověděli přátelství. Musil se báti, že by potom byl mezi nebem a zemí, že by byl sám. Konservativci by se ho mohli zříci a liberální levice by ho tak jako tak nevzala. Proto hleděl získati si levé kruhy jednak umírněnou politikou k Německu, třeba naprosto odporovala jeho politice volební, jednak chtěl získati dělníky svým koketováním s bolševiky. To sice ještě tenkráte nevedlo k cíli — a všeobecná nálada jej dokonce nutila, aby čas od času řekl jedno ze svých silných slov proti bolševikům, ale pan Lloyd George patří

k těm, kteří neradi se vzdají toho, co si jednou umínili. Proto všechny pokusy pomoci antibolševickým elementům ruským, zejména Denikinu a archangelské vládě i gen. Judeničovi, za kterými stál lord Churchill, zůstaly polovičatými, neenergickými a vedly jen k bolševickému vítězství.

Lord Churchill byl věrným tradicím Eduarda VII., zrovna tak jako velká část vynikajících generálů a admirálů anglických a hlavně nejvážnější anglický list „The Times". A nutno přiznati, že provedení této anglické politiky mělo by opravdu velké důsledky. Kdyby Anglie pomohla znovu zbudovati a osvoboditi Rusko, jak se to zdálo za Denikina, když jsem tak mnohým Angličanům zrovna tyto myšlenky vykládal, Rusko by bylo Anglii navždy zavázáno. Anglie by mohla býti klidna za Indii, nikdy by tam Rusko neagitovalo proti Anglii, jak to činili bolševici, kteří byli vychováni v německé škole agitační politiky, ale kteří ji ovšem daleko a daleko předstihli. Anglie mohla by býti také jista, že se Rusko nikdy nesblíží s Německem a mohla by považovati mír evropský navždy za zabezpečený a konečně i v případě nedorozumění s Japonskem mohla by Anglie počítati na vděčnost Ruska. A Anglie by přirozeně měla také v ohledu hospodářském naprostou volnost v Rusku, poněvadž by to odpovídalo anglo-ruskému politickému přátelství. Anglie by však také vyplnila nejšlechetnější čin své historie, zbavila by velký národ jeho strašných krvavých mučitelů. A to by snad přece jen byl lepší titul pro historii národa anglického, než pomáhati bolševikům, aby mohli dále vraždit ubohý ruský národ. Bohužel pan Lloyd George se svou politikou zůstal silnější a tak nutno pro budoucno počítati se starou anglo-ruskou rivalitou a to tím horší, poněvadž nyní Rusové po příkladu svých bolševiků vidí, jak je relativně lehko vésti agitaci v Asii i v Indii proti Angličanům a poněvadž nic je nebude už vázati vděčností k Anglii. Právě naopak.

Podívejme se nyní na francouzskou politiku. Tato dostala se úplně z tradičních kolejí francouzsko-ruského přátelství a spojenectví, které bylo základem veškeré francouzské politiky. Rusko nebylo za konferenčním stolem. A tu po mém soudě Francie dopustila se nejtěžší chyby, jaké se mohla vůbec dopustiti, a důsledky její již dnes velmi těžce nese a bude nésti dále. Přední povinností Francie bylo, a to povinností k sobě, aby měla volné ruce na konferenci, aby nejvíc vytrpěvši, vítězná nemusila druhé prositi o podporu a milost. Jediná cesta k tomu byla osvoboditi Rusko a přivésti jeho zástupce na pařížskou

konferenci. To teprve by bylo opravdovým vítězným zakončením války pro Francii a i — pro nás. Pak by teprve ve Francie mohla býti beze strachu o rýnskou hranici, o pokoj a mír, pak by teprve bylo zabezpečeno opravdové osvobození Evropy.

A řeknu také, co jsem si vždy myslil o politice vůči Německu, když jsem chtěl osvobození Ruska od bolševiků. Nechtěl jsem nikdy, aby zničeno bylo Německo, jak se to tak často říká, neboť nikdo rozumný nemůže chtíti Německo zničiti. Zničiti šedesátimilionový národ bylo by pokusem šíleným a mohlo se o něčem podobném mluviti jen ve válečné psychose. Právě tak vždy jsem stál na tom, že není možno německý národ roztrhnouti, poněvadž jsem věděl, že německé cítění národní jest tak hluboko zakořeněno, že by se vždy Němci spojili, kdyby bylo nebezpečí. Ale měl jsem za možné, celou psychiku Německa změniti. A v tom jsem viděl spasení světa, Evropy i nás, ale ovšem nikdy jsem nebyl tak naivní, abych si myslil, že se Němci dají změniti filosofií, hlásáním krásných teorií a napomínáním k ušlechtilosti. Vždycky jsem stál na stanovisku, že Němci se změní jen tenkráte, když podlehnou vnějšímu tlaku, který jim znemožní každou naději na změnu nynějších poměrů. Nikdy jsem také necítil takové nenávisti k Němcům, jako k Maďarům. Němci mají alespoň odvahu své brutálnosti, netajili se tím, že chtějí znásilňovati. To byla pro ně i pro nás otázka moci a síly. Ale nikdy jsem nemohl odpustiti Maďarům, že celému světu lhali, že jsou nejliberálnějším národem. A ačkoliv rakouští a zejména čeští Němci naučili se také ohyzdnému pokrytectví, přece nikdy to nedovedli tak daleko, jako Maďaři. Ještě za války hr. Tisza ve sněmovně prohlásil, že nikde nikde nemají se národnosti tak dobře, jako v Uhrách! Nejen tedy za to, že utlačovali, ale za to, že tak odporně světu lhali, jsem je nenáviděl. Říkám to jen proto, aby bylo viděti, že moje politika k Němcům nebyla diktována nerozumnou nebo nesmiřitelnou nenávistí. Nikdy jsem si neskrýval, že musíme počítati s tím, že nálada sedmdesáti milionů Němců bude rozhodovati o klidu a pokoji Evropy, o tom, můžeme-li se skutečně oddati pokojné práci a klidu, víře v budoucnost a ještě více, bude-li skutečně Evropa opravdu demokratickou tak, jak je to mým ideálem a jak to bylo vždycky ideálem českého národa. Představoval jsem si, že jediným osvobozením Evropy by bylo, kdyby Němci neměli naprosto žádné naděje, že by místo Rakouska mohli najíti alespoň stejně silného spojence, neboť bez takového spojence Němci nikdy víc by nemohli pomýšleti na odvetu. Všichni jejich sousedé jimi ohrožení

jsou dohromady tak silní, že by Němci sami nemohli je přemoci. Němci by se tedy musili smířiti se svým osudem, musili by nechati všech myšlenek na revanche, na politiku nové expanse, musili by hleděti získati zapomenutí všech svých bývalých odpůrců a sice ne starým velkopanským vystupováním, nýbrž opravdovou mírumilovností, skromnou prací a upřímným demokratismem. To by bylo zárukou nové Evropy, vítězstvím opravdové práce k zahojení ran války a snahy, aby sociální spravedlností, ne však sociální revolucí, dostalo se všem dobrodiní nové doby.

Bohužel, Francie, znavena strašnými obětmi, nemohla se odhodlati k aktivní pomoci k osvobození Ruska, k poslední konečné oběti, kterou měla přinésti pro své vítězství. V tom je tragika francouzského vítězství. Všechno moje upozorňování bylo marné. Dnes není ještě čas, abych mluvil o osobách. Snad jednou ten čas přijde. Dnes řeknu jen výsledek. Francie byla nucena dožadovati se od Anglie a Ameriky podpory proti Německu. To bylo brzo velmi obtížné a bylo tím obtížnější, čím déle trvala konference, poněvadž Anglie a Amerika měly stále větší ohledy na Německo. To je také pochopitelno, poněvadž vyřazení šedesátimilionového národa ze všeho průmyslového a obchodního života, který byl silný právě svým obchodem a průmyslem, nemohlo zůstati bez následků. Za války se svět na to zařídil, ale po válce, když začala nová činnost průmyslová a obchodní, ne už orientovaná válečně, totiž obmezená teritoriem válčících států a jeho surovinami a výrobními prostředky, nýbrž světově, musilo to býti velmi pociťováno jak v Anglii, tak zejména v Americe a tento pocit nutnosti, přivésti zase Německo do hospodářského života světového, vedl přirozeně k jisté ústupnosti Anglie a Ameriky, jež stále se stupňovala a dosáhla svého vrcholu v době, když byly Němcům odevzdány podmínky míru a Němci dávali své odpovědi.

Přiznám se, že mně bylo nevýslovně líto Francie, že se octla v takovém položení za všechno své hrdinství. Francie byla nejstrašněji devastována, metodicky, úmyslně, aby nadlouho zničena byla její hospodářská síla. Německo by od Francie poražené žádalo ne reparace, ale ohromnou válečnou náhradu. Francie se musila podvoliti pod tlakem druhých, že se budou platiti jenom reparace — a ani o ty se nemohli shodnout. V tom je jedna z největších chyb, která se ve Versailles stala. Po tom, co Německo udělalo v severní Francii, Anglie a Amerika měly strach, aby se na Německu nežádalo příliš mnoho!!

A tak se usnesli, že se má teprve všechno podrobně vypočítati, aby se Německu neukřivdilo, a poněvadž ty výpočty budou trvati dlouho, že se má ustanoviti suma reparací až roku 1921! To bylo to nejméně rozumné, co mohli Spojenci udělati. To není filosofie ex post, jak často bývá, to jsem věděl hned tenkrát. Když místo válečné náhrady, kterou mnozí u nás tak optimisticky očekávali — já ne — řeklo se nám, že musíme platiti za svobodu, byl jsem utěšován tím, že to nic není, že ta suma bude ustanovena teprve roku 1925. Tu jsem ihned odpověděl, že za žádnou cenu nesvolím k takovému odkladu určení obnosu, který na nás připadne, neboť bude-li nám ustanoveno teprve r. 1925, co máme platiti, musíme dělati bolševickou politiku; t. j. r. 1925 musíme býti tak chudí, abychom nemohli nic platiti. A to jsem řekl také zástupcům všech následních států, s kterými jsme měli konference o těchto věcech, a ty přistoupily ihned na můj náhled. A ještě ten den jsme podali memorandum Spojencům, že na takový odklad nepřistupujeme a že chceme, aby se suma ustanovila ihned.

Spojenci udělali s Němci totéž, co chtěli udělati s námi, když rozhodli, že se suma reparací určí roku 1921. Tím donutili Německo, aby dělalo všechno, aby musilo platiti jen co možno nejméně. Tím donutili Německo, aby vedlo vnitřní hospodářskou politiku tak, aby roku 1921 v květnu bylo neschopno platiti. A Německo dosáhlo toho skvěle, přímo geniálně. Němci svou hospodářskou politikou obohatili svůj národ, svůj průmysl, ale úplně ožebračili stát, který měl platiti. Němci nezvyšovali daně, zvyšovali úžasně úřednický personál, nechali vyvážeti kapitál ze země, tiskli do nekonečna bankovky, a najednou roku 1921 neměli čím platiti. Ale před tím ještě svým skvělým uměním propagačním v cizině začali v Anglii pracovati tím, že dokazovali sami angličtí a americkánští tak zv. učenci a znalci, kteří se dali pohnouti těmito nářky — a doufám, že jen tím — že Německo je ubohé, že má strašné deficity, že nemůže platiti, že navždy bude zničen jeho blahobyt a průmysl, budou-li Spojenci tak ukrutní a budou žádati to, co je Německo povinno platit, a to že neodnese zase hospodářsky nikdo tak těžce jako Spojenci, zejména Anglie, která vždy byla obchodně tak značně zainteresována na platební schopnosti Německa.

Německo přímo velkolepě úlohu svou provedlo, ale bohužel pro Francii tak znamenitě, že je mu to dnes skutečně obtížné, aby platilo. Strašný rozvrat finanční, který nyní nutí Německo k ohromným daním, má-li platiti reparace, strašný pokles marky vede sice na chvíli

k obohacení jednotlivců, k umělému zvýšení vývozu, ale je to vlastně výprodej celého Německa a sice výprodej, který hospodářsky je velmi zhoubný. Německo začíná cítiti, že klesání ceny peněz má sice na chvíli opojivé následky, jako špatné šampaňské, ale že potom přichází dlouhé bolení hlavy.

Německo stojí teprve nyní před strašným problémem, co dále. A to se stalo jenom proto, protože bylo tolik strachu, aby Francii nepřisoudili více, než co to ubohé Německo zasluhovalo. Kdyby byli v Paříži hned roku 1919 řekli, že tolik a tak bude Německo platiti, dokud totiž Němci ještě nedoufali na tak brzké rozpory mezi Spojenci, Německo by se bylo od samého počátku rozumně a hospodářsky podle toho zařídilo, a mohlo dobrou hospodářskou politikou beze všech hospodářských katastrof zaplatiti, čím bylo povinno.

Tato veliká chyba potrestala Spojence, ubohou Francii, ale potrestala také Německo více, než samo myslilo. Francie to pocítila ovšem nejbolestněji.

Nezapomenu na scénu v plném shromáždění konference, když maršál Foch žaloval, že zabezpečení Francie na Rýně, jak bylo v mírových podmínkách, není k ničemu. Byla z toho sice velmi nepříjemná scéna, na maršála Foche se velmi zlobili, což ovšem vítěze světové války nechalo úplně chladným, ale důsledkem toho bylo přece jen podepsání tak zv. garanční smlouvy mezi Anglií, Amerikou a Francií, ovšem podivuhodným způsobem tak, že Anglie svůj souhlas k této garanční smlouvě navázala na to, že ji také Amerika schválí. Poněvadž však Wilson padl a s ním garanční smlouva, byla Anglie volná. Dnes pak vidíme, jak těžko je nyní pro Francii, aby dostala, co by bylo přece přirozeným následkem spojenectví válečného, totiž garanční smlouvu od Anglie. A tu umělá agitace v Anglii a Americe viní zpustošenou Francii z imperialismu a i dobří lidé v Anglii a Americe, ale nezvyklí obavám před nepřátelským útokem, poněvadž jsou zabezpečeni oceánem, nedovedou oceniti historickou obavu Francie před německými útoky. Není větší nespravedlnosti, než jaké se dopouštějí ti, kteří předhazují Francii imperialistické snahy. Jak jinačí by všechno bylo, kdyby v Paříži seděli zástupcové Ruska, s pomocí Francie osvobozeného, kteří by s ní tvořili nutnou protiváhu kontinentálního myšlení proti psychologii pocitu zabezpečení mořem!

Francie podlehla ovšem také vlivu starého tradičního přátelství k Polsku. V tom sešli se konservativní katolíci

i radikálové, jako p. Clémenceau, vychovaný v nechuti k carské vládě, v duchu známého oslovení Alexandra II. p. Floquetem: „Vive la Pologne, monsieur!“ A znamenitě dovedl této polonofilské nálady využíti p. Dmowski, který ostatně pro Francii měl zvláštní tituly pro důvěru. Byl dlouho poslancem v ruské dumě a musilo se tudíž předpokládati, že Rusko zná. Byl před válkou pro ruskou orientaci Poláků a následkem toho se myslilo, že je aspoň objektivní. A p. Dmowski nyní každému, kdo to chtěl slyšeti, kázal, že Rusko se nespraví dříve než za 50 let, a že není možno s Ruskem dříve v evropské politice počítati jako s faktorem jen poněkud rozhodujícím. A chce-li se Francie tudíž chrániti jednak proti útokům bolševiků, a na druhé straně chce-li si získati místo Ruska silného spojence k ochraně proti Německu, že musí utvořiti pokud možno silnou Polsku.

Tato polská agitace měla rozhodný úspěch a volání, aby bylo Polsko velkým, největším, la plus grande Pologne, stalo se běžným heslem francouzské politiky. Polská megalomanie našla ohlas pomocí neobyčejně umělé agitace vlivné pařízské žurnalistiky, a proto se stala Francie — nehledě na polské legie a chování se Poláků za války — jakoby protektorem Poláků. Francie spojila svou politiku s polskou, ačkoliv na ni nemůže působiti vždy tak, jak by jí bylo prospěšné, a možná, že dnes už leckde pociťuje toho důsledky ne právě příjemné. Nové, pomocí Francie osvobozené Rusko by pro Francii bylo opravdu bezpečnější a spolehlivější oporou v těžké její posici!

Nyní podívejme se ještě na Italii! Italie po skvělém vítězství generala Diaze nad armádou, která neměla víc chuti bojovati, zanechala pěkných myšlenek římského paktu, jenž byl výsledkem schůze utlačovaných národů rakouských, jíž se také Italové zúčastnili. Ovšem tenkráte bylo ještě zle, ale přece Italie, protože chtěla tak mnoho na Adrii, přirozeně mohla míti jen jedinou touhu, totiž rozbití Rakouska. Bez rozbití Rakouska nebylo možno, aby dostala, co chtěla. Rakousko jen poněkud silné nemohlo by dopustiti, aby bylo odříznuto od moře. Tedy v nejvlastnějším zájmu Italie bylo udělati všecko, aby Rakousko bylo rozbito.

Této nálady docela ojedinělé mezi západními mocemi, které, jak známo, dlouho nechtěly Rakousko rozbíti, využil p. dr. Beneš u min. Sonnino, exponenta této politiky, aby poslední působil také v Anglii, kde měl vliv, by se anglická vláda neprotivila utvoření Čsl. státu. Italie byla

ovšem ráda, když se od ní žádaly služby, které vlastně musila dělati sama pro sebe. Adriatická politika Italie neznala nijakých mezí a chtěla všecko. A právě proto, aby Jihoslované nebyli tak nebezpeční, chtěla míti vliv na nás, oddáliti nás pokud možno sympatiemi k Italům od Jihoslovanů a proto také, aby Jihoslovanům vzala event. oporu v nějakém větším celku, musila býti pro rozbití Rakouska a dokonce se snažiti, aby Italie místo Rakouska zaujala vlivné postavení v centru Evropy. Aby nás tedy odtrhla anebo aspoň ochladila náš poměr k Jihoslovanům, Italie velmi ochotně podporovala naši snahu za utvoření Čsl. státu, velmi pěkně se chovala k našim legionářům, což ostatně také nebylo nevýhodné, poněvadž to byl nejstatečnější element v její armádě, a konečně poslala nám s našimi legiemi gen. Piccioniho s důstojníky italskými, kteří byli na Slovensku. O tom nechci však dále mluviti. Ale když jsme se usnesli, že musíme přijmouti francouzskou missi k vycvičení našeho vojska, k utvoření gen. štábu a k formaci celé naší armády, bylo těžko, abychom tu měli také italské důstojníky, kteří by byli musili se podříditi francouzské missi. A tu nutno připomenouti, že nebožtík gen. Štefánik tuto těžkou diplomatickou úlohu přímo skvěle rozluštil, takže odjezd italské misse stal se takovým způsobem, že bylo vyvarováno nějakému vnějšímu éclat. Ale všechna tato italská politika byla — jak Rus říká — pro upřímné přátele Jihoslovanů šita příliš bílými nitěmi. Pro nás Jihoslované byli a budou nejbližšími druhy a přáteli.

Tu jsem nucen říci několik slov o sobě. V jihoslovanských listech se objevila zpráva, že pracoval jsem v Paříži proti Jihoslovanům. Tedy přirozeně mám právo, abych řekl, co jsem dělal. Varoval jsem italské ministry a zástupce docela poctivě a otevřeně, aby si z Jihoslovanů nedělali nepřátele. Ukazoval jsem na vojenskou sílu Jihoslovanů. Ovšem bylo nutno zejména v této věci býti velmi opatrným. Nemohl jsem jim opakovati, co vypravovali naši vojáci z fronty o tom, jak působilo objevení se několika Bosňáků na celé setniny italské. Upozorňoval jsem, že Jihoslované jsou Slované a že všichni Slované nutně musí jíti s Jihoslovany, kdyby se jim stala křivda, třeba by to bylo bolestné, zrovna nám, kteří jsme se prostřednictvím našich legionářů tak sblížili s Italií a chtěli i pro budoucno zachovati s ní upřímné přátelství. Šel jsem dále. Boj šel o Rjeku. Prosil jsem, zaklínal jsem italské státníky, kteří byli v Paříži, aby Rjeku ponechali Jihoslovanům. A poněvadž jsem věděl, že Italové mají strach, kdyby Jihoslované měli Rjeku, že my veškerý obchod bu-

deme dirigovati na Rjeku a že jejich Terst by prostě stal se mrtvým přístavem, sliboval jsem Italům, že bychom se zavázali říditi část svého transportu na Terst, kdyby v otázce rjecké Jihoslovanům ustoupili. A já nepochybuji, že by u nás slib tento dodrželi. Ale bohužel nacionalistická agitace D'Annunziova byla silnější. Jihoslované silnou podporu našli u pres. Wilsona, který byl v této věci naprosto věrný svým principům, ale posice jeho brzo se stala slabou a neudržitelnou, a Francie nemohla se v této věci rozejíti s Italií, což by se stalo, kdyby se vyslovila otevřeně pro Jihoslovany. Tak byla na všech závislá, protože neměla Rusko!

Vůbec na konferenci se cítilo, jak těžko bylo nám Slovanům bez Ruska po jeho zničení šíleným bolševickým socialismem. A tu musím mluviti také o svém zklamání v Paříži. Jel jsem tam pln ženevského optimismu, s vědomím našich zásluh o vítězství tím, že jsme rozbili a zničili rakouskou frontu a že jsme uhájili Sibiř před německou exploitací, ale také s jistým sebevědomím, že ve střední Evropě jsme státem tehdy relativně nejspořádanějším. Měli jsme už vůdce naší zahraniční akce prof. Masaryka v Praze jako presidenta republiky, měli jsme svou administraci skutečně už v pozoruhodném pořádku a starali jsme se všichni energickou prací povznésti opět hospodářskou výrobu. Nedovedu zapomenouti na hluboký dojem, který na nás všecky učinilo, když president Masaryk přijel do Prahy a my slavili jsme ten den jako svátek, že ostravští dělníci poslali mně telegram, kde sdělovali, že oni oslavují příjezd presidenta Masaryka ne prázdnem, nýbrž tím, že pracují, poněvadž myslí, že republika potřebuje práce.

Tak daleko jsme tenkráte byli. Nám scházely jen suroviny a potraviny. Tedy bylo přirozené, že když jsem přijel do Paříže, cítil jsem hluboké zklamání, když jsem viděl, že je naše situace docela jiná, než jak nám líčena byla v Ženevě a že mentalita válečná patrně byla docela jiná než poválečná. Francouzští státníci, zejména p. Clémenceau přijali mne opravdu srdečně a nebylo tudíž v mém zklamání nic osobního, jak se někde tvrdilo. V politice může vůbec po mém mínění hráti nějakou úlohu osoba, její úspěch nebo zklamání jen potud, pokud s osobou svázána je nerozlučně věc, kterou představuje. A tu ovšem jsem cítil, že dává se přednost jiným, tedy něco, čeho jsme nezasluhovali.

Po válce vystouply jednak staré problémy, staré tradiční zájmy a v nové situaci každý byl ceněn ne podle zásluh ve válce, nýbrž podle svého mocenského významu

pro nové poměry. Z toho není možno dělati žádné výtky spojencům z nevděčnosti neb čeho jiného. Ovšem my jsme si nedovedli to včas dobře představit. Za války jsme byli jinak ceněni. Dávali jsme nejlepší zprávy, vědělo se, že rozvracujeme Rakousko, počítalo se se Sibiří a jednáno bylo velmi vážně s naší zahraniční representací, zejména proto, že naše zahraniční representace nechtěla nikdy od nikoho nijaké podpory a nijakých darů, poněvadž jsme měli, co jsme potřebovali. Za to máme co děkovati přímo příslovečné obětavosti našich českých bratří z Ameriky, což nikdy nesmíme jim zapomenouti. To nám dávalo neodvislost, pro kterou si nás vážili. Ale po válce neměli jsme víc co dáti, a to velké, ohromné, co jsme na Rusku mohli udělati, to udělati jsme nechtěli, a tak přestali jsme býti problémem, nebyli jsme víc zajímaví. Že budeme vždy proti Němcům, poněvadž musíme, poněvadž je to podmínka naší existence, každý věděl, a víc od nás očekávati nemohl. A je nanejvýš zajímavo, že se dokonce i tato nálada k nám změnila k horšímu, když se v Praze vnitřní poměry změnily a začaly se ozývati nové tóny ohledně Němců. Nejvíce bylo možno vše viděti na těšínské otázce.

U nás těšínská otázka způsobila přirozeně největší rozhořčení. Vzpomínali jsme na úmluvu, kterou jsme uzavřeli za války s Poláky. Úmluva ta byla od Poláků porušena. Ovšem velkou vinu na všem měl pakt, který udělala národní rada ostravská s národní radou polskou o tom, že se rozdělily o administraci Slezska podle určité hranice. Tím prejudikovaly polským nárokům. Když jsme přijeli ze Ženevy a já o tom slyšel, chtěl jsem pakt ten okamžitě zrušiti. Ale bylo na mne takovým způsobem z jisté strany ostravské naléháno a tvrzeno, že by to bylo pro nás nebezpečné, že dal jsem se přemluviti. Lituji toho, poněvadž byla příležitost, všechnu tu nešťastnou dohodu klidně zrušiti. Vy víte, že jsme u nás velmi brzo odstranili vládu národních výborů, poněvadž jsme si řekli, že je čas, aby si stát vzal sám politickou správu do ruky. Jen ve zněmčených krajích jsme národní výbory prozatímně ponechali. Při této příležitosti jsme mohli polskou i ostravskou národní radu zrušiti, dáti celé Těšínsko pod čsl. státní administraci a celé Těšínsko obsaditi svým vojskem a četnictvem, aniž by tehdy kdo mohl proti tomu co namítati. Dělali bychom to, co udělali jsme na celém historickém území českých korunních zemí. To se bohužel nestalo. Já nikoho neobviňuji, a já sám jako min. předseda musím za to nésti zodpovědnost. Ale tlak vůdce rozhodující strany na Ostravsku byl tak

silný, že mu bylo těžko odolati. Konečně v prvním náporu ze zahraničí, z Maďarska na Slovensko, v německých okresích, které se prohlašovaly pro Rakousko — všeho bylo tak mnoho, že snad je pochopitelné, že jsme nechtěli krveprolití s Poláky na Těšínsku. Teprve tehdy, když jsme viděli, jak nám polská správa nádraží v Bohumíně, kde komandovala jakási polská socialistka s revolverem v ruce, pouštěla ochotně ruskočeské i polské bolševiky na Ostravsko, čímž ohrožen byl tamní náš průmysl, teprve tehdy jsme se odhodlali k tomu, že se musí dělati pořádek. Řeknu otevřeně teprv po dlouhém váhání. Stále jsem se hleděl vyvarovati, aby došlo k násilí, aby mezi námi a Poláky tekla krev. Když už to však jinak nešlo, a my musili si zajistiti pokoj a pořádek na Ostravsku, postavila se polská vojska na odpor. Byly z toho známé boje, v nichž byli mrtví a mezi nimi také synovec gen. Hallera, jenž byl ve Francii velmi znám. Stalo se to zrovna den potom, kdy president Wilson po usnesení nejvyšší rady udělal vyzvání ke všem malým státům, aby se svých hraničních nároků nedomáhaly násilím, nýbrž čekaly na usnesení konference.

Bohužel, my jsme tento telegram včas nedostali, nýbrž dověděl jsem se o něm teprv z novin ve Švýcarsku na cestě. Náš pochod do Slezska pak vypadal tak, jako bychom na vzdor vyzvání presidenta Wilsona vše naschvál vyprovokovali my. Nikdo v Paříži neměl ponětí o tom, že Těšín byl 600 let náš, že byl polonisován uměle vídeňskou německou politikou, a to proto, že doufala, že Češi, v Poláky obrácení, budou lehčeji poněmčeni. A když jsme všecky ty argumenty uváděli, byl nám namítán pakt, uzavřený národní radou ostravskou.

Cítil jsem, jak jiná je situace v Paříži, než jak nám byla líčena v Ženevě, zejména ohledně Poláků, když jsem slyšel p. Dmovského a pany z komise, jak tvrdili, že Slezsko nebylo naše, nýbrž rakouské a že tudíž posuzovali náš nárok na Těšínsko jako na zem cizí a chtěli aplikovati na to principy Wilsonových 14 punktů o sebeurčení národů. Žádnému z vítězných národů nevzali, co mu patřilo po právu staleté historie nebo co bylo územím jeho příslušníky obydleným, jen nám a Jihoslovanům! A tu přirozeně jsem cítil, jak nám Slovanům chybí opora Ruska. Rusko bylo přede dveřmi. Zástupci bolševiky zrazených Rusů za všecky strašné oběti, které Rusko přineslo pro vítězství, nebyli vpuštěni dovnitř a musili se domáhati jen jako milosti čas od času slyšení u jednoho nebo druhého člena konference. Viděl jsem, že Poláci na náš účet stávají se centrem východního problému, že my tím ztrá-

címe na ceně, ale viděl jsem také, že tím nastává to nejstrašnější, čeho jsem se bál, totiž možnost německo-ruského sblížení následkem přemírného podporování Polska a viděl jsem všecky toho následky nejen pro naši vnější politiku, ale i vnitřní. A přirozeně zdálo se mně, který jsem vyrostl v slovanské lásce k Rusku, v tradicích naší buditelské politiky slovanské, že jediným východiskem bylo osvoboditi Rusko, osvoboditi je spojeneckou a hlavně naší pomocí, dostati Rusko na konferenci, dáti takovým způsobem také Francii oporu, aby nemusila tolik spoléhati na Poláky a aby s novým Ruskem, Jihoslovany a námi měla Francie tu posici na konferenci, kterou za své ohromné oběti a za to, co udělala pro vítězství, zasluhovala.

Proto jsem se staral o ruskou politiku, jak se mi to potom vyčítalo. Ale já jsem přesvědčen, že jsem nikdy nedělal tak českou politiku, jako když jsem se staral o zabezpečení naší budoucnosti novým, slovanským Ruskem. Ovšem staral jsem se tím také o zabezpečení veškeré budoucnosti slovanské, ale pro mne české a slovanské bylo a bude vždycky jedno a totéž. Rozdělovati obojí nedovedu. Byla to opravdu pro nás jediná chvíle v celé naší historii, tak velká, že se nikdy nevrátí. Osud jako by byl nám dal do ruky za všecko naše utrpení možnost, všecko to rázem vykoupiti a přivésti národ výš, než jsme kdy mohli mysliti. Kdyby naší pomocí bylo osvobozeno Rusko, navždy jsme hráli nejvážnější úlohu ve Slovanstvu a druzí by nám toho nezáviděli. Ale nejen to. Byli bychom osvobodili celý svět od bolševismu a to nám musilo dáti docela nové postavení mezi ostatními i velkými národy. Byli bychom navždy spojeni s Ruskem a Německo nikdy by nebylo mohlo doufati v oporu Ruska ve svých odvetných plánech, musilo by se státi mírumilovným, demokratickým a my byli navždy zabezpečeni také před vnitřní irredentou a mohli uvnitř bez strachu vésti svou národní českou politiku. A konečně, přiznám se, že nejvíce jsem tenkrát po jednání o Těšínsku cítil, že byli bychom zbaveni navždy polského velikášství.

Napsal jsem do Prahy memorandum, kde jsem řekl všecko to, co nyní říkám. Byl jsem bohužel naivní: věřil jsem v naše válečné nadšení, věřil jsem, že je celý národ ještě takový, jakým byl při tvoření našich legií, jakým byl pod dojmem nádherného projevu českého spisovatelstva, věřil jsem, že jsme ještě takoví, jako jsme byli pod dojmem mohutné Jiráskovy přísahy, kdy celý národ byl hotov ke všem obětem. Nepočítal jsem s válečnou únavou a bolševickou agitací, nepočítal jsem i s jinými okolnostmi, o nichž nechci mluviti. I v kruzích mně blízkých dí-

vali se na mne, jako bych ztratil duševní rovnováhu a má politika byla nazvána dokonce vlastizrádnou. Připomínám však, že hlavní úlohu měli bráti ozbrojení ruští zajatci, poněvadž Rusové chtěli, aby oni sami bojovali za své osvobození a my ostatní, totiž Spojenci, my a Jihoslované, abychom jim sloužili za oporu. Připomínám, že základní podmínkou všeho byla pomoc Spojenců, hlavně Francie, která byla ochotna pomáhati výzbrojí a penězi, jen ne vojáky, poněvadž se stále odvolávala na to, že po strašných ztrátách na mrtvých i raněných nemůže žádných více obětovati. Ovšem jsem také chtěl, aby se naši hoši tak vrátili co nejrychleji a jako slavní vítězové přes Rusko domů. Ale ovšem i na Sibiři bylo už jinak, než jsem si představoval. Jsem však přesvědčen, kdyby byly Spojenci ukázali, že jdou s námi, byla by velká většina našich hochů ještě neztratila ducha Zborova a Bachmače.

Vydáno heslo: nemíchati se do vnitřních záležitostí Ruska. Ale to patrně platilo jen pro bolševiky, neplatilo to však pro spory mezi sociálními revolucionáři (eséry) a Kolčakem. Do těch jsme se velmi míchali. Kolčak a jeho okolí dopouštěli se dojista velkých chyb. Ale nesmí se také zapomínati, že to byli eseři, sociální revolucionáři, kteří zahubili Rusko, armádu i revoluci, a že ten, který ztělesňuje tuto záhubu Ruska, je jejich vůdce, p. Kerenský, a že jejich druhý vůdce p. Černov byl v Zimmerwaldu s p. Leninem a že odtud přinesl německo-pacifistické heslo: Bez anexí a kontribucí! které zničilo ruskou armádu. A pro všechnu budoucnost jsme musili věděti, že by eserské Rusko nikdy nebylo nacionálním, slovanským, nýbrž že by bylo vždy internacionálním, jako bezkrevná ruská inteligence, jejíž byli hlavní částí. Vzpomeňme také, co řekl p. Kerenský o našich legiích. Když tedy bolševictví mělo býti vnitřní věcí Ruska, tak to byli také eseři i s jejich „učeditelným sobráním", jež ostatně v ruských kulturních a obzvláště v tehdejších abnormálních poměrech sotva představovalo opravdovou vůli národa, a svým strachem před bolševickými námořníky málo imponovalo, a také monarchismus byl vnitřní věcí Ruska. Pro nás musilo býti hlavní, aby v Rusku nevládli němečtí zaprodanci, kteří udělali Brest-Litevsk, a v Rusku aby nekomandovali Mirbachové; forma vlády nebyla věcí naší, nýbrž jen a jedině věcí Rusů samých.

A konečně všechno možné bylo možno nazývati vnitřní věcí Ruska, jen ne bolševictví. Sami bolševici hlásali a věděli, že jejich proletářská revoluce musí býti světovou, ne jen ruskou, má-li býti trvale vítěznou.

Sami uznávali, že v jedné zemi jest bolševictví nemyslitelné, že nemůže býti obklopeno kapitalismem. Pro ně bylo jasné, že celý svět musí býti bolševickým rájem, nebo Rusko bolševickou pouští. Jen slepý neviděl, jak úžasná agitační síla byla v jejich heslu: „Ber, všechno je tvé!“ zejména když je k tomu lákavý příklad, jak oni toto heslo provedli v Rusku a brali, co se jim chtělo. Kromě toho nebylo ještě toho strašného zklamání bolševismem i u dělníků západoevropských, poněvadž tenkrát se ještě neukazaly všechny zhoubné účinky bolševické teorie a prakse. Bolševici žili stále ještě z toho, co napracovali ti prokletí kapitalisté. Proto se jim ještě relativně dobře žilo a proto nebylo ještě viděti důsledky hesla „ber, co chceš“, nebylo ještě jasno, že konec toho ušlechtilého hesla je, že nebude co brát. Proto musilo heslo to i mimo Rusko působiti jako nejstrašnější mor, a říci, že bolševismus je vnitřní věcí, bylo tím podivuhodnější, že si bolševici svůj cíl, nésti své učení i prostředky svého boje do celého světa, dali dokonce do své ústavy, do článku pátého, na němž se usnesli už počátkem roku 1918. Řekli tam, že úkolem bolševictví jest osvoboditi všechny utlačované národy, zejména také v Asii, a prohlásili tedy otevřeně za svůj konečný cíl výbojný bolševický imperialismus. A tu se říkalo, že bolševismus je vnitřní věcí Ruska!

Kromě toho se zapomínalo na to, jak ohromné prostředky finanční měli bolševici ve státních pokladnách a jak jim to je lhostejné, užívati státních prostředků právě na účely agitační, jim, kteří pomocí státních peněz německých rozložili ohromnou ruskou armádu, ovšem s pomocí eserovské pacifisticko-antimilitaristické demokratisace ruského vojska, a kteří s pomocí tychž prostředků zmocnili se vlády nad Ruskem. Toto všechno nikomu nebylo tajno. A ještě něco. Specielně my jsme nesměli zapomínati — a člověk se diví, jak bylo možno toho zapomenouti — že bolševici byli naprosto antinacionální, že byli germanofilští už podle jejich neruského složení, a že jejich program národních celků, který hlásali, byl přímým nebezpečím pro celistvost našich zemí. Bolševický internacionalismus byl největším nebezpečím právě pro malé národy, tedy pro nás. Vždyť malí národové žijí jen úporným nacionalismem. Když pak tento nacionalismus jest v nich zničen — a ten bolševici chtěli a musili zničiti, měl-li triumfovati jejich internacionální komunismus — poddávají se volky nevolky kulturnímu i hospodářskému vlivu národů velikých.

Tedy boj proti bolševismu za každou cenu musil býti dovršením nacionálního programu našich legií, jestli chtěly

zůstati sobě věrnými a jestli nechtěly třeba nevědomky zaměňovati svůj nacionální program socialistickým internacionalismem tehdejší ruské inteligence.

A tu dovolte se zeptati, co znamenaly proti těmto našim životním otázkám chyby Kolčakovy? Chápu rozhořčení našich lidí nad nepořádky, neschopností, mravním rozvratem v jeho okolí. Chápu ošklivost nad tím, že důstojníci byli po tisících ve štábu, že nebyli na frontě, chápu nedůvěru, když naši viděli, že následkem zlořádů v intendanci sklady byly plné a voják hladověl a neměl se do čeho obléci. Ale to všechno musilo mizeti vedle velkého, jediného světového úkolu, který nám osud dal a který se nemohl nikdy víc opakovati. Nejen o to se jednalo, o čem jsem mluvil, o politickém významu našeho osvobození Ruska, nýbrž jestli jsme cítili v sobě povolání býti apoštoly demokratismu, co odpovídalo tolik tradicím našich legií a naší historii, pak zrovna zde byly nejkrásnější možnosti. Mohli jsme za pomoc Rusům míti na ně obrozující vliv svým upřímným demokratismem v duchu tradic našeho národa, tak blízkých geniu všeho Slovanstva. I to, co my máme západního, bylo by pro Rusko dobrem. Věru až závrať člověka jímá, vzpomene-li, čím jsme mohli býti a co jsme mohli vykonati! Znám všechny obtíže, znám chyby Spojenců, kteří nás nechali samotné, vím, jak naši hoši, kteří stále byli na Volze v boji, byli znaveni, ale zrovna ti na Volze byli tak vlastenečtí, v nich bylo tolik lásky k národu, tolik opravdové vůle nejen osvoboditi svou vlast, ale také navždy zajistiti její štěstí a bezpečnost, že bylo potřeba jen pevné vůle, jasného vědomí cílů a plamenného slova, jako byl projev našich spisovatelů, aby jednali třeba sami a svým příkladem strhli také Rusy, kteří nám tehdy ještě tolik věřili!

Kdybychom se byli nestarali o otázky budoucí formy ruské vlády, sami pomohli Rusům organisovati se, slíbili jim bezpodmínečnou pomoc, ale zato vyhradili si vliv na vojenský pořádek, na zásobování a svým vlasteneckým duchem prodchli také ruské vojsko — a to přece velmi ochotně poslouchalo zrovna našeho člověka, gen. Gajdu — mohli jsme vykonati největší čin své historie. Zatím jsme se utloukali s těžkými ztrátami v ochraně sibiřské magistrály, v nádherných našich legiích nastal rozvrat, rozmrzelost, nechuť, zejména vlivem zbytečně mobilisovaných z koncentračních táborů, z nichž tolik se do legií přišlo jen najíst, ohřát a hledati kratší cestu domů. Nadšení obrátilo se v opak a dobrou pověst českého národa jsme zatížili vydáním Kolčaka eserům a proto jeho

zavražděním bolševiky, týmž bezmocným eserům, na místo nichž všude nastupovali bolševici, a tedy vlastně bolševikům, vydání ruského zlata bolševikům, i jinými věcmi, a místo slavného vjezdu celého našeho vojska do osvobozených Čech, vraceli se do vlasti nejlepší, nejhrdinštější naši hoši po lodích, po ešalonech, takže naposledy byli již lidé unaveni vítáním, a tak se stalo, že ti, kteří přicházeli poslední, cítili, že už jsme tím stále se opakujícím vítáním jakoby unaveni. A k tomu poslali mezi prvními také ty, kterých se sami co nejdříve chtěli zbaviti.

Opravdu, ti praví naši hodní, stateční legionáři, ta naše radost, hrdost a pýcha zasluhovali jiného, lepšího osudu!

V Paříži měli jsme tedy těžké boje o Těšín a nakonec jsme musili přijmouti plebiscit, my vítězní, kteří jsme bojovali, kteří jsme tolik pro vítězství udělali, my musili jsme snésti plebiscit o své historické území, jehož jednu velkou část vzal nám pruský Bedřich, a z jehož zbytku naši vlastní spojenci dávali nejbohatší kus Polákům, kteří své spojenecké srdce odkryli, až když bylo jisté, že Spojenci vyhrajou. A tu dovolte, abych ještě jednou opakoval, jak jsem často vzpomínal, když se jednalo o státoprávní postavení Těšínska, zdali přináleželo k naší České koruně a zdali české státní právo skutečně platilo, jak zbytečné byly vlastní naše boje proti státnímu právu a jaký hřích je to vůbec něco zadávati ze svých práv jen z touhy po tak zvané modernosti!

Konečně jsme tedy dostali historické hranice — to byla zásluha hlavně p. Clémenceau — s malými korekturami okolo Cmuntu, Valčic a předmostí v Bratislavě. O tuto věc měli velikou zásluhu p. André Tardieu a generál Le Rond. V hospodářských věcech jednali jsme společně s následními státy ovšem ne o válečnou náhradu nám, nýbrž o platu za naši svobodu. Znamenalo to sice trochu podivný konec ženevského optimismu, ale přece podařilo se sraziti naši povinnost na 750 mil. franků, ač hrozily nám víc než dvě miliardy.

Úspěchy jsme měli ve snaze paralysovati kontinentální položení našeho státu, a nám zajištěn přístup k moři, právo na vlastní vlaky, personál, lokomotivy, právo na přebudování lokálky z Bratislavy na Nágy-Kanišu na dráhu I. třídy, právo na přístavní zařízení v Hamburku, na vlastní námořní vlajku českou a konečně Praha se stala dokonce port d' attache, tedy námořním přístavem Československé republiky. Nemluvím ani o různých telegrafních a telefonních výhodách. Ve všech těchto věcech byli

jsme velmi účinně podporováni zejména anglickým generálem Mance, o jehož upřímném přátelství k nám bylo by nespravedlivo se nezmíniti. Vůbec v komisi dopravní i Američané i Francouzi, Belgičané, Řekové nám vycházeli vstříc přímo s neobyčejnou ochotou.

Ale to všechno nezahnalo vědomí, jak by bylo jinak, kdyby Rusko bylo na konferenci a že není míru, který byl sice ve Versailles podepsán, dokud je Rusko a jeho budoucí politika velikou hádankou. Když 14. července vítězný pochod spojeneckých vojsk šel pod Arc de Triomphe — a mezi nimi nebyl ani jediný Rus, když se tak zapomnělo na 3 miliony ruských mrtvých, kteří svým hrdinstvím umožnili vítězství Spojenců, bylo mně při všem tom jásotu nad naším vítězstvím velmi těžko v duši. Myslil jsem na ty heroické ruské vojáky, kteří neozbrojení útočili na rakouské posice a nedovedl jsem se zbaviti chmurných myšlenek ohledně budoucnosti naší, i té Francie, která zrovna slavila největší triumf své historie...

Konečně jsme podepsali i my náš mír v St. Germain. Zástupce Rakouska, jeho kancléř a tedy představitel starého německého Rakouska, p. dr. Renner, si na podepsání ortelu smrti tohoto Rakouska jako dobrý německý učenec klidně vytřel brejle, prohlédl péro a pak teprve bez nejmenšího rozechvění podepsal ortel smrti 400leté monarchii rakouské. Historie Rakouska byla dovršena. Myslím, že všichni můžeme říci, že Rakousku se konečně dostalo, čeho tolik zasluhovalo, a že v tom nebylo nespravedlnosti historie, naopak, že konečně dějiny promluvily spravedlivé a zasloužené slovo: Rakouska není víc! A doufejme, nikdy víc nebude!

V.

(12. května 1922.)

Mír Versaillesský, St. Germainský i Trianonský nechaly celou řadu otázek nevyřízených, zejména těžké otázky hraniční a územní jako naše Těšínsko, Horní Slezsko, Burgenland a celou otázku maloasijskou, kde se turečtí nacionalisté dokonce nechtěli podříditi rozhodnutím Nejvyšší rady spojenecké, která převzala vedení věcí po odchodu pres. Wilsona a L. George z Paříže. Kromě toho zůstala nevyřízena celá těžká otázka reparací.

Naše čsl. politika točila se hlavně okolo otázky těšínské a otázky habsburské a to specielně v Maďarsku, po-

něvadž vděčná Vídeň není tak nebezpečná jako Budapešť, kde bychom měli proti sobě tisíciletou tradici koruny svatoštěpánské. Naše politika musila tudíž býti vedena tak, abychom navrácení se Habsburků do Maďarska učinili nejen pro nynějšek, ale také pro budoucnost nemožným.

Ohledně Poláků bylo by snad zbytečno rozdírati rány, které nejsou ještě zahojeny. Ostatně je k tomu potřeba jistého sebezapření, poněvadž Poláci dokonce nestarají se o to, aby tyto rány se zacelily. Je dojista vlastně zbytečné, řeknu-li, že myslím na Javorinu. Nebudu zde mluviti o všech peripetiích jednání o Těšínsko. Stačí říci zásadní stanovisko. Poláci stali se nejnebezpečnějším elementem pro evropský mír a specielně pro všecky, kteří se mohou a musejí cítiti ohrožováni sbližováním rusko-německým. My jistě nejsme nepřátelští k Polákům. Já sám smím snad říci, že dokázal jsem to více než kdo jiný. Za Poláky nadlouho rozešel jsem se skoro se všemi konservativními elementy ruskými a ani nemluvím o tom, že František Ferdinand, který byl ke mně vždy velmi přátelským a laskavým, od mé návštěvy v Petrohradě vůbec mě jinak nenazval než velezrádcem a podle toho se také chovalo jeho okolí. Ale nutno říci jedno. Přátelství přece neznamená schvalovati sebevražednou politiku toho, koho nazýváme svým přítelem. Poláci měli za svou povinnost dělati politiku agresivní na všecky strany, proti Německu, proti nám i proti Rusku. Rusko s největší radostí ponechá Polákům polské země. Rusko, i nejkonservativnější elementy ruské, nabažily se polského obyvatelstva. Rusko nechce míti více polský problém. Ale ovšem Rusko, zejména nové Rusko, se nikdy nevzdá území, které není polské, kde jsou Poláci dokonce v mizivé menšině, kde mají jen své velkostatkáře a na které činí si nároky jen proto, poněvadž kdysi před staletími tyto země patřily pod polskou korunu. Všecky tyto kraje vezme si Rusko zase nazpátek buďto samo, nebo co by bylo daleko nebezpečnější, s Němci. Co to znamená pro Polsko, je docela jasné, ale co také pro nás a pro Francii, na to nesmíme zapomínati. Proto nesmíme svazovati svou existenci s polskou. Chceme býti dobrými sousedy, žíti v dobrém přátelství, ale nic více.

Svou megalomanii ať si Polsko zaplatí samo! Jediné, co bychom si přáli, bylo by, až Rusko se zbaví bolševiků, aby Poláci sami dobrovolně se s ním vyrovnali, tím spíše, že má Rusko Polsko hospodářsky úplně v moci otevřením nebo zavřením hranic. Polsko se svou lodžskou industrií potřebuje ruského odbytu. Kdyby mu Rusko zavřelo hranice, bylo by to nyní, kdy Poláci dostali také část Horního

Slezska a stali se tak silně průmyslovou zemí, ještě větší katastrofou nežli dříve.

Nepočítám sice na šlechetnost lidí, ale počítám na jejich zdravý rozum a na to, že si spočítají aktiva a pasiva jistého podniku. Megalomanie, která vedla Poláky, aby zachvátili Volyň, Bílou Rus, Vilno, má pro Poláky tolik pasiv, že aktiva vidí jen Poláci, kteří ztratili chladný úsudek následkem svého velikášství a polského nacionálního chauvinismu.

Přál bych si přátelského vyrovnání věcí mezi Polskem a Rusí tím spíše, že my nikdy nezapomínáme, že Poláci jsou přece jen Slované, ačkoliv víme, že k smírnému soužití s ostatními schází jim ještě velmi mnoho. My však nemáme práva ani přání Poláky vylučovati ze slovanské rodiny.

Ale jedno, myslím, je přesvědčením všech českých lidí, totiž, že my jejich klidné sousedství svým územím víc platiti nebudeme a že také svou politiku musíme zaříditi tak, aby budoucí Rusko, i kdyby je nemoudrá politika bývalých jeho spojenců a Poláků zahnala v blízkost s Němci, a priori vyloučilo nás z německých kombinací.

Pokud se týče nebezpečí habsburského, je přirozeno, že jsme se spojili s těmi, kteří návratem Habsburgů jsou ohroženi stejně jako my, totiž s Rumunskem a Jihoslavií. A zase s Rumunskem, bohužel, nemůžeme jíti dále, poněvadž nesmíme se míchati do poměru rumunsko-ruského ohledně Besarabie. Kdo z vás četl různé projevy bolševiků, vidí, co i pro bolševiky znamená odnětí Besarabie Rusku, a musí býti naplněn pro budoucnost jistými obavami, až tato otázka bude likvidována. Já toho lituji tím více, poněvadž bych v zájmu slovanské budoucnosti si přál, aby vzájemný poměr Slovanů a Rumunů byl nejlepší a nejpřátelštější, což by konečně vyžadovalo také geografické položení Rumunska.

Mohu říci, že jsem s Rumuny, se kterými jsem společně pracoval již za dob Rakouska, o těch věcech mluvil a že jsem je prosil, aby anexí Besarabie neryli propast mezi Ruskem a Rumunskem a tím také mezi Slovanstvem. Snad už dnes cítí Rumuni nevýhodu svého položení, v kterém bolševici pro napadení Rumunska mohou se dovolávati národního cítění ruského. Bohužel vše bylo marné.

Zato jest ovšem dojista nejvřelejším přáním každého českého člověka, aby náš poměr k Jihoslavii byl co možná nejužší, jak to odpovídá heslu: věrnost za věrnost! — tak nadšeně přijatému v památné schůzi naší přísahy. Naše

spojení s Jihoslavií je také více než politické spojení, je to základní kámen k budoucímu spojení všeho Slovanstva. Proto tak mnoho záleží na vybudování našeho vzájemného poměru i na chování se nás obou k Rusku bolševickému i k ruské emigraci. Naší povinností jest, v těchto věcech postupovati společně, i když průmyslový charakter našeho státu snad žádal by jinou politiku než ji může dělati zemědělská Jugoslavie, poněvadž politiku nelze dělati jen z ohledu na hospodářské zájmy, nýbrž především s ohledem na svobodu a zajištění národa a státu. Velkým těmto cílům nutno přinášeti oběti.

Jinak konference pařížská dala světu Svaz národů, velký sen presidenta Wilsona, kterému obětoval všecko, i svou popularitu. Byl jsem už velmi skeptický, když se jednalo o statut této Ligy národů, o kterém se musilo jednati dříve než o ostatních věcech, rozhodujících pro uzavření míru, čímž ztratilo se tolik vzácného času a tolik dobré, opravdu spojenecké nálady, jíž bylo především potřebí k uzavření míru trvalého a dobrého.

Liga bez napřed stanovených sankcí, bez výkonné moci, Liga, kde se sankce určují teprve po vzájemných poradách, má-li se co udělati a kdo a jak, je velmi teoretickou institucí. Platí jen pro toho, kdo nechce vůbec bojovati a pro toho snad ani není první nezbytností.

Francie marně se namáhala, dostati do statutu alespoň nějakou společnou exekutivu. Ale konečně Liga národů bez Ruska i Německa je vůbec torsem a kromě toho proti Německu může platiti jenom mírová smlouva a její sankce, a ne nemožný statut Ligy národů. Proto jsem byl k instituci Ligy národů velmi skeptickým, ačkoliv nechci zapírati, že by to bylo pravým štěstím pro lidstvo, kdyby je bylo možno nějakou Ligou národů zbaviti nebezpečí války. Myslím, že není rozumného člověka pod sluncem, který by chtěl ještě válku. Ale je příliš optimistickým mysliti, že parlamentem světa odstraní se válka. Parlamenty nedovedou odstraniti domácí boje, jak pak teprve války. Jestli se chce vážně nebezpečí války odstraniti, může se to státi jen takovým seskupením mocí, které každému, kdo by chtěl mír porušiti, už tímto svým seskupením a jeho vojenskými silami a možnostmi udělají naprosto nemožným, aby vůbec na nějakou válku myslil. To je jediná pomoc. Doufejme, že pro různé menší věci, pro ustanovení jistých jednotných linií zejména v politice sociální, Liga národů udělá svou povinnost a my dojista všichni budeme ji v této činnosti podporovati. Ale abychom se oddávali nadějím, že se nemusíme obávati války, poněvadž máme Ligu národů, — a zejména takovou, jakou máme,

to bylo by největší lehkomyslností. Prozatím, bohužel, dobrá armáda jest pořád ještě spolehlivějším zabezpečením míru než celá Liga národů.

President Wilson těžce zaplatil svůj idealismus a naděje, že on bude ve Washingtoně zahajovati první schůzi Ligy národů, ukázala se falešnou. Amerika právě v této věci jest zajímavým poučením, jak těžko je rozuměti druhým národům. Ale ještě něčím jiným, totiž důkazem, jak neradi velcí tohoto světa dávají se poučovati radami těch, kteří sice věc znají, ale mají to neštěstí, že vidí něco jiného, než co se pánům hodí. Náš starý přítel A. Chéradame, který byl v době konferencí v Americe, varoval francouzské veřejné mínění před tím, aby spoléhalo na pres. Wilsona. V listu, jehož byl tehdy spolupracovníkem, psal, že je v Americe proti Wilsonovi nebezpečná opposice. To všecko nic neplatilo, poněvadž se to nehodilo do knceptu těch, kteří konferenci dělali. Hlas ten zapadl úplně neslyšen, a teprv když se Wilson vrátil do Ameriky, byl svět překvapen velikou oposicí proti jeho plánům.

Amerika nelituje svého idealismu. Jsem pevně přesvědčen, že by Amerika pomohla po druhé, ale jen tehdy, kdyby v daném případě viděla a se přesvědčila, že pomoci její žádá věc spravedlivá. Ale Amerika by se nikdy neodhodlala k žádné pomoci jen proto, že dříve kdysi přijala nějaký všeobecný mezinárodní závazek. Amerika jest tak žárlivá na svobodu svého rozhodnutí, že našla takový závazek i v statutu Ligy národů, ač ho tam naprosto není a ač jej Wilson a priori vyloučil. Nerad vynáším věci z porad, ale jedna věc je tak charakteristická pro žárlivost, s jakou Wilson sám hájil naprostou neodvislost Ameriky od jakékoliv ingerence Evropy, že snad bude dobře, jestli ji zde uvedu. Francie chtěla, aby nějaká komise generálních štábů měla možnost přesvědčovati se ve všech zemích o stavu zbrojení a navštěvovati továrny. Na to Wilson klidně řekl: „Kdyby taková komise chtěla vejít do továrny americké, dám ji pasy, aby ihned z Ameriky odjela.“ Bylo by tedy velikou křivdou viniti Wilsona, že on nehájil naprosté svobody amerického jednání a zamezení všeho, co bylo by možno vykládati jako vměšování se Evropy do amerických věcí. Amerika více než kdy jindy žárlivě chrání doktrinu Monroe a je v tom do krajnosti nedůtklivá. A doktrinu Monroe rozšiřuje stále dál a dál a to na případy, na které se dříve nikdy nemyslilo a rozšiřuje ji také územně, totiž z vlastní severní Ameriky na jižní a ostatní americké země.

Buďme spravedlivi. President Wilson ulehčil agitaci odpůrců naprosto chybnou taktikou. Válka byla společnou

věcí celé Ameriky, všech stran a tou měl zůstati i vítězný mír. Pres. Wilson vzal však do Paříže jen zástupce své strany demokratické a udělal tak z míru věc své strany, proti které pak přirozeně šel boj republikánů bezohledně do posledních krajností a to ve jménu svobody a naprosté neodvislosti vítězné Ameriky. Ovšem i nemoc Wilsonova pomáhala k jeho porážce, ale ta byla nevyhnutelná, i kdyby byl mohl Wilson mluviti a agitovati po celé Americe.

Konečně jsou pro porážku Wilsonovu také jisté důvody hospodářské. Všecka bázeň před novým zbrojením, válkou a před tím, aby Amerika proti své vůli nebyla zapletena do věcí evropských, koření také v tom, že Amerika nehledě na její bohatství, přece jen cítí hospodářské následky války, tíží daní a chce proto zastavení zbrojení. Toho se bála z Wilsonova paktu, zejména zbrojení pro válku, kterou by vlastně nechtěla a kterou by musila vésti jen proto, poněvadž se jednou kdysi nějaký president k něčemu zavázal. Proto nový republikánský president Harding svolal do Washingtonu konferenci o obmezení námořního zbrojení, které přirozeně u námořních mocí jako u Ameriky, Anglie a Japonska vyžadovalo obrovských sum, poněvadž dnešní stavění lodí je velice nákladné a poněvadž začaly se stavěti nyní lodi v tak ohromných rozměrech, že náklady na ně stouply do výše přímo závratné.

Jak víte, sekretář zahraničních věcí Hughes překvapil svět v prvním sezení tím, že podal konkrétní, na tuny vypočítané návrhy na zmenšení válečných loďstev 3 států: Ameriky, Japonska a Anglie. Anglie konferenci vítala a to z příčin docela pochopitelných. Anglie dnes, kdy měla konkurovati s Amerikou, která je neobyčejně bohatá a která, když něco začne, dělá to s takovým rozmachem, že nikdo nemuže s ní zápoliti, měla přirozeně z dalšího námořního zbrojení finančně velké obavy. Avšak docela se dáti předstihnouti americkým stavěním loďstva Anglie přece jen nemohla. A pak byla ještě jedna okolnost, pro kterou přišla washingtonská konference Anglii velmi vhod. Anglie měla od roku 1903 spolek s Japonskem, když Rusko velkopansky zamítlo nabídku markýze Ito na uzavření spolkové smlouvy rusko-japonské, poněvadž byly různé elementy u ruského dvora, jež měly své specielní interesy finanční v Korei a jimž by se takové rusko-japonské sblížení valně do jejich hrabivých plánů nehodilo. Anglicko-japonský spolek stával se však po válce Anglii trochu nepohodlným, poněvadž místo anglo-japonských zájmů, zejména po vyřazení Ruska a jeho vojenské moci z asijské politiky nastupovalo něco nového, totiž spojenectví anglo-saské rasy, sbližující Ameriku s Anglií. To podporováno je hlavně

vážným novým momentem anglické zahraniční politiky. Anglie dělala dříve světovou politiku výhradně ve svém ministerstvu zahr. záležitostí. Odtud svrchovaně řídila osudy svého imperia. Ale od poslední války, kdy Dominia tak neobyčejně obětavě podporovala Anglii, kdy se s takovým nadšením a takovou jednomyslností postavila za anglickou politiku a kdy následkem toho byla Anglie nucena zástupce Dominií vzíti na konferenci do Paříže, musila přirozeně také docela jinak říditi všecku svou světovou politiku, totiž tak, aby Dominia s politikou anglického imperia byla spokojena. Tu pak se nedá popříti, že všecky anglické kolonie jsou antijaponské, zejména Australie, která se bojí japonské emigrace a japonské válečné moci. Antijaponská je také Kanada a sice z amerických sympatií, poněvadž celá Amerika je antijaponská. A tak je přirozeno, že obnovení spolku s Japonskem, který byl sice mlčky prodloužen na rok, ale ke kterému se po roce musilo konečně zaujati určité stanovisko, bylo Anglii velice nepohodlné. Proto Anglie tak vítala washingtonské konference, poněvadž byla přesvědčena, že obratnou taktikou přivede to k tomu, aby následkem zastavení námořního zbrojení stal se také obsolentním spolek mezi Anglií a Japonskem. Amerika by byla nikdy nesouhlasila se zastavením zbrojení na moři, kdyby tento anglicko-japonský spolek byl dále obnoven. To byla vlastně pro Ameriku přední podmínka zastavení zbrojení. To se všecko velice hladce podařilo a musí se vůbec říci, že málo kdy zástupci Anglie sobě vedli tak neobyčejně diplomaticky a tak obratně jako právě ve Washingtonu. Ovšem nebyl tam p. L. George, nýbrž byl tam p. Balfour. Ale p. L. George na druhé straně tuto konferenci a sblížení mezi Amerikou a Anglií hleděl podporovati jinou cestou a to se svou vzácnou a velkou vlastností, totiž s opravdovou velkorysostí při provádění svých zámyslů, kteréž je nutno se obdivovati, i když s posledními naprosto nelze souhlasiti. Mezi Amerikou a Anglií byla stále otevřená rána, a to bylo Irsko. Chtěla-li Anglie úplně přiblížiti se Americe a mělo-li býti mezi nimi úzké spojení, bylo nutno, aby miliony Irčanů, kteří v Americe ve volebním boji hrají rozhodující úlohu, přestali býti nepřáteli Anglie. A proto k doplnění washingtonské konference a nové politiky anglo-americké L. George za každou cenu chtěl vyříditi otázku irskou a vyřídil ji s takovými obětmi, které jsou se strany Anglie přímo neuvěřitelné.

Irská otázka a způsob, jakým se k ní chovala Anglie, jsou jedním z nejpoučnějších příkladů dějin. Když sledujeme tento boj o problém irský, poznáme, že jedna z největších moudrostí politiky domácí i zahraniční je dávati

včas a nedávati teprve tenkráte, když jsme k tomu nuceni. Kdyby Anglie dala včas to, co konečně Irsku dáti musila, kdyby byla kdysi neporazila pro to Gladstona, jenž ve své veliké státnické moudrosti viděl, že v době, kdy nacionální otázka utvořila dvě velké říše, Německo a Italii, kdy podrývala základy rakouského německého centralismu, kdy i na Balkáně lámala turecká pouta, nelze jen Irsko držeti policejní mocí ve starém podčinění, mohla míti všecko lacinější a Irsko nemusilo býti nakonec tak volně připoutáno k Anglii, že vůbec se již ani neví, jestli k ní patří. A ačkoliv jsou svazky s Anglií minimální, vidíte, jak dnes v Irsku je těžko provésti, aby i to bylo přijato celým národem. Myslím, že bychom si z toho ve vnitřní politice ohledně Slovenska mohli vzíti také velmi poučný příklad.

Tedy námořní zbrojení bylo omezeno usnesením washingtonské konference. Anglicko-japonské smlouvy více není, místo ní máme nyní garanční smlouvu tichooceánskou ohledně zachování dosavadních ostrovních držav, ale ticho-oceánský problém celou tou smlouvou nebyl rozřešen, nanejvýš jen pro finanční ministry jednotlivých smluvních států, že nemusí hledati prostředky na ohromné námořní zbrojení. Problém sám závisí na tom, co bude s Čínou a Ruskem v Sibiři. Tam bude rozhodnut tichooceánský problém. Tedy při vší úctě k tomu, jak Amerika vedla washingtonskou konferenci, přece jen jistý skepticism jest dojista dovolen.

Francie ve Washingtoně velice špatně pochodila. Měla neobyčejně špatnou žurnalistickou službu, kdežto Anglie byla přímo obdivuhodně žurnalisticky organisována. A potom konference pro Francii byla vlastně řečněním. A řečněním přece, myslím, není možno řešiti velké světové otázky. Jest vůbec zajímavo na příkladu washingtonské konference, která se přece do jisté míry podařila, podívati se na rozdíl mezi starou a novou diplomacií. Když byly staré konference světové, bylo všecko do poslední maličkosti připraveno. O otázkách, které se tam měly řešiti, vedla se napřed nekonečná korespondence mezi jednotlivými kabinety, aby se vymezil program, aby nebylo žádného překvapení, aby se nechtělo na mezinárodních konferencích působiti neočekávanými incidenty, hrozbami atd., tak, jako se to na př. nyní stalo přímo pravidlem v Janově. A poněvadž nebylo programu jednání pečlivě připraveného mezi všemi účastníky, nýbrž jen jak se zdá mezi Anglií a Amerikou, byla zejména Francie naprosto desorientována. Francie dokonce chtěla dělati prostředníka mezi Anglií a Amerikou, a p. Briand tam jel s velkou nadějí, že svým skvělým slovem — je skutečně

mistrem řečnění — dovede překlenouti velkou propast. Zatím Anglie byla s Amerikou dávno domluvena, žádného prostřednictví nepotřebovala a prostřednictví by pomalu potřebovala Francie sama. Briandova řeč proti obviňování Francie z imperialismu byla jako ohňostroj. Na chvíli uchvátila, ale pak bylo po dojmu. Pak teprve viděli Francouzi velmi nepříjemnou skutečnost, totiž že mají býti stlačeni na námořní moc třetího řádu, ač mají tak velké pobřeží, ač mají tolik kolonií a vzdálených kolonií, ba dokonce, že chtěli Angličané, aby zakázána byla stavba podvodných lodí, ačkoliv je to jediná ochrana Francie pro udržení spojení s Tunisem a Alžírem. A Francie dnes musí spoléhati především na své koloniální vojsko. S velkou bolestí Francie také pozorovala, že Spojenci úplně zapomněli na to, že za války, aby mohla všechny síly svého průmyslu vrhnouti na fabrikaci válečného materiálu nejen pro sebe, ale i pro Spojence, zastavila všecko stavění lodí a že následkem toho po válce octla se ohledně námořního loďstva za všemi Spojenci, poněvadž druhé státy, zejména Amerika a Japonsko zrovna za války stále stavěly lodi největšího typu. A nyní mělo jí býti zakázáno stavění dalších válečných lodí. Dokonce začalo se mluviti o odzbrojení na souši, tedy o věci, která je pro Francii přímo netýkavkou, životní otázkou, neboť dnes, kdy Francii všecko opouští v otázkách reparací, zbývá jí jediná opora, aby se nemusila vzdáti všech nadějí, že dojde spravedlnosti za bezpříkladné zpustošení svých nejbohatších krajů v tom, že má velkou vojenskou moc, která naposledy rozhodne, bude-li nutno, i bez spojenců.

A když Francie musila to všecko říci, udělala to arciť hodně nešikovně, poněvadž ohlásila tak ohromný program stavby válečných lodí, že by při stavu svých financí nemohla vlastně na něco podobného ani pomýšleti a že přirozeně od její nepřátel bylo rozhlašováno, že reparace nepotřebuje k znovuzřízení zničených severních krajů, nýbrž k nesmyslnému zbrojení. Tím celé veřejné mínění Ameriky poštváno bylo proti ní a stalo se obecnou frází, že Francie je imperialistická a že svým imperialistickým zbrojením je příčinou rozvratu ekonomického i sociálního v Evropě. A veřejné mínění Ameriky, které od války bylo tak neobyčejně Francii nakloněno, začalo se proti Francii obráceti.

Francie viděla, že na všem tom měla Anglie velkou účast a z toho nastalo přirozeně roztrpčení mezi Anglií a Francií. Zkušenosti za války učiněné bohužel nepomáhají. Germanofilští pacifisté všech zemí opět se spojují a pracují pro německou propagandu očerňováním Francie a

rozbíjením anglo-francouzského přátelství. Ovšem příčiny rozporů jsou daleko hlubší. Rovnováha evropská je porušena, není zde Ruska, ale také vlastně aktivně ani Německa. Proto znova vystupují staré franko-anglické rivality, na něž oba státy před válkou zapomněly, poněvadž i Francie i Anglie viděly především jedině Německo jako společného nepřítele i soupeře a poněvadž velmi rozumně koncentrovaly své síly proti tomuto společnému soupeři a o všech věcech, které je dělily, velice přátelsky se dohodly. Po válce Francie tohoto společného nepřítele vidí, ale Anglie ho více nevidí. A v tom je celý základ anglo-francouzského nedorozumění.

Cařihrad, Malá Asie, Syrie, to jsou všecko staré otázky. Změnily se jen tím, že v těchto otázkách nehraje okamžitě nyní žádnou úlohu Rusko, ale že na toto prázdné místo nastoupilo Řecko a Italie. Anglie, resp. p. L. George po volbách zavřel úplně knihu vzpomínek na válku: zapomněl i na prušáctví řeckého krále Konstantina. Francie ohrožená v Syrii, kde dostala mandát, arabským princem Faiçalem, který byl podporován Anglií, nespokojená s podružným postavením v Cařihradě, a neodpouštějící Řecku, že zradilo zase Venizela, uzavřela smlouvu s Kemalem, vůdcem tureckých nacionalistů v Angoře, v které si vymezila hranice svého vlivu, dostala jisté výhody ekonomické také na bagdadské dráze, ale kterou přirozeně postavila se za turecký nacionalismus, jemuž byla Anglie celou svou novou poválečnou politikou naprosto nepřátelská, poněvadž se bála vlivu tureckých nacionalistů v nejvážnější otázce pro své panství v Indii, v otázce mohamedanismu. Anglie podporovala proto Konstantina proti Turkům, vsadila všecko na řeckou kartu, ale karta ta ukázala se hodně nejistou. Turci porazili Řeky a Anglie byla nucena ustupovati. A to ovšem je pro Anglii a pro její otázku mohamedánskou velmi povážlivé. Před válkou Mladoturci ve své domýšlivosti — byli většinou odchovanci Berlína — hlásali panturanismus, poněvadž sami jsou Turánci. Pamatuji se na rozmluvu s pozdějším velkým vezírem mladotureckým, který mi řekl klidně, že buďto Rusko nebude překážeti agitaci turecké mezi svými Tatary — a ti jsou také na Volze — anebo musí počítati s jejich všemocnou panturánskou agitací, která se před Ruskem nezastaví. Zdálo se, že tato otázka je válkou likvidována, když Turecko bylo poraženo. Anglie zejména věřila, že všecko nebezpečí mohamedánské odstraní svou arabskou politikou, totiž předáním Arabie a Mesopotamie v ruce arabských šejků a také tím, že svatá místa mohamedánská Mekku a Medinu dala do rukou Arabů. Ale ukázalo se, že síla tradice u tak konservativního elementu, jakým jsou Turci, totiž

tradice cařihradského chalifátu jest mocnější než se Anglie domýšlela. Proto hnutí mohamedánů v Indii, kteří ve válce statečně bojovali v anglickém vojsku, kteří však nyní začali podporovati indické nacionalistické hnutí, vedené Ghandim, stalo se Anglii velmi nepohodlným. A také jsme viděli, že mohamedánské hnutí vedlo k tomu, že Anglie musila Egyptu povoliti téměř úplnou samostatnost. Je zajímavo, že jen a jen Francie dovedla ze svých francouzských mohamedánů udělati úplně francouzské patrioty, což se ukázalo také ve vojně, kde všecka koloniální vojska a mezi nimi také mohamedánská patřila k nejstatečnějším ve francouzských armádách a dostala nejvyšší francouzská vojenská vyznamenání.

Je také neobyčejně podivné, že nehledě na všecka ta ohromná hnutí sociální, náboženská a raçová Anglie přece jen podporuje bolševictví, které jest jednou z hlavních příčin všech převratů. Bolševictví zničilo největší světovou říši, povraždilo 300letou dynastii a sice jen tím, že masy zdvihlo proti menšině, která těmto masám vládla. Všecko to na nikoho se tak nehodí, jako na Anglii a její světové panství, zejména v Indii, kde hrstka Angličanů panuje stamilionům indického národa.

A masy zdvihlo bolševictví ne velkou ideou, která by byla těmto indickým nekulturním masám nepřístupná, ne, bolševictví zdvihlo masy vzbuzením instinktu závisti proti těm, kteří něco mají a kteří posud mají všecku vládní moc v rukou. To je tak pochopitelné i nejširším masám i tomu poslednímu Indovi, že je toto universální nebezpečí přece jen největším a nejostřejším v anglických koloniích. A dokud je bolševictví v Moskvě, dokud všecko co dělá je vítězným, dokud ve jménu proletariátu — ovšem jen ve jménu, nikoliv fakticky za proletariát — vládne celému Rusku, dokud má přímo grandiosní prostředky velkého státu na svou agitaci, dokud v Moskvě je systém, který musí býti světovým, chce-li trvati, je největším nebezpečím zrovna pro panství Anglie v Asii.

Zrovna pro Anglii a její světovládu bylo by životním zájmem a je životním zájmem, aby v Moskvě byla nová vláda, aby tam byl klid, aby tam nebylo více pomýšlení na převraty, aby tam uznávali individuelní vlastnictví, dosavadní sociální řád, a aby v Moskvě nevládli představitelé násilných převratů, působící nakažlivě příkladem, tím nebezpečněji, když se sama Anglie před ním sklání jako v Janově. Je-li někdo, tak by to měla býti Anglie, která musí chrániti práci, individualismus, sebeovládání, vědomé a dobrovolné podčinění se nevyhnutelným nerovnostem sociálního řádu, poněvadž všecko to je tajemstvím

její občanských ctností a tím její historické velikosti. Proto jest janovská konference mravně přímo úžasnou pro každého, kdo také v politice věří v nutnost mravních základů všeho jednání. Odpouštěti pro obchod a odstranění nezaměstnanosti nejen vrahům a lupičům, nýbrž lidem, kteří nový svět a novou společnost staví na principielním zamítání veškeré dosavadní morálky civilisovaného lidstva, znamená podrývati kořeny všeho našeho sociálního života a vrhati lidstvo nejen do hladové bídy, nýbrž i do bolševické mravní zpustlosti.

A zdálo by se, že zrovna národ, který je hrdým na to, že v jeho širokých vrstvách je tolik čestnosti, tolik víry v mravní povinnosti člověka, že odolává hrubým materialistickým svodům komunismu, byl by před jinými povolán žárlivě dbáti o to, aby jeho vláda nepaktovala s moskevskými zločinci, s těmi, jimž jsou mravní zásady západu hlavní překážkou k světovládě.

Pro nás je velmi bolestné, že je tolik konfliktů mezi Anglií a Francií. My z války zvykli jsme stejně oba národy míti v srdci a stejnou k nim cítiti vděčnost, ale jako lidé spravedliví musíme říci, že se Francii velmi strašně křivdí a že se proti Francii děje nejkrutší nespravedlnost. Německo je válečnými hrůzami nedotknuto, Německo na venek chudé, je uvnitř bohaté, kdežto Francie je zpustošená ve svých nejbohatších krajích, a Francie musí se doprošovati náhrady, když udělala nejvíce pro vítězství se svými 1,300.000 mrtvých! Kromě toho bylo by nespravedlivé zapomínati, že její vojenský genius zvítězil.

A kdyby už Janov přinesl to nejbolestnější, co by nás mohlo potkati, totiž ochlazení mezi Francií a Anglií a kdyby Anglie hledala nějaké sblížení s bolševiky a Německem, pak by i pro nás přišla chvíle rozhodnutí. Pak bychom se ještě jednou jako za války musili rozhodnouti mezi západem a východem, ovšem ne bolševickým, nýbrž novým Ruskem, které zrovna my musíme pomáhati budovati, aby bylo nám blízké, slovanské. To všecko je základní spor naší politiky, ne osobní, nýbrž hluboký, věcný, který do naší politiky přišel od let osmdesátých. Je to otázka opuštění tradiční politiky české, otázka, má-li citová, instinktivní politika celého národa ustoupiti jiné a je-li ta jiná politika opravdu národu výhodnější a prospěšnější.

Dnes je naprosto jasno, že se vlastně nejedná zde už o Ameriku, nýbrž jen o Anglii. Od Ameriky nemůžeme čekati pranic, co by nebylo vzájemnou hospodářskou výhodou. Amerika je a zůstane naprosto desinteresována na politických věcech Evropy, a ač v Paříži chtěla nám velmi ra-

dikálně okrájeti naše království podle principů Wilsonových, toť přece jen byla nám velmi sympatickou svou věrností a pevností ve věcech jihoslovanských a je nám nyní ve věcech ruských sympatickou svou nekompromisností se zločinem za materielní výhody. Amerika však bude hráti velikou úlohu v politice světové a její opravdu ideové jednání k Rusku nebude tam zapomenuto. Pomáhá umírajícím hladem a nesmiřuje se se sověty. A v této politice k Rusku jest také základ pro naši spolupráci s Amerikou k obrození Ruska.

Nebudu tuto myšlenku dále rozvíjeti. Ale je jasno, že pro českou reální politiku Amerika má význam jen potud, pokud se jedná o naše společné zájmy s Ruskem, tedy je vlastně otázkou východu. Ostatně myslím, že také v Americe jest nejméně předsudků proti Slovanstvu.

Jiná věc je s Anglií. Anglie jde svou nepochopitelnou, protislovanskou cestou. A přiznám se, že mi je to přímo bolestné, poněvadž bych chtěl, aby Slovanstvo bylo v nejužším, nejpřátelštějším spojení s celým západem. Ale bohužel, nemáme síly to změniti.

Německo-bolševický pakt, jediný positivní výsledek janovské konference, mne ovšem nepřekvapující, — ukazoval jsem na toto nebezpečí dávno, jako obyčejně marně, jako obyčejně mám pravdu, až se stane, před čím varuji — Francii i nás upozornil na strašné nebezpečí. Ale pro p. L. George nebylo to ničím jiným než incidentem, který, jak řekl, jeho prohlášením byl vyčerpán. Nemožno zakrývati oči a dělati politiku pštrosí. Jíti s p. L. Georgem a s německo-bolševickými spojenci, oddáliti se od Francie a Belgie a uvaliti na sebe nenávist budoucího nového Ruska, ne, takovou politiku národ český ve své většině schvalovati nemůže a nikdy neschválí!

My také nemůžeme býti věčně na všecky strany hezcí, musíme voliti, když ti, kterým jsme dojista stejně vděčni, nedovedou jíti více pohromadě. Doufejme však, že nehledě ke všem rivalitám a nedorozuměním, nedojde nikdy k opravdovému rozchodu obou národů! Doufejme, že naposled přece jen zvítězí v obou národech vzpomínka na společné boje, na ty miliony mrtvých, pochovaných v zpustošené severní Francii, a že naposled rozhodovati budou o poměru obou států miliony těch, jež pojí válečné bratrství, společné hrdinství, a společná ochota, obětovati všecko za osvobození od germánského imperialismu!

Pro nás, pro českou politiku, pro její zabezpečení, pro klidnou sebedůvěru, abychom bez strachu a bázně mohli vésti národní čsl. politiku, jest naprosto potřebí spojenec-

tví a opory těch, kteří jsou nám blízcí duší, krví, kteří v nás vidí rodné bratry a ne spoléhání na ty, kteří s námi budou vždy počítati jen tehdy a na tolik, na kolik jsme v dané chvíli prospěšni nebo škodlivi.

A řeknu více. Pro nás, abychom mohli uplatňovati svůj třeba skromný vliv na dějiny světa, nutno je Slovanství, poněvadž jenom prostřednictvím Slovanství můžeme přece jen býti účastni nejen v rozhodování o evropské politice, nýbrž i o budoucnosti vlastního našeho státu a národa. Jsme příliš malí, abychom si svůj osud strojili sami. Nejsme na ostrově, jsme obklopeni nepřáteli. A na veliké, kteří konečně rozhodují o osudech malých, my můžeme míti vliv v životních svých otázkách jen prostřednictvím velkého celku a to jest Slovanství. To neznamená malomyslnost, spoléhání na jiné. Naopak tvrdím a přál bych si, aby se to stalo každému z nás dogmatem a aby také podle toho jednali jsme všichni ve vnitřní politice národa, že vliv v politice zahraniční vůbec, i ve Slovanstvu můžeme míti jen tehdy, jestli sami budeme zdraví, pevní a silní a budeme-li skutečně živým příkladem zdravé národní síly. To všecko je věcí nejen politiky, nýbrž také naší kultury a našeho života hospodářského.

Na západě jsme všemi svými životními zájmy spojeni s Francií a Belgií. Jsme všichni bezprostředními sousedy Němců, nejsme chráněni mořem jako Anglie a Amerika. To je okolnost silnější než všechno filosofování. Anglie i Amerika jsou daleko, jejich mobilisace jest nekonečně dlouhá, jen Francie a Belgie jsou připraveny na první ránu. My jistě nechceme války s Německem, nechceme žíti s Německem ani ve stálém nepřátelském napětí, my známe a jsme si vědomi staletých hospodářských styků a proto chceme žíti s ním v dobrých stycích sousedských. Ale před námi jako před Francií a Belgií jest stále nebezpečí německé psychiky, stále ještě nezměněné, jak to vidíme u nás doma i za hranicemi, a před námi je stále strašný problém vyrovnání se Němců s porážkou.

Francie i my zameškali jsme rozřešiti tento problém v zájmu našem i Francie k zajištění míru a pokoje, poněvadž jsme neosvobodili Rusko a nechali Německu možnost doufati — zejména pro nerozumnou politiku polskou — na německo-ruskou kooperaci. Máme už nyní německo-bolševický pakt a uvidíme, co bude dál.

Musíme nésti všechny důsledky svých chyb, ale podle toho konečně zaříditi aspoň nyní svou politiku. Musíme s Jihoslovany učiniti úzký a nezrušitelný spolek, jenž musí býti základnou naší politiky, a společně s Francií, ale především sami ještě daleko intensivněji pomáhati obrození Rus-

ka, překážeti všemu, co by znamenalo prodloužení germanofilského bolševického násilí nad Ruskem a pracovati usilovně k tomu, aby i ruská emigrace i Rusové, kteří zůstali v Rusku, cítili, že v nás Slovanech mají upřímné bratry a druhy, na které vždy a ve všem mohou se spolehnouti.

To je dnes — po mém skromném soudu — jediná možnost české nacionální politiky, která má předním cílem zachování nejen vnější, nýbrž i vnitřní svobody národa. A tomuto přednímu cíli naší české politiky musí se podříditi všechny ostatní otázky hospodářské, kulturní i sociální. My sice nedovedli jsme využíti veliké chvíle, kdy mohli jsme osvoboditi Rusko od bolševiků, ale přece máme my i Jihoslované možnost upevniti sympatie nového Ruska ke Slovanům a působiti tak na orientaci budoucí politiky ruské.

Ruská emigrace nebude snad vládnouti Rusku, ale jistě bude míti vliv na jeho náladu, na jeho sympatie a antipatie. My děláme nyní mnoho, zejména pro ruskou inteligenci, pro ruskou mládež a s radostí a vnitřním uspokojením přiznávám, že je to nejlepší politika, kterou za daných poměrů můžeme dělati. Ruská inteligence svým internacionalismem a svým citovým sklonem k socialismu má velkou část viny na tragické katastrofě Ruska. V ní přirozeně děje se nyní velký přerod. Utrpením stává se patriotickou, stává se nacionální a zrovna na nás velmi záleží, aby byla slovanskou. Kulturně je nám nejbližší mezi Slovany a to také nejvíce pomáhá k duševnímu sblížení. Jen kdyby naše některé kruhy nejen slovy, nýbrž skutky dovedly postaviti se na stanovisko bezpodmínečné nestrannosti k politickým názorům jednotlivých emigrantů! U nás někteří lidé myslí, že musíme podporou socialistů ruských a odpuzováním monarchistů pomáhati socialistickým živlům ruským k vítězství v budoucím Rusku. Zdá se mi, že nemůže býti pochybnějšího oceňování vývoje věcí v budoucím Rusku. Socialismus, — a nejen bolševictví, které je integrálním, bezkompromisním socialismem, provedeným revolucí a ne rozvojem, jak to v poslední době kázal i Marx — Rusko hospodářsky zničil a je statisticky, fakty dokázáno, že toto hospodářské ničení Ruska začalo a velmi daleko už došlo ještě před vítězstvím bolševictví, že začalo hned po revoluci, když se vlády zmocnil petrohradský socialistický sovět. Mysliti, že ruský mužík jest socialistou, jest naivností. I eseři přiznávají opak. Když mu bolševictví dávalo možnost, aby si vzal u statkářů, co chtěl míti, byl bolševikem, ale jak měl, co chtěl, přestal jím býti a stal se bezpodmínečným

přívržencem nedotknutelnosti svého vlastnictví, jako je jím každý sedlák po přirozenosti svého zaměstnání. A tak jest nyní největším nepřítelem bolševického socialismu.

Rusko tolik trpělo revolucí, že bude pravou baštou protirevoluce, ale kromě toho bude také velmi náboženským a pravoslavná církev se svými 1500 ubitými a umučenými kněžími, mezi nimiž bylo 28 biskupů a arcibiskupů, a kromě toho osvobozená od státu, bude národní svatyní. S tím musíme počítati a proto jest nemoudrou politikou odpuzovati nesocialisty a tím kaziti mnoho dobrého, co náš národ i naše vláda podporou Rusů a jeho inteligence skutečně koná. My přece nemáme povinnosti chrániti Rusko před monarchií. To bylo by prostě republikánským donquijotstvím. To ať si Rusové rozhodnou sami, to jest výhradně jejich věcí. My ovšem můžeme působiti na budoucí vnitřní politiku ruskou ve smyslu konstitučnosti, svobody a demokracie, ne však podporováním jedné strany proti druhé, nýbrž jinak. Starejme se, aby naše republika byla opravdu vnitřně dobrou, silnou, ukažme, jak je možno a nutno ve spořádaném státě spojiti plnou svobodu s přísnou disciplinou a s příslušným pořádkem, a tak nejlépe budeme pracovati v duších ruské emigrace proti sklonům antikonstitučním!

Proto buďme stejně pohostinní ke všem, k socialistům ruským jako nesocialistům, k republikánům jako k monarchistům! Dívejme se na ně jako na Rusy, kteří šli do světové války za svobodu Slovanů a těžce jako nikdo ještě v historii zaplatili svůj šlechetný zápal ne pro svobodu vlastní, nýbrž pro svobodu druhých! Učme tím, jak chováme se k nešťastné ruské emigraci, Rusy tomu, co znamená opravdové, srdečné Slovanství ne ve slovech a přípitcích na banketech, nýbrž v těžké skutečnosti bratrskou nezištnou pomocí! A až Rusko zbaví se násilníků, budeme to zase především my ze Slovanů, kteří budeme míti povinnost, abychom pomáhali Rusům v regeneraci zpustošené Rusi. Při tom pak doufám, že ukážeme Rusům, že do Ruska nepůjdeme jen proto, abychom vydělávali peníze, nýbrž také proto, abychom Rusům ukázali, že když toho potřebují, rádi jim pomáháme svou spoluprací i aby viděli, že ještě nejspíše z Nerusů my Slované máme pochopení pro jejich potřeby a zvláštnosti. To by mělo býti naší politikou pro budoucnost, daleko vážnější a důležitější, než jsou všechny přechodné diplomatické úspěchy v otázkách poměrně přece jen méně rozhodujících.

Vnitřní politiku možno dělati ze dne na den podle potřeb, jak život je nese. Strany, směry, programy jsou pomíjející, mění se s poměry. Ale národy jsou věčné a politiku národů nutno dělati na dlouhou, dalekou budoucnost, nikoliv ze dne na den. Jasně a určitě nutno znáti, kam chce a musí národ jíti, a denní politika zahraniční může býti jen episodou nebo krokem na této velké cestě. A především, jak jsme viděli, nelze zapomínati, že mají mravní momenty v politice národů daleko větší význam, než by chtělo přiznati materialistické pojímání dějin.

Různé momenty hospodářského a sociálního života národů nezůstávají bez vlivu na jejich politiku. Ale veliké, dějinné události jsou přece jen výsledkem psychiky národů, která jistě nezávisí jen na materielních okolnostech.

Viděli jsme, jak těžké následky pro Rakousko měla na ruskou mysl zrada z r. 1854 a Aehrenthalovo nedržení slova i smluv r. 1908.

Zrovna tak jsme viděli, jak dráždivě působilo politické využitkování hospodářské expanse německé, jinak jistě legitimní a oprávněné, vystupováním Viléma II. i všeněmeckou propagandou. Na druhé straně zase jsme viděli, jak Bismarck své největší triumfy, Sadovou a Sedan, děkoval jen své dálnovidné politice ruské, jak nedal se svésti liberalismem západu i svého pruského okolí, aby zakročil r. 1863 pro Poláky a jak na druhé straně otřeseno bylo tradiční přátelství prusko-ruské tím, že Bismarck, ať právem či neprávem, obviňován byl ze zrady Ruska na berlínském kongrese, poněvadž to vedlo k frankoruské smlouvě a konečně ke všemu ostatnímu.

Všecko to jsou imponderabilia v životě národů, která zejména u národů více citových, jako jsou Slované a zejména Rusové, hrají větší úlohu, než se obyčejně myslí. Proto je všecko, co nyní děláme v ruské politice, přímo rozhodujícím pro všecku naši budoucnost, a každá chyba mohla by býti osudnou, poněvadž trpící, chorobná duše ruská jest ještě citlivější, než je beztoho i v normálních poměrech.

Politiku národa nelze dělati se stanoviska jedné nebo druhé strany. Je nutno jíti jen za věčnými zájmy národa, nutno nalézti synthésu všeho, co národ chce, co mu dává víru v budoucnost i zajištění jeho svobody vnitřní i vnější.

Byla velká chvíle v dějinách našeho osvobození, chvíle, kdy všichni jsme cítili jen jedno: povinnost k nové svobodě národa, k samostatnému svému státu. Bylo to, když měli jsme jeti do Ženevy. Tu všichni jednomyslně, socialisté i my druzí usnesli jsme se, že o formě našeho státu

— má-li býti královstvím nebo republikou — nechceme rozhodovati my, nýbrž že činíme to závislým na tom, mají-li zahraniční naši zástupci v této příčině nějaké závazné povinnosti čili nic. A když těchto závazků neměli, prohlásili jsme se všichni pro republiku i ti, kteří celým svým názorem světovým byli bližší monarchii.

A tu mám jen jedno přání, snad ne neskromné: Kéž bychom po letech mnohých chyb a zklamání vrátili se k velkému odkazu našeho boje za svobodu, a kéž by bylo nepsaným zákonem v duši každého věrného Čecha, že zahraniční politiku budeme dělati bez ohledu na strany a její zájmy, jen pro národ, pro jeho budoucnost a pro jeho zabezpečení!

A dovolte mi končiti tím, že vám řeknu, co je mou hlubokou, pevnou, nezrušitelnou vírou.

Zůstaneme-li věrni krásným slovanským tradicím svých buditelů a vůdců a dovedeme-li žíti v těsném vnitřním spojení se všemi věrnými Slovany, pak přijde konečně i naše doba, doba slovanská, a po velkém utrpení budeme my Slované světu zárukou míru a pokoje. Opravdu slovanská politika sama bude vzdálena všeho imperialismu, ale ona dovede se také postaviti proti imperialismu druhých. Bude přátelská k těm, kdo chtějí upřímnou demokratickou svobodu všech. A my doma bez bázně a strachu o svou budoucnost a samostatnost budeme demokraticky spravedlivi ke všem, bez rozdílu národnosti, ale náš stát bude národním, českým a slovenským, aby mohl zaujmouti ono místo ve spojeném Slovanstvu, které mu patří po jeho historii i za jeho zásluhy o lepší budoucnost veškerého Slovanstva!

DB
205
.7
K73

Kramář, Karel
Pět přednášek o
zahraniční politice

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 25 06 04 024 4